का॰ने॰ श्रीलक्ष्मीनृसिंहो विजयतेतराम् ॥ इदानीं पूर्वसर्गान्ते प्रस्तावितं सायंकालं वर्णयिष्यन् कविः श्लोकविशेषणं सन्ध्याकर्मेति उपास्येति
२२ स॰ श्लोकत्रयेण मलः सार्थं संध्यां प्रति भेलसेनां तिमिराशयाः प्रतीच्यामाप्रायादिशः रागेण रक्तवर्णेन हेतुना कांतायाश्च गुरखंड विश्वधरो
१ ष्वस्मादिचेतोस्य ताहृशः संध्यारागस्य शोभेव्यथ रस्मादि सन्निधिरहसविशेषेण यथा बहिरेव स्यात् प्रश्नको यत्र सम्बन्धि ज्ञाने तं समभ्य
भिभागेकस्याणां स्थितिं भैम्याः परिपर्यंतरूपं सो यं हृम्यं यो यं प्रासादस्य समभागे भुपकारिकामवामनुवान् किं कृत्वा सायं संध्याज्
यादिविधिं उपास्य कृत्वा १ अथेति सायंकाले स वेधिनीसंध्यां रात्रिदिनसंधिनिमुहूर्ते भैम्याः ॥ उपश्लोकयति स्म श्लोकैः स्तौ
तिस्म किं कृत्वा अनुज्ञयात् तया सेन्मुखमागच्छत्या प्रियया विमुक्तं अंके मध्ये स्थिताश्चशोभनायास्तत्वा सेम्या तल्लिकायत्रं तपर्यंकं गत्वा स्थ
स्वयं मधिष्ठाय तां भैमी माधे अधिवासयनन्तरोपवेशपर्यंकं अधिशीघ्रकभर्त्सं अधिवास्य एषां ताहृशस्तेल्पे एतस्य पात्वं तत्र कृत्वा उपा

श्रीजयतितराम् ॥ उपास्य संध्यां विधिवत्तिमाष्य रागेणकांतायरचुंबि चेलाः स्वयं भवान्न स्वनभ्र भिभागेभेमो परं सो
यमसौ नरेन्द्रः १ अथानुज्ञतया प्रियया विमुक्तं पर्यंकमंके स्थितस्तनजेतयः अध्यास्य तामप्यधिवास्य सोयं संध्यामुपश्लो
कयति स्म सोयं २ विलोकनेनानुगृहाण तावद्विधिं सानामपि पश्यदारान् अस्तालिनीना सावयसे वसे पुमरविंदके रि
मंकुरुमस्य ३॥ च्छ्याप्रपदतिकर्मचाप्राभे सामधिवासेन सामर्थ्यात्तत्रेवेतित्रेयं उपश्लोकयति स्मापापारायाति तिच स्मयो
गेभेलेलट् २ विलोकनेनेति हेभेमि त्वं जनानामधिवस्य कृपया दारान् भार्यापरनि मां हिरं विलोकनेनानुग्रहेण कृतार्थं कुरु
तावदात्मे विलोकने नानुग्रहणे तथा तुपश्चादि स्मार्थः यावत् सूर्यस्याहिना प्रादिनामाच्या लोटयादिना प्राच्यां रमणीकं भ
वनि तावत्संध्यारागेण कृतराम(?) प्रकोपश्चिमां दिशां विलोकयेति नानाभर्त् रूपार्थः ॥ उक्त्वाधिवस्य चायोः विना विलोक
नापरहितुमई भवतीत्युक्तिः संध्यामादिशताहारसंलग्नारसेनापि अस्ताली न शालिनेव तथा रंकुम स्यापंकैः कृत्वा केना
पिमपुरीवरं वं विधायशकार शयनेतस्यान्देम पोयामेतां विलोकयेत्यर्थः ३ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ राम

१

कालि॰ इदानीं संध्यानर्तनप्रयोगं वर्णयति महानट इति अंगहेमैश्च सत्कानन्तं प्रोणासनादि विषयेति प्रण्डस्त्या ऽ इति गच्छ एवं भ्रतः कालः प्रय
२२ टी॰ त्नतः सायंतनो यथा महानृप रमेश्वरो नर्तनके कोऽप स्थित संध्याकाले हिरं श्वरो नृत्यति स प्रयत्नतः सायं संध्यासमयः भानोः सूर्यस्य रा
२ गे लोहिति पतिसति त्यस्तमयानंतरं तयस्य रागमात्रेव शिष्टे संध्यां संध्याकांतिं किंचित्पीतरक्तवर्णत्वात् कुनसीयेपालीकृनरे
बोलेस्मा प्रमिधानात्मनः शिलारूपां संध्यां प्रणमपि तत्कालस्वामिनी चाप्यवेपित प्रसन्नेपवस्त्रत्वाद्बलात्पोऽग्रप्यवसमन्मिम
नीं संध्याय सम्यग्विचिंत्य सांश्रतमिदानीं सन्ध्यां किंचिद्रुक्तरवायां संध्यारागालिरोहितं तत्कांतिनयावोरुपमा किं चिद्भूषया तथा विपतापि
गागमनपयालक्तलयायाचजगन्निविस्तीर्णयाच्चयशस्त्रासमस्तेन व्याप्त विषयागगनव्यापि न्यायचस्त्रारश्च लपानसत्रपरंपरान्
वयास्रजपुष्पादिमालया हारं नोनिविरचयति किंतु यथा तभरणं पुष्पो नोतिकानां च्छेलिराय समनादृश्यसन्ध्यावितमोक्तिमालया
हारविरचनं युक्तमिति संध्याकालः संध्यामेव वि धौसं विचिन्त्य नत्वनपरंपरमेवाविरचयति किमित्यर्थः सन्ध्यारागः कियानवपि

महानटः किं नु समानुरागे संध्या यदप्रांकुरुते मपीपशः नेनाति तन्वा विपनापि तारस्त्रैः लोस्तमपापरतमंगहारं ॥७॥

2

छो स्तितृणाम् तुल्यानिन त्रयाणि च ठिरहस्यानि जानानी तिभावः तथा तारश्च लीस्रजो पलक्षितेन तद्युक्तेन विपतामगगनेन हारं
लनोतीति वा संध्यामेवं विधां किंसाय नृत्तीभ्रतइति वा किं त्वो चित्याद्विदिहया तारश्चलि स्रजा हारमपि विरचयतोत्सर्पः इति वा (
अपि शब्दार्थः अप्यवमयस्ते महाभरस्तोऽध्यत्त्वत्तोपिवः भानोः सत्यरागे सति अस्तमितान्युद्धर्ये सतीतियावत् तत्र संध्या
सः मयमनः शिला तुल्या वर्णोऽस्येति स्थानुत्वान्तुलसितनगीदीनरूपं वा ईदृशं देवीं संध्यां समारुह्यो त्वा सायं संध्यावंदनं कृत्वा ऽ
हमन्निभृमध्ये नारायरेपरे व पालायस्यां तथा गगनप्यापि अनंतयापि नृत्यो नृत्वा इदानीं संध्यो वंदनानंतरेऽत्र गहारं मुक्त्वा रूपा
भवाध्येनानाविजेपं करोति किमितिविनर्कः अमर्नस्यां गहारकरणं त्रिविक्रतिति विरोधाचो विशालः नकेवलं चंद्रसंभोगादि
श्रृखिलयेवतन्त्रोगहारं करोति किंतु विद्युतायेत्न्वेति संमुच्छायाध्यायाई श्वरोपि सायंसमयेन त्यति भानुरागेमनः शिला तुल्य राम
वर्णां संध्यामपीपणां स्वसहचरीं पार्वतीं विचिंत्य विधिवद्या वियद्वयापि तन्वांगं हारं तनोति पार्वती समीपे पोऽश्वरो नृत्यति अ २

उक्तेरिति हेमप्रयेश्वरे वगौरिकाख्यधातुविशेषसंबंधी गंडशैलः उष्ट्रस्तराद स्पन्नतादृश शैलस्य गजाननगिरे मौलेः शिखरात् स्वकाण्ण
च्युतः पतितः स्थूलपाषाणएवाधःपतितोऽधस्थः सन्निहितः पातेनोच्चतरगिरिशिखरादधःपतनेन हेतुनावितत्यतिसनिघोषेण स
स्य च ध्वनिरूतस्य तस्य गौरिकगंडशैलस्य संबंधिनी सा संधैव ज्योराजिः संध्या संबंधी रागः इत्यर्थः इह सायंकाले पश्चिमदिशि वाउन्नि
हिते उपरिशायमसरति स्त्रस्तमयेसूर्यस्य रक्तत्वात् गगनपिरिशिखरोच्युतत्वाच्च गैरिकगंडशैलत्वेउच्चतरात्सदेशात्पतितोगंडशै
लः प्रच्युतीभवति रक्तीभवत्तस्य रजोराजिः ऊर्ध्वं प्रसरति तद्रजोराजिरेव संध्यारागः प्रायेण ऊर्ध्वगच्छतिप्रसरतीत्यर्थः ध सोनि
शेषयेकुंडा नांघेस्कस्य समनःस्थयामांतेप्रसृतांतेमध्ये ज्ञानाद्वितत्यप्रशुल्लासितेः मकाथमानेः किंविद्युच्चीभूतेः उत्फुल्लज
पाकुसुमतुल्यैः शिवानांशिरसि रक्तचर्ममयैः सरागासोधे रूदैः किमिर्यं वाकृतिदिकू राकृष्यकस्मात् लीकृताउमेसादिं

मसताद्विवडास्यपक्षरागालीडे कस्मादिं कृष्णकृष्टपेटकस्य यामांलकृष्णेल्लसितेषु सौधेईर्ष्यारूलीहागरूलीकृतेषु ५१८

दुलास्तं दुलस्यंतिय त्वरावल्लोरहेंगुलदेवयात्राति – – – – – – त्रिविधयाधिरामिप्रश्लेहारपदेधिकारः ६॥

मतामतातादेशकुदाशिखरंसैवालयःस्थानेयस्यपक्षणः धावस्यदंतस्यालिसमदस्तस्य होकस्यास्यसकपावैरिहेषुमगस्ये
मस्यकुञ्चुटानांनकुजतेनोन्नमितशिवोत्वंजातिःतेचयामांतेन कुजेतिसापंसमयेन कुजेनाउत्फुल्लशिरोगृहे संवेधादरूलीभवत
संभवार्थं यामांतेशुकं पक्षणंशावत्लयःमन्नसम्भाःपाहिमगगाकेकास्त्रेशम्मरःपरकेउत्तकादीनांमजगसगोमकदवकमितिवि
प्रः ५ पद्मोक्तिसंध्यायां भ्रमायेसमयेचंद्रस्य नायिका रात्रेः सर्वेप्रियः प्रतीहारस्थदोवारेकस्यपदेऽधिकारे नात्रस्थदत्त्रापिप
क्षवितौलोकेयाकिमत्रयादुहेश्ध्वंसत्तगलस्यसूर्यस्यतनिर्यतीव निर्गच्छतीक ए वलोकिरणपरंपरे बहिंगुलंहिंगुलाख्यरंज
कद्रव्यं विशेषेण रक्तेनेत्रं हरविशेषो स्वास्यापित्सेरतेपदेनिवि प्रभानिवीर्यपातप्रवेशं मदोहिनेयास्मिन्नस्त्रियांदैवारकी
लोवयुक्तेलिसंध्येवएतत्रैवारिकीजातेन यःस्यांस्ताम्रितोदिंगगलंतानिवृत्तातेतिसायंसंध्यायांजापात उत्तिमागःदैवारिकस्य हिं
पिहेंगुलवेत्रपातेःस्फतिमवि यांतेकमपिमविवेपयतिमिर्यक्करेतितिर्यग्विस्तिरमसारणमूत्रलेकराञ्जनमहीत्यस्तलमुरुपत्वाभा

का॰नै॰
२२ टी॰
३

मानं पयम नं रक्ता विं ड रं दं धाक्षिम ता दस्यास्य दिनस्य पश्चिमदिङ्भागस्य वर्णं बाधाद क्षेपेण तस्येव दत्तस्य कारिणो रुचिरा रम्या त्रसत्वथा सधिर
धारा ताराम्बन लब्ध्वा लोहितदारितलसद्धकुंभस्थल प्रोक्तिकानि संध्यारागो रक्तधारा स्फरी [illegible] ताश्च नक्षत्रा स्यत्व मुक्त इव शोभंत
इत्यर्थः स्फुटपन्नकस्येतिव दंष्ट्रोहोक्तः ९॥ ॥ संध्येति विभुनाथप्रभुणा हरेण सर्वेज्ञिविषयाः पार्वत्याः विवाहोत्सवे संध्यापास
रागो रक्तवर्णो यस्मेव ककुभः पश्चिमायाः विभागः प्रदेशः पुष्पवर्णेयुक्ता सिंहरिका रक्तवस्त्रं तत्सवं धिनेन धोत्राम पुष्पसिंहरिकाये
पर्व एयुत्स वेपर्यधारि परिहितः यतो दिग्वलयमेव वासो यस्य तमस्तत्व स्त्रपरियिभावमपि दिग्वसनादेवित्या रक्तदिग्भागएवपरि
हित इत्यर्थे मिशेषे विवाहसमये नुच्छेदे सप्तपदे परिहिता ते वस्त्राणि प्रत्यालन्नान्यपरिधापयति जपुष्प । सिंहरिका स्यापर्वणि कौसुम्भादि
रक्तवस्त्राणि वधूवरेणापरिधाप्यंते इति सदाचारः । तत्रेवास्य दिग्वसनत्वात्कृत्ले पश्चिमेभागए वानेन परिहित इत्यर्थः वर्णकमलं

संध्यापरागः ककुभो विभागः प्रिया विवाहे विभुनायमेव । दिग्वाससा प्रवेशमवे मिपुष्पासिं हरिकापर्वेति पर्यधायि १०
सतीमुमामुद्वहताच पुष्पासिंहरिकापर्वसमेन्मुवेन्न । दिक्वर्णा द्विसंधीमधिरागशोभे दिग्वाससोभेक्षिमलम्भिषा नाम ११।

3

पुष्पस्थाने तारा सिंहरिकास्थाने संध्यारागः पश्चिमदिग्भाग इति भावः १० प्रातःसायंसंध्ययोः प्राचीप्रतीच्योर्दिशोरपितुल
वर्णत्वात्सायंसंध्यारक्तपश्चिमदिग्भाग एव पुष्पसिंहरिका त्वंकं पर्यं च लर्धते इत्याह पेपरिहारार्थं प्राच्यामपि तन्नावमाह सतीति हस
नेत्रसतीवाताय णीउमां पार्वतीं च उद्वहताय परिणयता दिग्वाससा हरेण पर्वोक्त पुष्पसिंहरिकार्थं द्विसंध्योऽस्मभिहेत्रो अपि प्रातःसा
यं संध्ये लक्ष्मीहत्य वेप्राचीप्रतीच्योर्दिशोरौ गे वरागेण रक्तवर्णेन शोभा ययोस्ते रक्तवर्णेन शोभते इति वाना हर [illegible] रक्तेउभे वेवसनयो भिल
षातापाप्ते किं वि वाह कथे संध्या ध्य रक्त स्वयमेव दिग्वसनत्वात् रक्तवस्त्रद्वयं शिवेन लब्धमित्यहम्मन्य इत्यर्थः शिवेन दक्षिणा वेवे
स्त्रे द्वे संध्ये लक्ष्मीहत्सा रागमरेज कृद्वे गलत्वाय शोभे कर्मभृतौ वैं विवाहे च तरे गनायकस्य चित्तके रसमर्प्य तेन तस्मा कौवेन दिग्वप
त्रेप मम हे वस्त्रे भवतीभ्यां रक्तशोभे प्रापणीयामिति संध्याद्वयं [illegible] त्त स दिग्द्वयं रक्तशोभं च कारेत्यर्थः इति वा सं [illegible] इति पाठे संयोगापृथा
दितेनि षेधात् ओ ष्टचिंत्यः द्वे संधिसमाहार इत्युगारे कांत्वे भावेनावे तित्त्वं [illegible] चद्विगौरिति ओपि संध्याप्र [illegible] स्यन दितपदं तत्वो [illegible]

राम
३

प च मनसि प्रवीणो तिनटः कुत्सितां नटीं नत्वेऽनत्तिचनुरामपि संध्यांपश्य संध्योवर्णमानां वारस्त्रीभावादिऽनयं त्यानया सभ्यानुरागे स
मुपादितेपिनृत्य कर्म कौशलेनापि रज्यानुरागायोसंत्यमेगहारं तनो तीति शुक्लमेवेत्यर्थः अयच महान्नर्तकोवयः संध्यो रसादिसंध्यो
वर्णमानां तस्याःसमृद्धिमतीमपिस्त्रियंकुत्सितांनटींनत्वामभिज्ञांज्ञात्वा सभानुरागेनिमित्ते विधिशृयात्वा स्वयमंगहारं तनोतीति त
दसंपूर्ति किंतु अपितु तस्या नृत्ते कौशलाभावान्न तेन सभावरंजने सामर्थ्याभावात्सभानुरंजनार्थं स्वयमेवानि पुणोन त्तको लिप्तु कमे
वेत्यर्थः अथचान्योपिमहान्नतिसमर्थोऽटतिसर्वत्र गच्छतिनाटयोऽतिचंचलोऽतिप्रसिद्धो नटः कुनटीमपि निजविद्यायामसक्तनम
पि यथा कायकंसाकल्या पियोऽनुरागस्त द्विषयेऽर्पणं सोद्यौतिपश्यनेव रागानुत्पादयेतीं न त्या पोषकत्वा रुचयो संध्योवत्ते मानां माउ
र्भतयोवनारसभावसंधिस्थत्वात्सभावरंजनावार्थं चिस्पकायकं त्यानुरागे सतिकुनटीमपिनरुणीं सभाव ज्ञां वात्स्ये पि यंपसंपन्नाव
चि चिरयतत्वा स्तदीयधारो रस्याति विस्तत तया मुक्तमौक्तिकमालया हारं विरचयतीत्याशुरत्नः सत्त्वस्य मुक्ताहारं वितरतीत्यर्थः

भ्रमणास्थितस्तदाम्भस्तटि नस्थाना द्यास्मयोः कुकोटी कपटं वहद्भिः दिग्मंडलं मंडयतीव तीडैः सायं नटस्तारकरात्किरीटी ७
कालेः किरातस्फुरणस्य संप्राप्यायाद्यस्यादिन द्विपस्य तस्येव संध्या स्तिता धाराताराः कुंभस्थल मौक्तिकानि ।७।

एवमन्याश्वपियोजनाःसुधियोह्योयाःसमनुरागेःसंध्यायेतिपाठेवहुभधसके घटत्वाउपेक्षः अतः पत्रायचसंध्यादि
गादित्वाद्यन्नारणात्स्वनदस्तकनीनिकाभिधायित्वं द्रष्टव्यं समगच्छतो ७॥ ॥ भ्रमणात्तिदृश्येमितामरवरा ट्चंद्रःकिरीटेस्य
सपंभुःसायंनटेतिसायंनटन लकःसन्नुज्जलानाम्नानृतानेतोस्तटिनस्यभ्रमणस्याद्रिमाणिमालामाउकुलितोगंवेडोपकल्पैरेवउ
कुकोटीकपटैर्कदिसंख्यातैस्त मआजं वेद्धि पयद्भिःमद्भिरिहसायंसपक्षेरैदिङ्मंडलं मंडयतिपश्यमनात्मानं तत्कालोनत्वं किन्तुलोड
वचूटिकास्थिमालोज्ज्वलरलान्देवद्दिलुलोभतयात्यर्थःअन्योपिचेंद्रतुल्यकिरीटोलनोनृत्यस्त्वविनद्वारवन्दरत्नोरंगमंडपतिमंडयति
वेलिपाठउभेला ७ कालइति ७पिपकालःसंध्यासमयएवकिरातोऽपचनमन्दरत्नोहिसकत्वान्मेघोत्पन्नपीथाकालोमेघैरिमद्वारएव
संचारिशाक्तः स्फुरन्नतिविकसितानिपद्मानि यस्मिन्नापिवाविकसितकमलं केजलंयस्मिन्नापचयचमकटीभ्रंतेमुकुंदकोष्ठप्रकाश

का॰ते॰
२२ गी
४

तारेति सामर्थ्यात् तालेन कृत्वो यदि भवेत्तस्य चेल्लिंगं त्राहि मं निघाली कृत्यनि घ लो कस्य निर्गत बीज बीज कुलं कृत्वा बीजरूपं सारं
गृहीत्वा लेदायात्मके वेषां मं पा अपि लाना दाल्वः सं भावनापाउंके ताद्रि मित्यर्थः तानि पिति प्रापं कस्माद् बीजानि आवमाद् भन्तायेत्वाय
मस्य स्वर्यं रूपस्य पद्य साउिमस्तु भुवा अव्यस्यपथ्यः मिव क्षयं ताराति लिनिरश्रीवनिष्यत्तु जन्मा जन्मा शक्तिमाद् स्मादं अदे तो भी तो णु
लब्धिनं चनेच गिर शीविरुमं लि चिण निष्फलो के सविष्य लानि घाव ए इति चाडा चेद्दृपको पश्लोकः १९ संख्यति वृत्ति वै संख्या
वर्षां च संख्यावर्ष्मां तेषंत हु तं नाण्डेन त्रयेन तस्य वंशोयने: पलेश्वरणलेः ददृ पत्र मेनाधिधान्दे तो उत्पन्नयालुभि रूपन
न घोले: ह हुलितै: वेलाम पालम वेधिस्मरहिकात्मनावडेः शाकले: घोरमदैश्च लेह नाप त्पके लाम स्फटिक बुडा गव गगने तारा
त्रये णणो भं ते उसतयालुभिः स्फटि गटि स्वान्तु च १६ ताराधिपति समलः पुनः भमी वभा मे किं भतः इत्यं अन्य प्रकारेण वर्षं जन्मन्
तारानं निर्बीजमिवा रुमियं निरखे लिपदस्थित्य यथं तेनेः कुल्ली कृत्य रतिं लोको यासं ख्यो स्थिताना निमग्नादि मं वा १९ संख्या वर्षे
षेरूतं नाउव स्य चेडी पते स्वयन्तन्नाभियानात् वेला म पालम हिका शमृवडे रमदिय मयो त्पन्न पालु मि घो: २३ इत्येवं यावर्णन
जन्मने व संख्यामय मां न वतो मतोत्य तारान मोहेतु रमेतु रखतर्से नै शैत्यमाण मस्त नर्व भावः १७ रामभुवमे प्रणतालिंगार
त्वोरः प्राग मनुष्य पान यो हि पकिं भी रितमो नर्व नमो नमो काम वण मस्त जु १८॥ निजान तस्य कृयेव व्यय कांतवती प्रिगितां
संध्यां प्रतीत्यनि प्रिय स्य सेन रिलं गगनं तारा नम्रा भ्यां रेतु रितमि प्रितानि रस्त मालः अस्यो पुत्र मो निजव तज्जात लज्जया ऽ
पत्रामति १७ रामे ति रुक्मणी एस नम मे वस्तु वाय स्यः अरुदर्शनमात्रेण कामोद्यकारि णि भैमिरा मस्य जाम स्य सवा ३५
ण मर्म लोभ्य एना इदृ नाहूते रुस्याहिः पाता नस्या वेगा दर्पिका खेल निजस्थाने स्थानु मशा भ्यः सत्वभी सा रत्ना रत्नाकर
एवायं भालेन स्मिन्नव नरे उाम पाते भिमाण तने इंनर भुः पर्व भूयावत्सः ध्याम जलः स्फुटरत्नगर्भो रत्नाकर एवायं न त्वेतन्नाम
रत्नर्थः कीदृशः सामात जलु चारि तां जलना श्रो घः केसीरितो म श्रिता न त्सहिता मीमांसः के ववः ए व्या श्वयं स्मिन्नभस्तु स्याद्
संवति श्रो घः पुरु कर दस्य त्यादिता स्यर्स मन्दः पूर्व मंडल्प्रदह संवधी समरे वाते नमि श्रितो माना त्यो रा शिः कं ज्ञः परेख्याकारवि

राम
५

आदायेति यो यं भानुरेव भिक्षुर्विरिवाट् दंडं परिव्राजक मेवेवेणवयष्टिं आदाय सकलासु दिक्षु परिभ्रमति सोयं तापसः परिव्राट् सा
यंकाले अब्धौ निमज्जन् अबातालं प्रविशन् पश्चच्चावुद्गु जले जला पायेस्नानं कुर्वन् संध्यायामभ्रं गगनं तदेवकषाय रक्तवस्त्रं अथ तेषु उपरिस्व
स्योर्ध्वभागे अपि चोक्तं तदेस्यो परिदंडस्थो परिवा निज मल्लकं परिवाय तनवा निवएवं यतिः परिवड्कालावस्थान स्पृनिधि कृत्वा दुकूलस
णः सन्न परिभ्रमन् कषायं वस्त्रं धारयतीति काषायमिव संध्याणोभत तस्य दंडमाह स पिंगलो दंडः मेदस्पपरिव्राट्कमंडीसमरः काषायेतेन
रक्तमौ स्रेण १२ अस्तेति यः सूर्यः अस्मिन् प्रतीच्यां वर्त्तमाने निकषोपलाभे सुवर्णपरीक्षापाषाणतुल्ये अस्ताचले संध्यारागेव कषाये
त्वयषणो लेखस्ते न परीक्षितः इयं यो सद्दे लिसस्य मेव हिरण्यपिंडं विक्रीय विनिमयेन कस्मैचिद् दत्वा तारा एव पान्थरा सपर्दका दिनात
जगाम अत्र संसुवर्णं रक्तपीतं भवति तथा चरमपीते सुवर्णं तु येगोलकस्य निकषपरीक्षित तमुवर्णं रेखान्य संध्या रक्त नेता तारा एव वराट

आदाय दंडं सकलासु दिक्षु योयं परिभ्राम्यति भानुभिक्षुः अब्धौ निमज्जन्निव तापसोयं संध्याभ्रकाषायमधत्त सायं १२ ।
अस्ताचलेस्मिन्निकषोपलाभे संध्यावलेखपरीक्षितोयः विक्रीयते हेलि हिरण्यपिंडस्तारावराटानियमादिनेशः १३ पचेति
मेदाडिममर्कविंबं मुन्नाय संध्यात्वजिनोजितास्य ताराम यं बीजभुजा दसोयंकालेन निष्पत्त मिवास्थि स्यं १४ ॥

काश्यवरर्थंय न दृस्पर्थः यो रिति लोकव्यवहारान भिज्ञत्वयोत्मा यं स्त्रीलिंग निर्देशः स्त्रीदिवु पंक्ति दत्वाम्रुखेन या वरारका तूरफा तिप
जैनवंचातेचवराबक स्यायवदारदेपसुव ण मायेद्व साव रावण्यन्ग च्यते १३ पचेति मामि तिसेडमुवीजमुजाकालेन रक्तं अर्कविंबं मेव
पचेमतरो रूप यं व स्वयंपक दाडिमफलं डनाथ गगनं तरोस्त्रीट्युत्वा बीजेय्रहणाथं भित्वावासंध्या रुन्धिस्तत्व गिवअस्य दाडिमस्यपु
कत्वादत्ता तिरेवो सिता परित्यक्तास्त बीजभक्षणार्थं उपरितनबीजकोश वतं संध्याटय पक्व तातप बीजभक्षणानंतरं तारमयंता
रात्य अद्रसो अमुष्य दाडिमस्य अमी षां बीजानां ना संदेपि अस्या बीजे मध्यस्थमंतेतक र्णो पर्यन्तं दंनिष्पत्त मिवो जीर्णानि व बीजा
नि भक्षायत्वा अवतीत रसंततदंत रससंत दृष्टेतगंगम पथेत कर्णो नृदं संपुनः प्रत्यक्ष तमिवतदिकालादत्यः सदाडिमं भवतीतं समर्थः अन्यो
पि दाडिममनुष्यं तत्वं च परित्यज्य बीजान्यास्वाद्य गृहीतरसान् वीजकणान्सत्यत्याजति १४ ॥ ॥ ॥

का० नै० गेषाहिमेकांतये वाधारा ऋ ऋणं श्वाहाइति वास्त्रियो हिविरहस्मसहमामाहदंतिसन्ति पतंतीतिउंनंपष हिरोपलावा २०॥ ॥(
२२ सी० ऋम नीतिरे ह्रिये गोधा त्यो स्यारोगेधाम क्ररराति संवंहिप्यस्तारः ऋररेकुलीरकर्करा प्रिस्तत्संवधिन्यः तारः कुलीरः ऋम स्तुपत्य
५ त्तेरचपानि ऋमरनिजेरिण्याः मराकिन्या याहां मिजलजंतु वएवेत्य इंमन्ये गोधामत्स्याः कर्कटका ऋपि जलेवर्त्तनेउपरिचरहस्यं तेनस्मा
देवनद्यापारां स्यवेता नीत्यर्थः तर्हि उपरिवर्तमाने नद्रहं योग्यानुत्वधः स्थितेने स्यतन्न ऋाहतस्या नाकनद्याः एरेभवाहे वेलंतः कौउ
नःसुरासेभ्यः सकाणाजी त्यादरंतलपर्यंतंम ग्नानि ऋतएवजलगामित्वाद्धो भागइतो भर्दे शादृ विस्यहंसुते ऋो नीमः भे भागे स्थिता
ऋपि जलस्थलगामित्वाज्ञेयादि यस्यं स्थिवन्नो जलेपश्यामइत्यर्थः गोधाकारंध्रुवमं ३ लंगौ एहजेयह ज्येलावा २१ स्मरस्यनितिलोकी
विजयेवादिनीवो गाग्रान्नर्द्रः स्मरस्य संबंधी ऋयं पमल हस्वो विशालो नत्सत्रावलं नरा तिगगने स्याधिनोक्तविजवादनाद्रः कामस्येव
5 स्य स्य निमन्येमरनिर्ह्रितिएणयाहां सिगोधामकरः कुलीरः तत्स्यरतेलतस्युरभी तिरुमत्स्यायधः स्यहनमः प्रतीमः २१ स्मरस्यवं
धुः किमयंचकास्ति द्विविनिलोकीजयवादनीयः कस्यापरस्योटुमयेन सह सेवाहिनसहिर्यंदलेभरस्य २२ द्विं योगिनो यंजनो
रत्नोह्याजीविवत्सममममृहत्स्र योगद्धिंमस्यामहतीमलगामिदंवहस्यं वदरोभुविकंधुः २२॥ कंधुः किमित्यर्थः यस्माद्परस्य
स्यभटस्योदुमयेस्ता एनयेः मससेः हत्या वादित्रपाणिः वाद्यन्निर्मालंघटले स्मरस्येव धनुर्वाणानां उष्ण रपत्वंदर्शनान्तदोयस्येव
वाद्यस्यउष्णरपत्वं संभावनायाद्रोकत्वात्तारा कुसुमनस्यः कामशंलएवायंगगने ऋोभतेनत्वन्यदीयइत्यर्थः २२ तिनिति याइयं
रजनीयोगिनी स्त्री उसयोगिनी स्त्री उसयोगवती ऋपचेणन्क्रमंत्रसिद्धामारणो छाटनाद्यभिज्ञा स्त्री उंसयोगे कामइही मोभषतिपया
नि चसंकुचंति ऋलयंनिरणधारं ऋवरवुंवि ऋाकाशावनितारमात्रात्मकत्वाद्लयमराणिभ्यलंवाइदमत्यन्तरूपंकनुमानान्नपःशंवः ऋ
स्यारात्रियोगिन्या महतीं योगर्द्धिं वदंति दिवादर्शी याभवाद्दिदानीं दृश्यमानः शंवोराक्रिनीतेति केष्ययतियोगशक्तिं विनानिराधारं वस्तुकथं राम
स्थापयेत् योगिन्यपिहितमिदिजीवयतिकंचित्क्रमेण्यति मृधां प्रापयति श्रांतंकरोतिवातस्माद्योगिनी किमित्युत्से ताकंबुपा ५
दस्यतत्रांस कत्वमयस्तीतिपर्वमिवोर्कंस्मरनैय ऋजीजिवदमृतमुदृदितिएोचडीत्युपधाह्रस्वः २३॥ ॥ ॥ ॥

णारवानक्षत्रं चयस्मिन्नरघुनाथेन किलमेव वंशसमये पारेणसमनुद्रो मे नुमारयशनिता च मात्रे णपीडा तिष्ण्याउस्यन्दिन रघुचन्तेपरस्तु
रामेण निजबसत्त्वं समुद्रोवालेन परमतः समनुत्पतितः समुद्रजलस्येवाप्यकालिना नमुं गगनस्योन्नतिं तेकामसमुद्रसमो इत्यर्थः ताः
यात्रा निरन्त्येति निश्चयथः नक्षत्रैरजनेन समुन्नेन दण्डेन एवमाने मकरकेला दयः सातान्मोनाः पनव नरवाद्यादिमन्ताः इतिच्छन्नताराः समुद्र
मौक्तिकान्येव नक्षत्राणि सन्त्याद्या शान्तवंशारानन्त इति तुल्यत्वान्यत्वाय दीन्याभावात्तु स्वत्वाभावः इति पाठः समदेकैवेरणामभौने
तिवसमर्थनीयः यन्नाशिरवे तिष्पया गदर्शनमुक्तान्तयः १८॥ ॥ मोक्षणेति हे भै मितुप्यणारे णकामेन देवानां प्रसर सालमः
हाप्यानो प्यमुत्सन्नानुरमणसज्जान्पदेवादीनां परिवितमानहानोद्भिसक्ताऊर्ध्व लिमाः प्रभवउष्पचपाः वारण्यताराः अपदृष्टां कनेतका
११ मगुणाव्यतिपञ्चवाणात्वा ताराणां वहुनरत्वात्क पंकामवाणत्वं मिस्यायां अप सम पंचपतेवलुपेस्मात्मेच शरस्यनानि भवेपूर्वेन
वर्तमानः पंचशब्दः प्रपंचवाची मलश्च पंचोविस्तारः नयाचकः नतु संख्यावाचकः पंचविस्तारवचने इत्तिस्वाद्यनिर्लेपनाप्रानोः प
मोहाय देवा प्रसरसां विकृत्कास्ताराणां राभूष्य पारेणशंके पंचाण्य वन्तं नुपारस्य नाम्निपपंचवाची विलुपंचशब्दः १९ न
मौनदीकूलं कुलायचक्रो कुलस्यनन्तं विरहाकुलस्य दृष्णारणां संति पशंतितां शाः पतंति नन्तं संक्रमणामिधारा २०॥ ॥
चापञ्चिवयं ति विस्मृताभवति पंचाः पाराय स्येति विग्रहेन नु पंचसंख्याकाः शराः यस्येति तस्मान्तुष्पवाणत्वं ताराणां युक्तमेवे
त्यर्थः तस्यैव पंचास्यगणलिंगे मनोजेवः पंचास्यइति सिंहाभिधाविनिपंचास्यशब्दे सिंहस्य पंचसु निस्यमपितामा वान पंचयति विस्तृतं
भवति पंचेविस्तृत मास्यं यस्यासौ पंचास्यः इति मुख्यत्या पंचशब्दो यथा विस्तारवाचीन पंचेति च्यासः भूपंचो विस्तारः इति हलायुधः १९
नमनतिन तं विरहेणाकुलस्य पीडितस्य नभोनयाः मंदाकिन्याः कूलमेवकुलायपः स्यानमेवस्यतस्य चक्रो कुलस्य चक्रवाकस्य संप
दृष्णोनेत्रयोरणां यस्मुजलानां पशंतिशेविंदवः संतितएवताराकाम्परः स्थितजोनेरूपं तेतथातासां ताराणां संक्रमणानिपुण्यस्तपव
णाड्मिं मत्यागमन्ताविगलन्त्याष्पजलानां धाराएव पतं निरशो संतिचिरास्थिति संति याानियाप्यप्रशंति तानिताराः इति वा नक्षत्रमण
निस्थितनताराशनि विवम्भताविततत्स्यानि पतेसपः पानीनि याविधशंति तानिधारासु शुभवाहाः तासां ताराणांचक्रमणानि श्रेयप्रयः

का॰टी॰ २२टी॰ ६ संवर्धिनी कान्तेन ज्ञारस्तत्त्वेति संनिपुणत्वेकरीरनिमित्तो व्रणः छिद्रं तस्य द्वारं प्रवेशमार्गमात्रं तत्तुल्यानि घुणोत्कीर्णदारुरन्ध्रयुक्तानि
दारुच्छिद्रतुल्यानीव रथ्यान्तरस्थः जनाश्रयनामामंडपो यानि जीर्णे यत्रात दानदीयको ये घुणः पतनी घुणोत्कीर्णरन्ध्रयुक्ता
निघुणकृतच्छिद्रतुल्यानि दृश्यानि च्छेतानि चरद्यत्यन्ते नानीव भानि भातीति भावः मंडपो जनाश्रयः स्यमरः अस्तुकाएवीप्समानमध्यपी
भावान्तरे विभक्त्यर्थे २६॥ ॥ इदानीं सर्वदिग्व्यापितमो वर्णनं प्राच्यादिक्रमेणोपक्रमते प्राचीति देवेभिरत्येधकारः प्राच्यास
पत्नी दिक् प्राचीतस्यो वा सरस्य पस्य मेतोः सूर्यस्य प्रभामर्यादा यानात उल्लंघ्य लोनिर्गलः शक्रे भस्य दानम्बुवो दानोदकं तस्य ले
भेदः प्रवाहस्तस्य च्यामः प्र२२ वयो भूयते भ्रपणे प्रसरति प्राच्यां प्राच्यो तीर्थः त्वेपएवप्राच्यामेव चेरावतदानजलप्रवाहप्रसंसृत्यं म
लहदे पिवें योपगमाद् प्रतिहत प्रसरः सन्निरन्तरं प्रसरतिपेद्रु सर्पत्वरस्मात्तद्रू स्थयं यदि पिवेच २७ दक्षिणादिक् व्यापितमो व
6 प्राचीसपत्न्यां दिशि पद्मभेमि शक्रेभजानदवनिर्झरस्य योत्सृज्यते वा सस्येनुसा भाङुकं स्वलः पूर्ख्रे उकोधकारः २७ रामालिरोमा
वलि दिग्विगाहि ध्वान्तं लयते वाहनमंतकस्य यद्यीस्य दूरादिवविभ्यतोस्यान प्रयानात्तरस्ताय सज्जो विवस्वान् २८ पर्कं महाकालफ
लंकिमीसी त्वत्यगिरेः सानुनि भानुबिंब पिन्नस्यतस्थेवर्त्मन्यपाता बीजानिजाम्नामितमांतमांसि २९॥ सर्पयति रामेति श्रीरा
मस्यालिः सेतुः सेतुबंध एव स्यामत्वात् रोमावलिर्यस्याः तस्याद्द्दिणस्या दिशो विगाहितिनरं व्यापकं ध्वान्तकस्य दिक्वातित्वादक्षि
णदिक्स्थतया वाहनं महिषएव ध्वान्तलायते कं ज्ञानलेनो धकारएवाचरति विवस्वानुस्वयो यमवाहनं दूराद्वोप्ससहजाप्यसहि
षवेरस्य रणोद्विग्नः सभयान्स्यानप्रयानगृहीत्वा ऽप्रसक्तः पलायितं इव दक्षिणादिशिपि रियम महिषवेत्यो मतः उत्तरायणे ध्वान्तक
पदेनत्वाहनस्य द्वारूपत्वं सूचितं अमएवतातो गच्छानी भयं एवं कं ध्वान्तायते उपमानाचारे कर्तृः काठिति काउसेतुराली स्त्रियांममा
नित्यमरः २८ प्रतीचीव्यापितमो वर्णयति पक्कमिति भानु बिंबं मत्याणिरेः प्रतीच्यां वर्त्तमानस्यास्ताचलस्य सानुनि कोलवण्यत्वक
महाकालस्यैद्रवाक्रूरफलमासी लकिलैवमरे मध्यशत्वरुः तथाः ह्नस्यलिपकत्वाद्भतरस्पयताउच्चैतररदेशाद्यस्तात द्रुणादिपिला
वांत्रिपाताचदभिघाताद्धेतो भिन्नस्या विदीर्णस्य तस्य भानुबिंबरूपस्य महाकालस्य फलस्य तमानि बीजानि व तमांसीति जम्नामितमांनित
राम ६

प्रबोधेति हे प्रिये प्रबोधकाले जागरसमये। पत्रसम्यग्ज्ञानोत्पत्तिसमये। निदिनेवाधितानि सर्वदीप्तिध्वस्तकांतीनि स्वप्नभ्रांतिकारण
नाप्यालिरूपत्तीनि तारा। नत्तत्र रूपाणि दृष्ट्याणि गगनसंबंधीनि कुसुमानि नितरां दर्शयंती प्रकाशयंती स्वप्नचरित्रानी कुर्वती पश्चा
दिदर्पणे विषमयो गिनी तद्दर्शनरहस्यज्ञानलीकाचित्स्वबुजिते वेयं निशा स्फुटमाभाति सोहं दृश्यमपि प्रत्यक्षेण प्रतीयमानमपि स्थावरजं
गमात्मकं सकलं जगन्मृषा सर्वं स्वाद्युतावो ज्ञादिद्दर्पणे हिज्ञानस्यैव वहिर्घटाद्याकारस्यानातिरिक्तं सर्वं मिथ्येति तद्ज्ञानी योगिभ्यपि
प्रपंचो मिथ्येति दर्शयति सर्वे यमुपिरात्रिरहस्यवित्पुष्पतुल्यानि नत्त्राणि दिव्ययोगायुगने दर्शयती निभा वा। निदर्शनं करोति वितिप्र
तीयमानोप्यसत्ता २४ एतदाहेति हे गेमिनवभवे एवेतु दावाक्लादकत्वाद्युतगाचंद्रे सम्सनाप्रकाशाता नयाभव दूषणग्रमेवधनुर्यस्य
तेन स्मरेण न वमुदितं तौ विमतो म्हावांश्चं ध्वांसंपलिपन्नवदि त्यनुमानप्रसिद्धेः स्वांभ्रम यः कैलं कत्रयः एलोमगः सपत्नीसलातुवि
प्रबोधकाले इति वाधिता विताराणवत्र्वाणि विदर्शयंती निशा दृष्ट्या ध्वनियो जिनीयं प्रभातजगदृश्यमपि स्फुटमाह २४ एतः स्मरेणं
कमयः सपत्नी हं लोभवदुत्युगपन्वन्नायः मुदेते सर्वे दोलसत्तासत्तासत्ता रजयाणि विनाणोनुगतो गतोर्थ २५ लोकाश्रयोमंडुपमादि
सदिनल्लोउमामात्यउकाहेमस्य स्वकोतिरेकत्वरंवा निर्मतिगुणार्णवगरविभानि भाति २६॥
मत्रयदप्रभावकरावत्थितपत्रसे
ववाणस्यापरपार्श्वेनिर्गमनं पश्यामवतितथापिसः सएवमगः तारनुखा निवेदत्तत्रस्पष्ठपयंपकिस्तसहसुणोवासेवानुगतः ग
ग सन्सदितएवपलाप्युगतो यंगने दृश्यतेकिं चंद्रेस्मगेनभासौस्त्वात्रकास्तिसवायःकामस्थं हेमुदेते सपलिगगने चमगणितेन
तेनर्दे सत्रमगा विवाणंगकारपुष्पतुल्या नारत्रमनं सृष्टं कामेन विसर्जनगतपार्श्वेवहिर्निर्गतवाणसहितो व्यपिताः पलाप्युगतसएवयम
गोदृश्यतेकिमितिप्रतीयमानो मेव्हामपनेषि यद्दतिव्यनुभनिद्राच २५॥ लोकेतिहेभेमित्रसांउन्मादेसर्वस्मादपिप्रवेसप्तदिनिर्माणंयु
स्मन्मथविरकालनिर्मितं त्रउराणंमंडपमिति श्राभतितदिव्योमनउस्येर्थः यत्रो मया लोमपिलोकाना साश्रयः त्रस्तांडधारत्वाज्जगतां
मंडपोपिलोकानामाश्रयः तत्रया निवासित्वा लोकानामाश्रयत्वाच्च तस्यात्रतएववास्यत्र सोउमंडपस्यानुकाहं दिविदिविणत
त्संवपि नोभसर्वसुदित्व स्वएवैतत्संवेधनिकाशनिद्रारूपिल लोकृत्यते भुमानि नदनात्रिस्वकोतित्रपस्यउत्वातेरण त्वत्रस्य

का० नै०
२२ टी०
७

किंगुरुत्वात्क्षिपतेन यत्नेन तरुकज्जलमेव भस्मोपत्तिं किं अपि तु तमो नाम नवीनं विदितमर्थः इति वा कज्जलमपि कर्परेषु तं क्रमेण गरुडम
वज्जुरुत्वादधः पतति करादूर्ध्वं कर्परेस्थपेति निकरं इषदसमाप्तौ कल्पं ३२॥ ॥ ध्वान्तेति ध्वान्तेनैवैणनाभ्या कस्तूर्या त्वया शितिना
नीलेनावरणगगनेनाप्यच वस्त्रेणेव यद्वा ध्वान्तेन नाभ्या कृत्वा नीलगगनेनोपलक्षिता तास्तथाविधास्त्वा सुष्टुतुल्यरूपत्वाद्वा उज्ज्वले
स्तारैर्नक्षत्रैरेव वस्त्रमध्ये रूपलक्षिता अथ च तारैरुज्ज्वलैः शुभ्रै रूपलक्षितास्तस्या सका शाभावामदौ मंदनयनैर्लोलैः स्मालस
तीयाः प्रमंदालस्य लज्जया विषयस्मृताः सलज्जाः तएवाभिसारिकाभाः स्वैरिणीतुल्याः दिशः अनेनैतौ चंद्ररहितायां अनुदितचंद्र
त्वान्तच्छमायां निशि समायांति मत्या गच्छंति तस्मात्सपत्नीभावात्त्वं सेर्ष्या भव अभिसारिका अपि सुभ्रायां रात्रौ सुभ्रवस्त्राद्याभ
रणाः कृष्णायां च रात्रौ कृष्णवस्त्राद्याभरणाः समायांतीति ता अपि कस्तूरीसत्तांगरागाः नीलवसनाः प्रच्छन्नं धत्तनष्याकामवा

ध्वान्तेन साम्प्रापितिना वरेण हित्वा परैः सत्तुणरस्य तारैः। मंदाक्षमंदा निशि नामनीनेदौ सेर्ष्या भवायां त्वयि सारिकाभाः ३३ आस्य
अयो मीलयतो दृशश्च कुमिथोमिलच्चंचलेमा दिग्सः अच्छलमेदलच्चितमासिपक्ष्मश्यामत्वलक्ष्मीविजितं डुलस्मा ३४ वि
वस्वतानाप्यिषते वमिश्राः स्वगोसहस्रेलसमंजसानां गावोपि नेत्रापरनामधेयास्तेनेदमोघ्यविलुनांधकारैः ३५॥

णधोडिताः सलज्जासंत्यः कामुकं प्रति समायांति तत्तदीपृतायि कान्वसेर्ष्या भवतित्यर्था १०दिशो पोत्स्यर्थेः सर्वा अपि दिशएकत्रमिलिते
ता इति प्रतीतिः तिर्यक्प्रापितमोवाणिसमये नकोनापिंजोतुयायातिसमंकेतं सामि सारिकेनिमंदोदाहमंदाइतिपाठं मंदन्यनामत्य द
श्यास्तमोवा दुल्यात्सम्प्रवत्तमोवादुल्यान्मंदा लोऽतएवमंदगमना जसावामदगमनाइत्यर्थः तारशब्दःप्रवत्मंदासेगिप्रवन्ना
वः ३३ आस्येति हेतन्विकृशांगिभास्वन्मयं रविरूपोदनेलोणाहपाम स्तम्पव्यासेन दृष्ट्रवीणां मीलयतः संकोचयतः अदो दिवसः अग्रे विलो
मिंथोन्योन्यत्वेतौ वावपच्चलायर्थोधः पटेयस्यनिमीलनवुणादन्योन्यंसंलग्नवृत्त्वान्निबिडरोमक अतएवश्यामत्वलक्ष्म्या वि
जितं नितरां पुरोभूतं इडुलस्मयेन तोहृपिपक्ष्मनेत्रसंवधा यथाधः उनर्घनेभ्यतरोमाएवतमांसि वृयमाचेक्ष्महेडमंन्तुलतान्या
निनमांसीत्यर्थः तिमिरआगत्वा किमपिनहष्यतइतिभावः पक्ष्मेलिजात्येकवेचनं ३४ विवस्वतेति विवस्वता नेत्रमित्यपरं नाम

राम
७

तस्य कृत्स्नत मा नि वीजानी व मस रतेतोत्स यो: [illegible] पेत्नमापन्ने
सायं समये

रां मत्येपर्वतादिकठिनभूमसमुद्भवं बीजं स्वर्गलंपत्कं सदृतेरित्कंकस्मवीजं महाकालफलं गृह्णोपसर्गान्निवारणायैव गृहद्वारे हैवे वेध्यतेत्र
समयमयसंवधात्पारिणतकालेरक्तं महत्तः कालस्यफलमस्तेचभानुविंवमहाकालफलमिवतमांसि विदारिणस्य संध्यासवेधिनःप्रका
पसाद्बलत्वादन्यांधकारस्य च नार्थं तमसां बीजत्वेन निरूपणं २९॥ ॥ऊर्ध्वोद्यापितमोवर्णयति पत्युरिति चैत्ररथं कुवेरवनं
न देवान्य नाम यस्यास्ताहृशी यस्य कूटापत्रवल्लो यस्या चैत्ररथाख्य वनस्य पत्रवल्लो वायाः उत्तरस्याः दिशः मृगनाभिः पत्रवल्ली
रचनासा धनभूलाञ्छनस्त्रीलक्ष्मीभिते एवं पीलं कृष्णत्वमंतमः गिरीणांपत्युर्हिमाचलस्याययाण उपलः सुमेरोरुदग्गलिकरणाश्च
तासर्वेणानुदस्यो वस्ता तस्याहिमाद्रियँ धूपिगिरीणांपतिस्तणापिसर्वेणाद्दत्तत्वाद्दीर्घ नाग ब्रमेरोरेव महानल्यस्य धानं चैत्ररथस्मितमूः ३०
ऊर्ध्वदिग्व्यापितमोवर्णयति ऊर्ध्वमिति तमालश्यामलं यद्व्योम दिवासहस्रक्रिमेः परस्सरवैः करैः किरणैः अपाय चैस्त्वेत पोहतो व्य

पत्युर्गिरीणामयशः सुमेरुर्पदक्षिणावलदनाद्दलस्य दिशस्तम चैत्ररथाख्यनामपत्र कूटाया मृगनाभिशोभि ३० ऊर्ध्वेस्त
व्योमयदुसहस्रमेहि वासरस्रैः करैवासीत् पुनस्तदेवाद्युमतोविवेरं निहृष्टोत्पेति कुतः स्तमिस्र ३१ अध्योपि नन्दिराजक
टाद् कल्पय योम्नि दीपने दिनाधिपेन अथोपि तज्जमभिलकृकृत्वभ्मो तमः कज्जलमस्खलित्वं ३२॥ यदेशोध्व तमिवासील्

नभ एवेदं तमालश्यामलं अक्षुमिता विना सायंसमयेसूर्यविनाशाकरकेनेनविनाथः पुनस्तत्वेदिवं स्नातितमां नेकधभतितमि
स्रंकृतः कस्मादनुस्मादाग तमपितिसिर्वनाम्नेकिमपिनास्तिकिं तु निकूटमेव व्यज्ञान्मेवतमि स्नातुभित्यर्थः पत्र व्योमेवतमिस्रंकृतः
भ्रमो निकटतामेतिन तु तदतिरिक्तं तमोस्तीति वा अन्यदपि यत्के स्यां चित्करा भ्राम्य दीर्घायतेन तदभावः पत्रतो यवनेदिह तान्य
तिशायने ३३ निर्मलिकाध्योतिर्लिनराहेशः कुतः पदसार्वविभक्तिकरस्तासिः ३४ अधोदिग्व्यापितमोवर्णयति ऊर्ध्वाति साम
प्यां विधिना ऊर्ध्वस्तर्य दीपस्य उपरिभागे स्थापितान्युज्ज्वक्कज्जलधारणा व्योमतोच्यते तमांस [illegible] काटाहः कर्पर तत्कल्पे तत्तुल्ये
तमव्योम्नि अधिकरणेप्रकाशकारिणा कज्जलधारणायैन दिनाधिपेनैव दीपेन करणेन यत्कज्जलमधापि नस्त्वं तत्कज्जलमेव तमो
भ्रम्लाक्रमसंजातवाहुल्येन स्खाल तु पुरुषं पतनाद्यैकमकारणं गुरुत्वं येस्य नाहृत्य सन भ्रमावस्तलन्तिं अग्निभारेणपतित

का॰गै॰
२२टी॰
८

मास्क मित्यर्थः पल्लेन स्येदमिति २६ म्लानीति म्लानिस्तथा: कलिमस्यपरीन: स्यामस्या: स्पचवेडालत्वान्मालिन्ययुक्तस्य निःश्रीक
स्यतस्याऽभावेनेत्यत्वा स्पर्शमृणालिवेधस्य मलस्याः स्या नस्याउस्पचचण्डालत्वादेवास्पृश्यस्यास्य तमसः राज्ञः स्त्रिया कौ स्विसंयं प्रसिद्धा
प्रत्यन्तेण गत्यमाणाच सपत्नवाद्वल्येन स्वमयलोभोऽस्पचरण्यसमस्त्रिः कौशिकोयम्बोले केऽस्पचवेप्यामित्र रश्मेन्ते त्रिविधायान्यत्रि
त्यिमति अप रविमपि वस्तु लक्ष्मी हत्य विपद्दिते नातनोति किंतु तद्दीयए वप्रार्थः न्यपतेशनितत्सेयत्तयामिपात्रि रास्को ष्वसंपदि
श्वामित्रसेवने त्रयो: प्रियानानायस्यएतउपाख्यानं रामायणादेषप्रसिद्धं कौशिकीयेत्यर्थः २७॥ ॥ मन्तीति योरविः नवानेन्य
हाणां मध्येवेललिष्प्रितमत्र शीभिषिक्तो राजा उलूका लोका: संघ: तस्य रवे: भयादीत्या समासकं दिनानितरां परम्भतान्त: तपोभाव
मत्रकातिर्यस्मिन्नतया स्फुरद्उपलब्धानि अत्र व्यंजन नरस्थानि घटादि स्वरूपाणि यस्मिन्स्तादृशमपि दिवाकमेभिस्तेदिनं अन्धकारं ए
वावलोकते दिने तस्यदर्शनाशक्ते: दिनमंधकारस्वरूपत्वेनैव मेनेत्यर्थः तेषाम्यं तत्र व्यानि घटादिरूपाणि यत्र तादृशमंधकारमे

४ मत्रोभिषिक्तः खलयोग्रहाणां तज्ञः समास्कंदितं न्तत्वलस्पौ दिवांधकारं स्फुटलब्धरूपमालोकमुलूकलोकः २८।

वालोकमपश्यदर्शनस्य कवारिप्रकाशन्त्वत्वे नैवमेनेत्यर्थो ज्ञानावित्यर्थः अंधकारं स्फुटलब्धरूपमित्यादि सायोज्यं तेन तामसा
विपरीतसदृशएवभवेतीतिव्यज्यते एवं विधमंधकारं च स्फुटमतिथिसिद्धं प्रपुञ्जभास्वरालोकलब्धं नयेयेन तादृशमालोकमेवायश्य
न्नस्वरूपमपितमः प्रपुञ्जभास्वरालोकत्वेनापश्यदिति विरुद्धमित्यर्थः अथ च योयस्मराज: सूर्य: आक्रान्तन तेनलक्ष्मीकांतज्ञानं
सूर्यदीप्तिमवाप्य मुलूकलोको दिनं धकारमपश्यत् रात्रोवांधकारमालोकमपश्यत्त् दिवसेप्यालोक एव तमो रात्रो चाएव सूर्यालोक
इति ददर्शेत्यर्थः कौशिकतज्ञासकौ हृष्यांधकारं स्फुरे मुपलब्धानि घटादिरूपाणि यस्मात्ताजनेन तादृशो स्फुटसंजातस्वरूपालोभंचे
त्यंधकारं स्यन्तउसकत्वान्न्तवसके कशेषेक वज्ञावेनवाप्याख्यायरसूर्यदीप्त्याऽसमाक्रान्तिताऽपराभूतान्त स्वलस्पौ त्रते अंधकारं
विशेषणं चारात्रो सूर्यदीप्तेरभावादतिरस्कृतन्नतत्रव्योमभित्यर्थः सूर्यदीप्तेरेव समास्कंदनमाभ्यन्तमसे वरात्रोयतिरस्कार

राम
८

तो तेनैवनत्रशोभायेत्यर्थः अपादिवाप्याना निजातव्यानिलक्ष्मीमिति याकलोकं दीप्त्यापि समासीनविधेरतिसत्वात्वेका

धेयं यासां ताश्च स्वरूपाः जनानां गावो विस्वस्पर्गकाकिरणानां सह स्वेन समं सद्भिः आहितेति मिलिता संयोगे अनामिकायते वनीता
इत्ययस्मात्तेन खलु तेनैव इमा ध्वान्तप्रकाशाभावान्नेत्रापगमाच्च स्वरूपाय इदं एवं मन्तव्यं ध कारैः स्फुटे इमा ध्वान्तमौवृश्चा लिम्पति न इयता
इतिभावः अन्येनापि गोपालेन स्वगोसहस्रेण मिश्रिताः परेषाम पिनीयन्त इति ३५॥ ॥ध्वान्तस्येति हे वामोरु अतिसुन्दरोरु ध्वान्त
स्य विचारणायां तमः स्वरूपनिरूपणे विषये वैशेषिकं मतं षट्पदार्थसाधर्म्यवैधर्म्यनिरूपणात्मकं काणाददर्शनं चारु सम्यक् उपपत्तिकं न च
न्यदिति मे मतं खलु यस्मात्कारणाय समुदाय विदां तद्दर्शनं वैशेषिकं कणस्त्र औलूकमाहुर्वदन्ति अत एव तमस्तत्त्वनिरूपणायानारोपि
तस्वरूपनिरूपणाय क्षमं समर्थं उलूकस्य उलूकस्य सम्बन्धी इष्यते नेतिदर्शनं चारु सदुपपत्तिकं नत्वन्यदिति ने मते से मतं खलु यस्मात्का
तस्वरूपनिरूपणाय क्षमं समर्थं उलूकस्य ... कणादमुनिना प्रोक्तमित्यौलूकदर्शनं तस्य तदपि त
स्मात् तद्दर्शनं वैशेषिकं शास्त्रं औलूकमाहुर्वदन्ति वैशेषिकमप्युलूकापरनाम्ना काणादमुनिना प्रोक्तमित्यौलूकदर्शनं तस्य तदपि त

ध्वान्तस्य वामोरु विचारणायां वैशेषिकं चारु मतं मतं मे। औलूकमाहुः खलु दर्शनं तत् क्षमं तमस्तत्त्वनिरूपणाय॥ ३६॥ ध्वान्तस्य
रा: स्पर्शनिषेधभ्रमैः सैषां त्रिशंकोरिव सेपदस्य नकिंचिदन्यत्स्येति कौशिकीयं दृशो विहायप्रतिमा तनोति ३७॥ मस्तत्वनिरूपणाय

मसमर्थमिति युक्तमित्यर्थः इति शब्दः खलु एवं वैशेषिकदर्शने च किमिदं तमो भावरूपं अभावरूपं चेति सन्देहे भासामभाव एव तम इति स्वा
मसमर्थमिति ... निर्वर्त्यं भावो
विरोधेन व्योमणि वाच्याभेदयः षट्पदार्थवैधर्म्येणाभावरूपमेव तमो रूपयन्नौधराच्चार्यास्त्वारोपितं भरूपमेव तम इति निर्वर्त्यं भावो
सत्येव तमः प्रतीतिर्भाव एव तमस्त्वगुणलमिति स्वविरोधे पर्युदासः एतद सहमानाः श्रीमद्वदयः भासामभाव तमस्त्वे न निरोधः
यस्मात्तदौलूकं दर्शनं वैशेषिकशास्त्रं तमस्तत्त्वनिरूपणाय क्षममादरितिचान्वयः महत्त्वं धकारे सत्यपि घटादिपदार्थो दृश्यतो लिध्वान्त
विचारणायां क्षेयमाणायां धूकेनैव मे चारु सर्वं ध्वान्तप्रकाशपि ति ममभूतं मत्तपुनः पुनः संमतमित्यर्थः उलूकेनैव तमस्यन्धकारे घटादि
विलोक्य इति समर्थं अन्यदीपनेत्राणां त्याज्यमेव तमामिति भावः यतो वै मोक्षिक घटादौ विशेषाच्चेतितादृशं महान्धकारे ... कदैन मेव
विलोकयितुं समर्थं अन्यदीपनेत्राणां त्याज्यमेव सा तामिति भावः ... उलूकस्याकर्णनीतिकाणादसौ वो लूक
घटादीन्नेदेन जानाति न चान्यदीयनेत्रं तस्मात्तद्वचाविति नन्वरूपसमर्थमुक्तं उलूकस्याकर्णनीति काणादसौ वोलूक
इति नाम तेन प्रोक्तत्वात्तेऽलूकं वा मसंयोगतीयेच द्वैविध्यं चातिसुन्दरे विप्धः वामोरु तमसः ... दिनोदिनं ... औलूकं तेन

का॰नै॰
२२श्लो॰
९

दंकपेति किं पुनस्त्वदितास्मत् इति भावः अन्योपकारी हरस्योषु यो नस्थाः येषां मुपकरोति तेलुकमवर्धमसाल इत्यादिना परे
तामुलूकारस्योपसं ४१॥ ॥ ध्वान्त इति हे मिपेत्व चंद्रोदयात् सर्वं ध्वान्ते सति इमां तान् नरनिकरे देफाले वहन्त्या यो भागाने वसं
भागार्थं कामुकैः संकेतनिकेतस्था माः ताः अभिसारिकाः स्वैरिणीः चांद्र स्वसंभावयन्ते या इदानीं चंद्रोदये सति हृद्या यो भाग
वर्ति च्छायाछन्नात् उज्झितपर्यंके ततमानुकूलचेलवस्त्रमाभिसारः लोमसती सवर्णीत्या ज्योत्स्नानुकूले धवल न रेउकूलेउपल
क्षिताः सती स्खलिताः संभोगेन त्वा स्वगृहं प्रति पुनः परावृत्ताः स्वसंभावयन्त्यसि त्वं वको नापि नेताः न यत इति उष्यानीलव
स्त्रपरिधाय संकेतस्थानमागता चंद्रोदये पुनर्नीलवस्त्रपरिधाने पूर्वं त्वमीभी ल्यालक्ष्ये तेवि हायश्वेतदुकूलसवर्णत्वात्प
रिधाय केनापि न ज्ञाताः नीलचोला इति पाठे चोलः कूर्पासः ४२ त्वयि दीने हेमात स्त्वदितिपीवरौरू तयस्यास्ते त्से वुधाः त्वं नि

ध्वान्तेषु मां मानमभिसारिकास्त्वं संकेतनिकेतमाप्ताः छायाछलादुज्झितनीलचोला ज्योत्स्नानुकूलैः स्खलिता
७ दुकूलैः ४२ त्वदास्यलक्ष्मीमुकुरं चकोरैः स्वकौमुदीमादयमाने विंदुः इन्दुनिपीतं नीचाभासापि विधोरुरैभोनरूपीव
तोरु ४३॥ निपायामि दीवरं नीलोत्पलं न द्य ध्यौभा यस्यास्त्वया हृशा उरुसादरं इदुपिवविलोकयाकिंभूतं तवास्य
लक्ष्म्याः मुखशोभायाः सदलोकनार्थं मुकुरं दर्पणमिव तस्याच कोरैः प्रयोज्ये स्वकौमुदी आदमानं निज कौमुदीं चको
रान् पाययमानं इति चेद्रु चकोराः मानं राजाताः नीलोत्पलानि च विकासितानीति भावः एतेनेदोः परोपकारित्वं सूचितं वि
कसितेंदीवरतुल्यया दृशा विवेत्य नेन चंद्रोदये नीलोत्पलं विकसतीति त्वं चेवं भवतयादृशा पदाचं भ्रमकलोक इष्येसि त
जनु स्त्वदृशं चेद्वावलोकनं विकसित मिंदीवरमेवेति दिशा स्यतीति मंचिंतं दिवा संकोचादसादृश्यमितीं दीवरस्यावि
कसितत्वयोलनार्ध्येति शायवंचकोरैः गतिप्रुत्तीति कर्मत्वं प्रासावपि आदिस्वोयोः प्रति षेधात्कर्तरितनीयां आर
यमानंभिगरणार्थत्वात्परस्मैपदे प्रासावपि अदेः प्रति षेधो वक्तव्य इति निषेधात् णिचश्चेति तङ् ४३॥ ॥ १ राम ८
ऽ। ऽ। ऽ।

दिवसानि ग्रंथकार इत्याकलनाय सामस्त्येन ज्ञानार्थं प्रतिवस्तुलग्नाः पदार्थमात्र संवद्धा अतिच्छायाएवचारीगूढार्थः चेदिका प्रकार
नोरीविधायचारयदेलाप्योदत्वा दिनं प्रविस पेन्यसमागता स्ताः तत्र रत्यवगतांतमतु प्रियप्रनः प्रावरायर निजनैकदृष्ट्या स्थिता
इति किं समं प्रधकारस्य कृतिणां समासरमाने विशेषेषेणांवस्तनांकोरु प्रचारे विराणं स्नेहा द्विरुपहारश्चेतिदिवाप्रतिपदार्थ
संवद्धाः छाया एव रात्रे समाग मुपागमिलितास्तिजस्वापितेन ग्रंथकारं मा विप्रंतरात्रेर्तिदेशोका प्रसभो वेछायांधकारे एव संदेको भवति इ
ति तमसे वपादे वमहत्ये ग्रंथकारं पलायन इतिभावः एतेन प्रतिच्छायापि तमएवेतिवेलां अन्यत्रापि रात्रौ लोके स्थितास्तमकामः स्वी
णां सर्वत्र प्रवेशपापमन्यान् चारनारीसमवेयतत्रतेषामुत्तां तं विचार्य समागता मत्ताः प्रकृष्टा त्मसम विधं प्रवेशपयति छाया एव चा
रोः संप्रेषंति वस्तुलग्नाविधायेति वा चारपदं दत्वा प्रदिने प्रत्येव प्रवेशयामासतानएव तादिने प्रतिवस्तुलग्नाविदुस्यं वेतिरनिवाचा

हिने प्रमदैः रिलिकोहृतोगणां प्रचार इत्याकलनाय चारिः छायाविधायप्रतिवस्तुलग्नाः प्रवेशपायत्रसूमिवांधकारः ३१ ध्वांतस
तेन नियमाणवेलं विधाः पाशीवलेनयाथरुषः उहृतेयाप्साधिजय रुणश्रीनंराधिपेनाकृतमुद्धयेव ४०प दयाहृतोप्येष
निप्रथम दर विस्तकाभ्रमितिरसंदरिणा प्रवर्ष्टति प्रयसिचारिकाभिप्रकोरस्वेच्चनुवप्रयुंदु: ४९॥ ० रीतंयोगाङ्गीष्ट ३१७ ।

इदानीं चंद्रोदयवर्णनं प्रस्तुवन् प्रथमं ध्वांतस्येति तेननराधिपेन नलेन एवं क्रियमाणत्यागरिः शत्रुभूतस्य ध्वांतस्य वलेन याह
सुः कृतवजपाकुसुमवद्रुणश्रीर्यस्य स उदयन् उदयप्राप्नुवन् पारीषेति नेर्वराज्ञा प्यानंतरं प्रेरुतेन इ वेव प्रसादस्नेवा इये
वो राष्ट्रे किंप्रोक्तस्तो नुमा रेमिरन्यो विशेरिवतनयाकृष्टः सन् स्वकुलांमवलितस्या रेहारान्द्रं दिनः सन् वर्णकेन प्रकृतेन प्र
मादस्यार्थे लक्ष्मिमतीयमानो रेखा उदयरागन्ते स्वोध्यस्य योजनावाउपाधे किं मत्स्वेति लिजं नात्कर्मतिथि ५० प्रस्थाति इेमयसि
माणप्रियेयरंदुश्चंद्रिकाभिश्चकोराणां चंद्रिकास्यस्वतया विनो पद्धति तत्र चंद्र त्व चक्रुकाः स्त्रान्तराधित्वा प्रकृते वा वर्तते सुधामि
स्यर्थान् माव वा चकोरचेरपालंभ वर्तितावत्प्रमाणं यदर्थं तोम्र्यः त्वं पथ्याकिंन्नलः प्रदेवरुदप्राचलस्याधित्य काभ्ययोध्वनितावेरेषे
वतिरस्कोरापाजवनिकायाविमलहृणं अन्यस्यकालेप्राहृतोपितन्संरणीनुदितो पिप्रथमचंद्रिकाभिरेवचकोराणमानं

का. नै.
२२ टी.
१०

श्वेतकलं कोऽपैनेन दृष्टा उन्मुखा इति तेजस्विनः किरणोत्सेको दुरुत्सेको दुर्लक्ष्यैः दृगादि नेत्राणामेव पर्यायस्यास्य च विपरीतो लक्षतामां
कामं नेत्रादि निर्माणे सर्वं निम्नोन्नतं सचिह्नस्थाना नामुत्किरणं स्य यत्नं तस्माद्धेतोः मात्रात्वलत्वस्य नेत्रकर्णनासिकापि अवयवे
नस्थान नं च सा वात्सल्यं दृष्ट्वा हि लोचनं नयनं का कर्णापि अवयवाय स्य लाघवं तस्मात् नम्रत्वात् स्त्रीमुखं च इत्येव महाराजभार्या स्या
व्येन स्वर्णस्य मंचके न निमिषे मंचके हि निष्पाद्य स्यव स्तुनो निम्नोन्नत भागा विपरीता एवोक्तौ यं ते नम्र च नेत्रापि अवयवा उन्नेया
भवंति तन्नि मिति प्रत्युक्तौ च दृष्ट्वा भवंति तस्मादेवं न मध्ये मध्यं उदित मात्र श्रृंगः स्तनमुखवर्णसंचकवदुक्तो दृश्यत इति भा
वः उन्नमस्तु वर्णं स्तनवर्णं भवति स्थान न प्रतिलिनाश्चैकवचनं ५७॥ ॥ अनेनेति वेधाः विपरीतं नम्रं यथा तथा विनिर्मितम्
क विषमं कोत्किरणं यत्र तारुण्यागमे यस्य तेन तथा उत्तल स्पर्श गादिनाऽनेन वेदेन संचके न दृश्यं सुंदरम पच च मध्य सदर्शन

10 अनेन वेधा विपरीत नम्र यत्र विनिर्मितौ कोत्किरणौ ताकेन तदा नवं दृश्य दृगापल स्पर्शगादिने वा कृत संचकेन ५८ अस्या
स्याः सुराधीशादि एतत्सो यदेव रंकौत मिदं जम्याः चंद्रांशुचकोर्याः स्तनं विस्मते नायुतानम् मलो हिता ५९ सा
नीव गत्वा पितृलोकमेव मरंजयन्त्या विप्रजामदग्न्यः छित्वा शिरो ललितसहस्रबाहो विश्रांतिविश्रांति न यत्र वितस्थे

योऽग्ये रागादि यस्य तारशंत्वदा नने अस्थल तत्त्वदान मेवा कृत नत्व त्यान नमिति वा अस्य यमेवाऽन लोके विशेषः अयं श्लोकः क्षेपकः
५९ अस्या इति इमे मित्र स्याः सुराधीशेदृश दृशः यदि हि दृशं वरंगमनंवस्तं चकोराचं चंद्रो दृश्याः सर्वे रज मामन्याह रिं दृष्ट्वा चपी
नत सो व्याप्त त्वाद् दृष्ट्वं पीनवलयिरासीत् ते आगतेन उवस्त्रे णवाधुनांचे चंद्रो दयेचंद्रो अस्ता च लोश्ने स्या स्यते जोल्ले णां कर्ण
भिः व्याप्तिवृंविते नातितरां स्तत्रेनसतामुश्वा श्र वक्त्रे द्रुणं च लेनितां रक्त साधश्चूर्ण देव्यालस्य ऐन सतास्त्रेनं मलो हिता यि
स्यात्नीय तं यत्र मसापर्वं नीलमभत्त देवे रानी मुदयच्चे द्व लो हितकरं संस्पर्शाद् लेंजात मित्यर्थः इरिद्रयापी नवलीवस्त्रं च
लीन युक्तं संद्र लं भवति दे वेदस्त्रियाश्च वस्त्राणि ना नावर्णा नि पुत्रा नि चंद्राशेव एव चूर्णामि ति वा अस्य लो हिता यि ता दिष्ट्य ता जा
वे चिए ५९ तानीति सो तिथी जामदग्न्यः सहस्रबाहो शिरः छित्वा स्नाति आमसं धौ रे या प्रसन्ता ति रक्तानि पितृभ्यः जमदग्न्यादि रस १०

असंशयमिति उराद्वैसागरमाक समुद्रगर्भस्यो ऽयं चंद्रः मथो देडभ्रलाम्रस्त्री परास्थ्वलाम्बंदसादेरू दस्याउत्पन्न इति अ
संशयं निश्चितं पुरा गोद्वेयदेवस्य तेनत्सत्यमित्यर्थः पुराउदकस्यान्तः प्रथमसंभवावसरे तस्मादेवसमुत्थितं मृणालेनात्र
हेतुमाह यस्माद्देतोस्यनापि संभवानरोवसरे यासिंधोस्थितस्य समगर्भस्यास्याप्यमुष्यचंद्रस्य शैलादुदयाचलादेवोदयमु
त्पत्तिं प्रतीमो जानीमः प्रत्यहं सागरस्तस्य व्यया च नीत्वा निशीलत्वनुपालिंगदर्शनात्समुद्रमथने प्रथमसंभवावसरेप्य
मचलादेवोत्पन्न इति निश्चिनुमइत्यर्थः उदयाचलशिखरे चंद्रो ऽतिकामतीति भावः ॥ अथ त्रिनेत्रेति त्रिनाऽजेन एकस्मात्रिं
त्वस्या ज्ञोनेनकनीयसा ... प्राचीवनेरिंदु स्ययादनवारणेन प्राज्ञांस्यितेनेत्रावतेनानितं उपेतः सामंः साक्षात्प्रदितः ला
विधं यामः सत्यंचं ... त्वा सिंदूरेण ... कारितलः ... रस्यारोपितः किमित्यर्थः तेन सांद्रसिंदू

रसंपायं सागरमानुदस्याद्वस्त्री परादेवमयःउरायं ... प्रमुख्य वस्याद्युत्पा पि सिंधोस्थितं मशैलादुदयं प्रतीमः ॥ अथ त्रिनेत्रा
मन्नातिपितिता उपेतः प्राची ... णेन सिंदूरसांद्रेकमकारि ... तलोहणश्री रयमुज्जिहीते ॥ ४४ ॥ सत्योति मुद्रिवि
दैभः स्वसाम्यादिव विनाकारा पिवना यिकानां नूतनत्सदीयाध्यरमावयोगादुदेति बिंबारुणविंबरेषः ॥ ४६ ॥ विनाविनाकोकेल्यर
णादूरुहटगा दिनाद्दृष्ण विलोचनानि विधिर्विधत्ते विधुनाविधर्ता किमाननं कांचनपंचकं ॥ ५७ ॥ ॥ शिरस्याप्यनेन हेतुना
त्वयसिंदूरस्वणाद्यमेहत्वश्री ... ज्जिहीते किमितिवाउदयचंद्रः सिंदूरश्कोदयसन्दसमर्थः ॥ ४५ ॥ सद्दीति इत्युत्ता दिशु
कयोजेन स्वसाम्यात्सीतिगच्छिन्याका ... स्यचंद्रस्य नायकानां नूतने ... स्वसत्यितिध्रमागतए ... वि तस्मादेतोस्त
स्मात्तुवनाद्दानहृयामंदेवेंद्रनायका ... स्यरेणुत्यस्तोऽपि वोलत्वकस्तसायेभासंवंधा ... तेः बिंबवस्य पृथिवीफलबद्धरूणां विव
मंडलं यस्य नाहृणउदेति ... पितामानःसरखोमवि ... ततः सत्रमसत्वा ... त्याउद्यमे सुवैरि तिव ... वनेन नत्रमदे ... गपदे
वचुंवना दुकुलयाव ... सकलस्यापि चंद्रबिंबस्य रक्तत्वं ... मिति सचितः ॥ ४६ ॥ विनोत्तेति विधिः विधुनाचंद्रेणैव कांच
नस्य ... केन बिंबकेन ... कामति शरणं ... नं विधत्ते किं यतः किंभूतेन विलोमितेः पराङ्मुखैः स्वतः स्वप्रभया जि

का॰ नै॰
२२टी॰
११

मानेरकैं मानंमुखेति किंभूतमुमयं नकं समयपर्यन्तेल वालेगाप्यच मदोषनूपेणपवि सम्भ्रेनमुक्तमुक्तमण्णां पुंकरानूतलमोचनेन्स्य य उक्तीर्णंजनिमोर्
संपिष्पुष्कीस्य याथनेरश्मिस्मरकं काडंममधेमवति ईश्वराणांचविंवमसमध्यास्तिवायाद्भुजेनं पद्मस्तेनैव लितेदोरक कं स्वमानसंवेधजातं रक्तिमानं
मुंचति लक्ष्येदं वंहमध्यीमयोः इदानीं चंद्रो धवलो जातइति भावः नेत्रावृत्ते रिति पाठेप्रभिन्नमाङ्गेनोरुक्तिन्नापायदमस्त्रनेत्रवृत्तिर्यत्नाद्दयाडमुक्त
माङ्केनोरिति वाडिं वललड्डिवमिति वागोउदेपाभाषायांप्रमरकस्य संज्ञामुताराष्टुभाषायां काम्यकुन्भआयांचमवेराइति संज्ञोरोप्यसंवधेस्त्रि
कारेवात्मएरेकत्रमध्यैगुणएवस्वामित्यभिधानान्नेत्रयोः शर्ब्दोयद्यपि मृष्यवेष्ठनगुणे सुवेषस्तथाप्यत्रगुणमात्रपरइति ज्ञेयम् ५३॥ ॥ तार
ति विषाणःसितेष्यासेयोक्तिगगन एवकज्जलादिलिप्तपथ्यामलपदः कायांकदिन्यांसुभ्रथालुवि शेषेश्वसंधिभिस्ताराद्वैः उपलक्षितायां
तमः प्रशास्तिंरात्रिः कदिन्यालिखदिति यातांलिपिं किन्तु प्यापोछ्यते तःपरिमियतारासंकुर्वतोदिसां प्रसरतलेपरेकेरिकेपंचपाणेपांडु

ताराक्षरैर्या मसितेकदिन्या निशालिलेखद्योमित्रतमः प्रशास्तिं विलुप्यतामल्पयतोरूलेखविजातः करैपांडुरिमाहिमांशोः ५४
सितोयदंकेषतद्रान्यदेशेचकान्तिरज्यह्ववि रक्तिहानः तदिस्यमेतस्यविधेः कलानांकोवेदवारागविरागतत्त्वं ५५ काश्मी
रजैरश्मिभिरेषस्थपुंसपतध्वान्तकुरंगनाभिःचंद्रःप्रभाचंदनचारुलोगंक्रमात्समाालभिदिग्गजानाम्ः ५६॥ ॥ ।

रिमाजामः पतन्हकिरणैश्चिचन्द्रेन स्त्राणामत्यन्तामवती निरवटिकालिविनाशराणि मार्जयता श्यामरूक्षोपिकरः रवटिकासंगाद्धवलोभवती
तिलमसिन स्वाणि वहूल्येज्वतराणि च दृष्टानि चंद्रेत्रदिते प्नाणि निःप्रभाणि च जातानि चंद्रश्चधवलो जात इतिभावः ५४ सितइति एषचंद्रो
यदा स्मिन् काले अत्रदेशे सितोधवलश्च कान्तिलुदातस्मिन्नेवकाले अन्यदेशे रज्यच्छवी रक्तकांतिउज्जिहानउदयन्पूर्णो भतेएवमत्रोदयन् रक्तो
अन्यत्रचधवल इत्यपि सामर्थ्याल्लभ्यते नहिरास्यमानि इदानीं सितोदृश्यते द्वीपान्तरस्थप्रति तदयन्नेदानीमेव दृश्यते यस्मात्तस्मात्कलानां
विधेः पूर्णस्य चंद्रसागरायोर्लौहित्यत्वालोहितनयो स्तत्वयाथात्म्यमिस्यममुनोल्कपकोयेणकोको वावेदावेदापि तुकोपि विश्वेनतुं नयाक्तोसीय
चीः उदयास्तमययो रतात्विकत्वाद्युञ्चवहित स्यमनयदापप्यमदर्शनेलदा तन्तोदय इतिदूरस्थस्य स्वरक्तत्वाप्रत्ययः क्रमसामोप्यात्तुधावल्य
प्रत्यय इतितत्त्वं अन्यसापि चतुषष्टिकलाभिः तस्यानुरागानुरागयो र्याथात्म्यंकुत्रानुसृत्यकुत्रवमेतिकोपिनजानाति ५५ काश्मीरजैरिति

श्यो गि श्यालिन्नवान् व्रतवान् येरस्कैः मतिज्ञातं वितन्वत्येण कृतवान् नाम्येव रक्षादिमं च वला वितन्वलो कं गत्वा प्राप्य वितन्वलोका थी
शामेनंचं रमरजमन् सौचं सुग्रीवे वितन्वलोकं इति श्रुतेः चेष्टो रजनवर्णे र ध्यत इति भावः परशुरामः सहस्रार्जुनं हत्वा मुनेर्दोषेरस्कैः वित
नयेण कृतवानिति हासः विप्रं स्याद्युग्योपि यन्नस्त्वमरः ५०॥ ॥अकर्णेति हे प्रिये एणपोसीता स्वमि वश्याभिरामं कन्दि पा
भनं ते मुखे पप्रच्छ सन्नत्वं तेलज्जातेव न चित्रम् किं भृतः न विद्यते कर्णो नासा च यस्या सः तथा रक्षा भार्या अस्त्रिका शिरसा स्त
दर्षण शीलः शोणस्याः सोपि रणव विन्न नादूलो वानवालस्मणा कलं केन अभिभ्रतः अन्यास्तत्र मध्ये तत्र वसन्ते नलोपायात्र वणागि
मुखे वसाभायस्य सः तदचन तुल्यः एषु लज्जाकार [illegible] मतस्व विनलज्जातेन तस्य भूमिस्थः [illegible] मुखे पप्र मुखे यस्ये वस्वं प्रकाशयति
च तस्मादेव नलज्जाते इत्यविचित्रमेव सपैनवामुखे मयि लज्जालेन परामृतं केन कणी नासत्वात रूपिरवयोसद्भामगामिसी कृत्यव

अकर्णनासस्य पते मुखं ते पप्रच्छ सीता स्वमि गाभिरामं रक्तो स्ववर्णेव नलस्य लाभिभ्रतः शोणो स्पर्शनवा मुखोभः ५१ आ
दर्शदीप्तं मणिमेव रस्य दत्त्वाय दस्मै खलु सायधर्मः रुज्यं तु पार कृतिं हमन त्यांडु जातं रजं तेद्वषेण ५२ वालेमनंतं समये न मु
क्रोरोप्यं लललडिं वमिवं डुविं वं अभिगम्य डुक्ति तप दृष्टस्त्र ने त्रात लिंग्यच ति शोणिमानं ५३॥
वे मानम तएव वीतिभयरदि तं च सी
तामुखं पप्रच्छ दपि न लज्जाते तदेवेत रमापि प्रोदितात्पद्धर्शनानस्य भिशत्रू स्वाहि तिं काथी लक्ष्म पद्म्यो यानतः पक्ते का एतः ५१ आदर्शेति
हे भैमि सायं कालस्य पोष सौयत् रज्यत उद्य कालेरसौ भवतु पार घुति ध्यं दूरसले पप्रच्छ दज्यत्व कृद्रेहे मकृति मे सुवर्णं अस्ये गम्भायम
ल्पन्नवेण दत्त्वा दीप्तिं प्रकाशमानं त्र्यं बरत्व मणि तस्मै श्यादत्त अयार दलीकं वेमत्तरामान्ने तयं डुभ्रं रजं तं खलु रष्य मेव जातं ध
र्मे हि रूप्यं लेपादि मिस्य लि मेमुवर्णी कृत्य दत्तानि वेस्वा तरस्या मवि मसरदीक्षिकं रत्ने च रत्न भूमेति उदयाने तरमाति कोन क्रियता
लत्वाद्धूलि मानं परित्यज्य चं देन प्ययवलोजात मुनिभावः पदों तो म सायं प्रदः साय्यं प्रदसमर्थानार्थः ५२ वालेनेति हे प्रिये रौप्यं
राजतं रजतमयं लस फिलसमानं तुविंदा लक्षीरा साधर्मं मयरक्षमिवेडुविंवं कर्तृत्वमि नमादृष्टमप्यपरि कद्धापचरु हे दे रागमन
मेल उक्तिसात्यका पापदृष्टस्यान्य र स्वे रक्षसात्कृता आवृत्तिवै यं तद्रुपं अन्य चपथतत्त्व जालिकावत् चं द्रस्य रणे येनते शोणि

का॰नै॰
२२ष्टी॰
१२

दिवेत्युत्प्रेक्षिते ५८ शृंगारेति हे प्रिये त्वं शृंगाररसं बध्नीमः शृंगारः श्यामलीकल्पस्तः तत्स्वरूपेण सुधाकरेण चंद्रेण हेतुना वर्णस्त्रजात्स्वाम्रमकर्णरूपो
अन्यपरजलप्रवर्णौ रूढवर्णस्त्रजः शररसत्वात्कर्णरूपयोर्जलवर्णत्वात् कर्णगुणं च अत एव शृंगाररसमेवं धिमुवर्णकलशरूपस्य भवन्मुख
स्य संबंधीयत्वीयपं तस्याकरेण वेनिमत्तयाः शररसया वर्णस्त्रजा कर्णरूपा चन्द्रपयाः कलुषस्मात्को षकारइत्तु विशेषमत्र वचारुवाण्याव
क्रोत्तया दिक्रपाया बोधः संबंधिनः शृंगारादयोरसस्तेषां वेणीम वाकृत्तस्यास्तीरे समुत्पद्य गच्छत्सं तस्यानुकारस्तत्सदृशः शृंतिस्वादुरसो
पास्तु विशेषो यद्दीपरसवाणतो रत्नरामनुकरोति न तु समो जातः तोयाणि श्रागधयं चंद्रवर्णयेलिभावः कोप कारणाइत्तु निशोपाइति टी
रस्वामी अनुपपाक्षात्तत्करोतीति णिचि लोट् ५९॥ ॥अत्रैवेति प्रियेनेति पेर्ण तया मे प्राऽध्यानंतरं पापितं प्रपाप्तिर्मा यत्सं प्र
स्तोतं आरंभि आरब्धा इति किं रेभे मि अद अत्रैव चंद्रवर्णेन एव विषये मधुनो मत्तस्य सनाभितुल्यां तवापि वाणीम् अधुना श्रोतुं समीहे

अत्रैव वाणिमधुना तवापि श्रोतुं समीहे मुदुनः सनाभिं इति प्रियेमेरितया प्रयस्तोतुमारंभि पाशिमया स्ति ६० परं विधि
12 वर्द्धयितुं पयोधेः शंके यमेणांकमणिः कियंति पयांसि देवि ग्धि प्रियविप्रयोगसंतापके कोकीनयूने कियंति ६१ ज्योत्स्नामयं रात्रि
कलिंदकन्याः रसमकारे प्रसृते धकारे परिस्फुरन्निर्मलदीप्तिदीपं व्यक्तायते मेकलमंतरीयम् ६२॥ इच्छामीति ६० परमिति हे

प्रिये अयं विधुः पयोधः परभागं तु कं जलप्रवाहं वर्द्धयितुमेणांकमणिः चंद्रकांतं पयांसि देविग्धि तस्मात् कृष्णतितत्यापि प्रियस्य चक्रवाक
स्य विप्रयोगेन संशोकाया कोकयुन यूने अपि कियंति जलानि देग्धि तास्याम पि संकाश्याद्दूरक्षा तीत्यहं शंके मन्ये इति मे मौ प्रियम वद
तु उदिते चंद्रे सागरे सागरप्ररोह वृद्धिं पापस्तं इंदुकांतास्रवंति चक्रवाकी भयं शोदितिर इतिभावः दुहि द्विकर्मा ६१ हे मालेशतमो वसरेऽ
ति श्यामा मा रात्रिरेव कलिंदकन्या पवस्तुनान्तस्यां परं आगतुकाति नीलजलप्रवाहस्तदनुकारेनतस्य स्वरूपे नतद्विशेषे धकारे उपसृते
गते सति परिस्फुरंती निर्मलादीप्तिस्य प्रकाशमानस्यासौ यव घृति श्वताद्दृशो दीपश्चंद्रः स एव दीपाय त्रता हृशं चंद्रिका तमसेक पा
लधवलतरवालुका मयं रात्रिय मुनयाए वजलमध्यस्थित मंतरीयं द्वंद्वं व्यक्तायते स्फुटमिव भवति प्रकटं दृश्यते प्रावसरे स्फुटमपो १२
दानां स्फुटीभवतीति शांके चंद्रचंद्रिकयासकले धवलीकृतमिति भाकेव्यक्तमिव भवती कलंकरूढ़ी ति कदंडकव्यक्तं भवती त्यर्थः

दिग्भिरेवांगनाभिः संध्यायाः समीपे उपसेव्यं तन्मनोज्ञेनारुणैरश्मिभिरेव कश्मीरजैः कुंकुमैः कृत्वा मृष्टं पूर्वं कृतोद्वर्त्तनं ततः संध्यायाः समीपं अप्ययान्ता
ध्वांताध्वांतरूपाभिर्गनाभिः कस्तूरीयेन तादृशामंगं क्रमात् कस्तूरीलेपानंतरं चंद्रांशुभिर्वचंदनेन मध्ये चारुणोन्मेनचंदनं कृत्वा समालंभि आलेपि
अन्याभ्यापिन्द्रेगनाः कुंकुमादिकमेलांगमनुलिंपंति चंदनधवलेश्चंद्रकरैः सर्वाः पिदिशो विनमस्का कृता इति भावः अपरेप्ये सामीप्य
मीभावा इवाङ्गवार्थ्यः ए ५६ ॥ ॥ शिशिरेति विधिः तुषारस्त्रीः शिशिरस्तौ दिनानि कर्तुं छित्वा रते घोदिनानां अन्नाभिस्तैः मध्यसंवंधिभि
सारभूतैः शकलैः खण्डैः कृत्वा ज्योत्स्नीर्निशा विनिर्मीमीति न चेदेवं यदि ज्योत्स्नीर्न क्रियते तदेकाशश्वद्धैर्का कृष्णा रात्रयः न स्युः तिमास्तैर्दिनैस्तु
ल्याधौनेलत्वप्रकाशत्वाभ्यां तत्सदृश्यः कथं तानि च दिवानि वामनिसूत्रं परिमाणानि न्यूनानि त्वादिगुणानि कथं वा अपितु दिनवामनतारानिर्दि
र्घेऽन्यथानुपपत्तेः शिशिरर्तुदिनापेक्षया च ज्योत्स्नी नामतितमां शीतत्व प्रकाशत्वानुपपत्तेश्च शिशिरर्तुदिनानि धिंत्वो वलत्सारभूतेश्चया ।
विधिस्तुषारर्तुदिनानि कर्तुं कर्त्तं विनिर्मीति तदंतभित्तैः ज्योत्स्नीर्न चेत् तन्मतिमारमावा कथं कथं तानि च वामनानि ५७ इत्युक्तिशो
भेसवधं वभावे सत्क्रिश्रुतापाकिं निवधोनाम् मृणाभ्यसत्यानुपायादिवैदोके यंतवचेष्यसिमकमुद्रा ५८ श्रृंगारभृंगारसुधाके
रेणवर्णस्रजामूपयाकर्णकपो त्वच्चारुवाणीरसवेणीतीरतरंगेणानुकारः ववलकोमकारः ५९॥ करैश्चंद्रिकाश्चिता रात्रयो न क्षणाव
र्द्धिताइत्यर्थः चंद्रचंद्रिकया रात्रिः पीतलाघवलत रात्रकृतेति भावः कर्तुं कर्त्तुं कृती छेदनइत्यस्माद्राभीक्ष्ण्ये नमूल द्विर्वचनं ज्योत्स्नीज्योति
र्यस्यामस्तीत्यर्थेज्योत्स्नातमिस्रेति साधु कृता ज्योत्स्ना पाल्यल्पकपककरणे ज्योत्स्नादिभ्यः उपसंख्यानमित्यस्यात्यर्थे उपाङ्गीप् ५७ इतीति ।
सनलः इत्युक्तिशोभे एवत्वं द्वर्णनावसाने सत्कीर्णां प्रमादादिस्तु एवंमुक्तानां शोभमववचनानां श्रुतेष्ववणे विषयेऽन्या सत्स्यात् सातिशयातदे
कतानतयाव इत्यक्ष्ततमौनं ययालांतत्क्षीभावमा स्थितावधमीपति इदं वभाषे इति किंरूपेयसि इदं दोर्दिषयेत वेयं कस्य समुद्राथा
स्तिरोपरीतिः काचिंकावालिका त्वमपि किमिति न चंद्रवर्णयसीत्यर्थः पीनेस्वयमेव हेतुमुत्प्रेक्षते मुखस्य चंद्रस्तनवदनेन साम्यस्याम्यसू
यास्पर्द्धातः जन्योन्मत्तोनुशयात्मनो देषादिव स्वस्पर्द्धाकारिणो द्विवर्णनेऽम्नेयमन्त्रियमाणेः नोपेक्षोपात्तक्षीणितत्त्रिनानुमोदतेस्वयं
वनलं वर्णयतितया त्वन्मुखस्पर्द्धाकरणे संजातकोपादिवंस्ववर्णयाणितामनुमोदसे चो किमिति प्रश्नः नलस्य क्त्वावणाद्वरहतमौनं कोपा

का. नै.
२२ सो.
१३

यं केति मृडः शिवः विजमौलौ धारणाद्या पना देतो बोडुपीं कलामच्छैन्नया पुरुन्ना चन्द्र पूर्णयन्नपि चोडुपीकलां नार्द्धितिनगाप्नोति नरजय
तिकानि या निजशिरसि धारणाद्वेतस्याः प्राप्तिः पूर्णाचसंभवतीयो ध्याति तस्य पूर्णप्लते सपिशिरसि धार्यतेतन्त्याचेतस्य चोडुपीकलां मृ
डः प्राप्नुवन पूर्णयन्नपि चेतां प्राप्नोतीति विरोधपरिहारायतः किंभूतं स्यं ह्रो किंभूतस्य मृडः अप्रकम्रलोचरणो हरिणस्तदुक्तानामि
मेयभागो यस्या एवाकृतत्पा कलेकत्पाणनाभिः केतत्र यात्रमृदुत्तेन्वे येन केन जेयापुष्पधान्तनोमा पुष्टिर्वाविल्पये नमृदुलस्य कृटे
भस्मनाञ्चितापमस्यापोडुः तस्याः कुट्टस्याल्पमपि साम्यादि वोयमाप्नोति किं वंचन्द्राद्ध्यधिक इत्यर्थः प्रभस्याप्रभस्य च मृडस्तवत्तेरञ्जितमा
मपि वः चोडुपीकलामाधीत्वाचे न पूर्णेचन्द्रा दृशीतिवाच्यं इत्यपिसञ्चितं तस्यापकर्षे विवञ्चितामस्य च हेतुः चन्द्रोत्कर्षेण मृदोत्रमलस्य च ६६
॥ अथेति तमस्तोमाश्चितां दुद्गदायापुथस्याङ्गदग्धरस्थिभिः कृतताघटि निर्मितः अत एव सितासितश्रीरेणपातथवलमयश्याः

स्थि अथास्य पृथस्यापि तमिस्रदग्धैः सितासितश्रीरघटि द्विजेन्द्रः स्मरारिणा मर्दयितुं ततोपि तन्नो तितत्तो हि कृपोष्टिकानि ६७ ।
मृगस्य लोभात्त्व लसिंहिकायाः सुनुमृगाङ्कं कवलीकरोति सस्याधिराज्यादमुमङ्कसुप्तं नोज्झत्युदात्ते न च मुच्यते सो ६८ ॥

23

मलकांतिः स्मरास्थिभिरेव निर्मित इत्यत्र हेतुमाह स्मरारिणा मर्दयितुं ततोपि अत्यच्छ तत्संभाव्यतो पि तस्य स्मरस्यैव लोहिकाविहर्ष
कारिता पिपोष्टिकानि अस्थिभिरुत्कारिणीच यया स्मोसन्नोतिकामारिणापूर्णाममोपिकाम द्विजमेवयस्मात्करोति तस्मात्तद्स्थिभिरे
व घटित इत्यर्थः एतावत्कामो हीपकं द्विममपि नासीति भावः अस्थिभिरेवेति प्रतीयमानोत्प्रेक्षा अन्यास्थियोपि तदीयपरत्रुटितं यः
करोति स तदास्थिभिर्घटित इति लोकप्रयुक्तौ तो हि पोष्टिकापि प्रयोगाजवमिति ६७ मृगस्येति सिंहिकायाः सुतो राहुः मृगाङ्कं
कंयत्कवलीकरोति तदङ्कमृगस्य लोभात्त्वल्लु अग्रासामिषलाषादेव सिंहिकायाः सुतः सिंहो मृगेगरं तत्स्य लंगग्रासामिलाषादे
व स्वाधीनं करोति तर्हि किमर्थमुच्चतीयत आह अङ्कसुप्तमध्यवर्तिनमपयेचो तं संगते ग्रासोत्सुके निद्रितमसुं मृगं स्वस्याविदाश्रा
कुर्वन्नसन्नखेद नाद्यपि नोझत्यज्ञत्र थुचस्वशरीरस्यापि विनरणादत्तत्वनं अर्थं चन्द्रस्य नराहुणात न योल्पेन चन्द्रस्य प्रमुदाच रणागतरक्षणा
निमित्तहर्षेणापि न मुच्यते स त्यज्यते अथ यो विपरीतागतं मृगं जिघांसुः सिंहो द्विजमात्मानमपि ददानो हि तेयुपल्पे न सिंहान्मुच्यतेएव राम १३

श

हासेति। अखिलकैरवाणां सकलकुमुदानां हासस्त्विषैव विकासदीप्त्यैव विश्वं सकलं जगत् दुग्धवत् दुग्धधवलं पीतलं धवलं च [illegible] निजा तेन
चंद्रेण त्यक्तैः विशेषेण [illegible] यतो हेतोर्दिवा तेषु सकललोकेन वेणु [illegible] संकुचिते [illegible] सत्सु चंद्रे स्थितेऽपि विद्यमानेऽपि स
कलकुमुदविकासाभावात् सकलं जगत् [illegible] रात्रावि [illegible] धवलत्वयानच कास्ति भावः ६३ मृत्युमिति मृत्युंजयस्य मृत्युंजयवतः
शिवस्य जटायां वसत्रेणषः चंद्रः षोडशो भागः तेन क्षीयते [illegible] अल्पपरिमाणो न भवति कलामात्रस्वरूपेणोवतत्र सदा वसंस्तोऽपि न्यूनपरि
माणो न भवतीत्यर्थः अपच न क्षीयते न म्रियते यस्मात् तत्स्थानं मृत्युंजयास्य कांड्येन [illegible] हेतुर्देवतायस्य मृत्युंजय जटाज
तनिवासा मृत्युना स्पृष्टुं न मपि न शक्यते तस्मान्न क्षीयते येमर्थ्यः ते हि तत्र [illegible] ते किमिति स्यापो [illegible] चन उपरिचितोऽपि भवतीत्यर्थः
यतः स्वस्य सुधया [illegible] जीव [illegible] ये स्थानि [illegible] मुंडानि [illegible] शिरोमालायाः शिरःकपालानि तान्येव [illegible] मुद्या ना थी

हासस्त्विषैवाखिलकैरवाणां विश्वं वि धौतं जनि दुग्धमुग्धं यतो दिवा [illegible] तेषु स्थितेऽपि चंद्रे न तथास्य कास्ति ६३ मृत्युंजयस्ये
वसन् जटायां न क्षीयते तन्मृत्युः [illegible] तेच स्वसुधा — [illegible] जीवस्य [illegible] वभीरतीव ६४ त्विषं चकोरा यस्येथां कलाम
पि स्वावयवं ददाय ददौ जयत्येष [illegible] मस्तमयं [illegible] तुरथाल्पमेन ६५ अंके [illegible] सुधा [illegible] मस्य
डुः [illegible] निजमौलिधाना [illegible] कलाम [illegible] — ६६॥ [illegible] भीतरत्यर्थः [illegible] बहुवोराह
एवेते इति [illegible] भीतो [illegible] तरएव भवतीति [illegible] तः कारणाक्षयान्न क्षीयते न.
[illegible] एलेन चंद्रस्य षोडशीकलावर्णितापि [illegible] वर्तमानत्वादस्य माहात्म्यमपि वर्णितम्
जयेति संज्ञायोऽस्ति [illegible] इति [illegible] ६४ त्विषमिति एष चंद्रः जयति सर्वोत्कर्षेण प्रकाशते [illegible] चकोराय
स्वावयवं त्विषं [illegible] निजाम [illegible] ददत् [illegible] ददाय निजां [illegible] कलामपि
ददत् [illegible] परोपकारे [illegible] भवतीत्यर्थः [illegible]
कल्पितं [illegible] परोपकारी [illegible] भावः चकोराय [illegible] वचनं ६५।

कौ.नै. ज्योत्स्नेति शुभ्रांशोश्चंद्रस्य शुभ्रांशवः धवलभागाश्चंद्रकराश्छुरिता एतेश्च धरायां भूम्यां कलंकस्य नीलीभिः प्रभाभिः मिश्रा विभान्ति येषां ते कलं
२२ टी. कनीलकांतिछुरिताः इव विभांतियतः कीदृशाः ज्योत्स्नैव पयो जलं दुग्धं वा यस्मिन्स्नातः एवं स्नातं दुग्धधवलचंद्रिकाधवलीकृतं नभस्तलं तदेव वास्तव
१४ स्तनिर्गतं येषां ते निर्गता वस्तूनि तेषां छाया छलं येषां ता छिद्राः निछिद्रा निष्प्रकाशा इव रिक्तत्वा छिद्राणि पदार्थप्रतिछायान्यूनानि ता भिपरं नीतिता द
शः चंद्रिका धवलिताः पदार्थाश्चंद्र इव मय इव दृश्यन्ते हि प्रतिछायाश्चंद्रकलंककनीलरश्मय इव एते तिधरा यामपि निपतिता श्चंद्रकिरणा नीलधवला ए
वशोभंत इत्यर्थः अत्र स्वकराद्दस्ताः कलंकनीलस्य नीलमणेः प्रभया मिश्रकांतयो नीलमणिमुक्तांगुली एक प्रभामिश्रा इव शुभ्रा शुभ्रांशुश्छि
तिपाठे पांशुलेषो रवेरप्रमा विस्याभिधानाद्ध्रुवशब्दस्य लेशा वा चित्वा स एवार्थः ज्योत्स्नैव पयो जलं तस्य स्नाभूमिः तस्यास्तदं तदेवव्याज्जु निवा
सस्थानं येषां वस्तूनां छाया व्याजेन छिद्राणि परं नीतिता ७२ क्रियान्येति उदितमात्रेणानेन चंद्रेण तमोनिरासाद्गतोः क्रियान्किं विस्मात्रोयं विय

ज्योत्स्नापयःस्नातदयात्समस्तुच्छायाछलच्छिद्रपरापरायाः शुभ्रांशुशुभ्रांशुकराः कलंककनीलप्रभाभिश्छुरिताविभांति ७२ क्रिया
74 न्यथानेन वियद्विभागस्तमोनिरासाद्विशदीकृतोयं अद्रिस्तथा लावणसैंधवीभिरुत्कृष्टशिलाभिः स्थितिरप्यकारि ७३ गुणोपचयो हि नि
जकारणस्य न हानिवृद्धी कथमेतु चंद्रः चिरेण सोयं भजते तु यत्ते गतिस्पृशं भोधिरिवात्रचित्रे ७४॥

द्विभागः शितिः श्यामो प्यकारि एवं
काशदेशो यथा विशदीकृतः तथा चंद्रकिरणैरुज्ज्वलिताभिर्द्विप्राविताभिर्लावणसैंधवीभिरद्रिभिः क्रियामयं वियद्विभागः शितिः श्यामो प्यका
रि अत्रो दयमेचंद्रे पूर्वाकाशदेशास्तिमिरनिरासाद्धवलो भवति तन्नो निरस्तस्य च तमसः प्रतिच्छां घनीभूतत्वात् पश्चिमाकाशदेशः श्यामलो
भवतीति तत्रे यमुत्प्रेक्षा समुद्रजलं च नीलं पूर्वाकाशदेशवत् नीलैः समुद्रजलैः घननीलोप्यकारीति लवणसिंधोरिमास्तस्य द्वाभिः स्यात्ति
हृद्गतेत्युभयपदवृद्धिः ७३ गुणान्वितेति चंद्रः निजकारणस्य पयोधेः हानिवृद्धी कथं पयो गुणो कथ्य मेतु प्राप्नोतु अपितु कार्यगुणाः का
रणगुणपूर्वकत्वनियमादेवश्यं अपचयोपचयौ चंद्रं प्राप्तत इति युक्तमेवेत्यत्र न किंचिच्चित्रमित्यर्थः तर्हि कुत्र चित्रमित्याशंक्या
ह सोयं चंद्रस्ते हानिवृद्धी चिरेण पक्षांतपरिमितेन बहुना कालेन भजते न तु अंभोधिरिवानिशं प्रत्यहं भजते अत्र विषये चित्रमाश्चर्यं समुद्रोप राम
घात्प्रत्यहं हानिवृद्धी भजते न तथा चंद्रोपि चंद्रे तेयाश्चर्यमित्यर्थः ७४ ॥ १। १। ११ ४ १। ११ । १४

नोऽस्त्विति पाठे स्वस्याप्यस्मादकस्मान्मुच्यतां नामेत्स्य जनेनेदं नायं विमुच्यतेऽस्मादित्यर्थः ६८॥ ॥ सुधेति सुधाभुजो देवाः एनं
चंद्रं परिपीय सा कल्पेन पीयतां तु उं रिक्तं यद्वितन्वंति कुर्वंति तन्न दर्हं मुच्चितं मुचितमेव यतोऽस्य पितासिंधुरपि कलशोद्भवेनाऽगस्त्येन पुरा
निपीय तुच्छो रिक्तः अकारि तस्मात्कुलक्रमागतं तुच्छत्वमित्यर्थः एतस्य पूर्वेपि पूर्वोपकारैर्नरतोतस्मादस्मन्न वितन्येयं इति भावः कलशा
दुत्पन्नोपि सागरस्य पानमित्याश्चर्यं ६९ चतुरिति चतुर्णां दिग्गजानां समाहारस्तां चतुर्दिक्प्रांतानित्यर्थः एतां परितः परिरप्र
यंती सा मत्स्ये नखा प्रवतीर्णा पालपाश्चेत्यास्त्वुरसि धोर्गदाकिन्याः वेधुः सहशोन पालस्ता शश्वत् इयं ज्योत्स्नैवैको क्षीरोदश्वेदस्वोस ति:
नस्याहानाकं कुकालं परित्यागमात् हेतोः एतस्य चंद्रस्यैव रस्य क्षीरसागरविरहजनितं दुःखं निरस्य विनाशयति अस्मो चंद्रिका यामेव क्षीर
सागरमुत्पत्तिन वियोगःदुःखं परित्यजतीत्यर्थः सकल दिग्गन्तव्यापि धवलचंद्रिका मध्यवर्ती चंद्रः क्षीरसागरमध्यस्थ इव शोभते इ

सुधाभुजो यत्परिपीय तुच्छमेनं वितन्वंति तनदर्दमेव ऊराति कियास्यपि नापि सिंधुरकारि तुच्छः कलशोद्भवेन ६९ चतुर्दिगंतीं परिरप्र
यंती ज्योत्स्नैव सत्यामुरसिंधुवेध्रः क्षीरोदशोदेरवासनापोवरस्य मेतस्य निरस्यतीयं ७० पुत्रौ विधोस्तांडविको स्तु सिंधोरस्याच्च कौर
स्य द्रशो वयस्या तथापि सेयं कुमुदस्य कापि न ब्रवीति नामेव हि कौमुदीति ७१॥

ति भावः गोमव दुग्धवद्धवं कौमुदीति चतुर्दिगंतीं समा
हारे द्विगोर्ङीप् ७० पुत्रीति इयं चंद्रिका यद्यपि चंद्रात्संभूतस्तत्त्वाद्विधोः पुत्री अस्तु सिंधोः समुद्रस्य तांडविकान्त्याय तद्विका पिन ट पौत्री अ
स्तु चंद्रिकया हि सिंधुरुत्तारयते पाच्च तस्य नश्री भवति यस्मादियं विधोः पुत्री सिंधोरस्यात्तांडविका भवतु तथाच्च कौरस्योपेया भवतु तथा सक
ललोकस्य दृशोः प्रेमपात्रतया वयस्या सखीभवतु तथापि सेयं चंद्रिका कुमुदस्य काप्यनिर्वचनीया मैत्री नीभवतु एवं निर्दिष्ट सर्वापि स्वपा
कुमुदस्यैव निरतिशयानंदकारित्वात्केनापि निर्वचनीयेन संबंधिनी भवत्वित्यर्थः हि यस्मात्कौमुदीति नामैव कर्त्तृ ब्रवीति सर्वेषां नन्नत सं
बंधसंभवेपि कुमुदानामियं कौमुदीति तस्येदमिति संबंधे ऽण् कुमुदानामेव प्रीमतिशये न संबंधवदतीत्यर्थः कौमुदीतिनामैव हि स्य स्य ब्रवी
तीति चंद्रिकाया सर्वेषामप्यानंदःकृतः कुमुदानां तु विशेषतेरेति भावः कार्यैणक्राप्सितानंतांडविका श्यनजनतामतुवनौकानां उवप
ध्वान्तकरोतीतिण्यतापमुल् अप्यनमणिरिकं स्याद्विष्य इति काम ईसीतिदं हा द्वित्वा घल् अस्योतिचपाठः ७१॥ ॥ ॥ ॥ ॥

नु

का॰नै॰ २२ टी॰ १५

ध्येन सास्वादनकारि सुधेयमस्तार्दृश्यं भवत्समुच्चचंद्रस्य मग्नबिंदुवृंदं विभ्रमस्मितलक्षाक्रांतो रथं परित्यज्य पतितो निर्जले पिंगाने चंद्रमग्नबिंदुमास्वादुरूपचातुर्यास्तमृगएवाप्यमृतम् कश्चित्कलंकमृगोस्यात्मेत्यर्थः अस्तीति वर्त्तमानप्रत्ययेनामृतास्वादनेन चंद्रपरित्याग मृगएकोयापिवर्त्तत इति सूचितमृगएव मन्योपि तस्याक्रांतो निर्जले देशे पथ्यवशाद्वः पतज्जलबिंदुवृंदं पिवन्नमृतरूपयांनपिवासोलेले । ताभ्यस्तस्तत्रैव चिरं तिष्ठतिस्म नेवायुस्कंधाभरणप्रसिद्धाः नितरां मनःपुरूर्ध्वीलेदी त्वर्थ्यपटुपत्रयनंचिपद्मे त्रिचेतिपदोलुकः ७७ गलित लितेति शिरीषवालेनकालातोके स्मिथश्चंद्रेरंकुर्भूगोनस्वितोमासो देवन स्थात्दृशायामूर्ध्वीनातृ किंतु प्रियाभिरोव धीमिर्यन्निलेसुरोपर्णो वयवेऽस्मिंश्चंद्रेपरं कुरूपदेवविदिताप्रेयि ताक्रेरदृशो आरण्यमनःसंदिग्धपतेप्रस्याप्यते संदेशास्तद्यावावर्यं भवत्त्रियानिर्जनेवनेदृशो सदृवसामस्त्वेतस्वर्णे विजयीसुखेन वर्ज्ज्यम इतिमृदार्थ्योपलंभसूचिकेतियावत् अमंलरं विधुनाप्रेयसीसंदेशात्रपः सरस्कुरंकेमध्यः यत्रो

अस्मिन्नपि प्रोन्मिषति तएवरंकुप्रतिप्रियाभिर्विहितो यदायं आरण्यसंदेशाउलोषधीभिरंकेसर्षाके विधिनान्यधायि ७८ असेव मेवार्थमपागता नामास्वादयन्नपल्लवमोषधीनाम् पयन्नमुष्येव सुधाजलानि सुवंवसत्येषकलंकरंकुः ७९ रुदेभ विद्याविलसा नैमारान्नारामगंध्योमनिवीत्सविभ्रत् मन्येयमन्यःप्रारणं विजेशमस्ते शंचन्द्रामसिमिदुमेणः ८० ॥ स्वंगेप्रियाप्रेमभरेणान्यधायि

स्यापितद्वत्सर्दृशांके अस्यापिप्रियालरूलंप्रियेप्रतिकंचित्संदेशमुपदाम्ये शानेषयति सचतं हृदयाद्रो धारयति अोषध्याह्वमवासिनः तदनुरूपमेव संदेशं मृगं स्वप्रियेचंद्रेप्रेषितवत्यः आरण्यसंदेशाइवायमुपदाप्रहितैर्लियां मदेतिपाठेयदा प्रभृति प्रेषित स्तदा प्रभृति तारूण्य दशायां चंद्रेणायमंकेन्यधायि नतु सर्वं मित्यर्थः अनासत्त्यः भवार्थेऽ ७८ असावति रक्तकलंकरंकुविरहपीडितत्वाद्स्मेव चंद्रस्य सेवार्थमुपागता नामोषधीनां पल्लवमास्वादयन्नयुष्मामुष्येव सुधारूपाणि जलं पयत्रपि वनस्त्वमनायासलब्धवृत्तिरिव सतिशा आर्यलोमास्वे खलम लीत्यर्थः असोपि मृगोजलात्क्रिशालया तदेशो सुखेनवसति कदाचिदपि नत्यजतिपल्लवंजात्येकवचनं ७९ रुदेभेति दहयज्ञे वीरभद्रावतारस्य रुद्रस्येभरणाविद्याविलतं अस्तएवार्त्तं नाराच्तपमृगं व्योम्निधारात्समीपेहरवाशीस्सविभ्रत्त्रसतुअयमन्योऽपरेणरं इमोशस्य द्रमसिंस त्वाशरणं विंशाधिकेन शिरस्त्वस्यापि नत्वाद्यं यस्य ईस्वेतदा अयेणरूजात्मा मयंत्स्तिष्ठे त्वोवेयाशये नान्योमृगश्चंद्रं शरणं प्रविष्ट इत्यर्थः इति
वे

१५

आदर्शेति अयं चंद्रः आदर्शवद्दृश्यत्वं दृष्टत्वाद्दिवा रमणीयत्वं श्रितो भजमानोपि आदर्शवद्दृश्यां रमणीयां मूर्त्तिं न विभर्त्ति चित्रं यो ह्याद
र्शवद्दृश्यो भवति स एवादर्शवद्दृश्यां मूर्त्तिं न विभर्त्तीति न दृश्यो न भवतीति विरोधाश्चर्यमित्यर्थः अथ च दर्पणवद्दृश्यत्वं श्रितोप्यादर्शमपि न्या
यदृश्यामभावास्यायां दर्शनयोग्यां मूर्त्तिं न विभर्त्तीत्यन्योपि दर्पणवद्दृश्यमानोपि दर्शे लेशेनापि न दृश्यत इत्यर्थः इति विरोधपरिहारः दर्पणवद्दृश्य
त्वं श्रितोपि आदर्शादर्शपर्यायौ दीप्त्यत्वस्य च तु दर्शनमपि व्याप्य दृश्यां मूर्त्तिं न विभर्त्त्यपि तु तान्यर्थं न दृश्यो भवतीति वितानत्या अयं चंद्रः त्रिनेत्राद्भव
तिलाद्दृशात्रिनेत्रादन्योपि न त्रिनेत्रस्तस्मात्त्रिनेत्रयातिरिक्तात्कस्मादुत्पादमुत्पत्तिमासादयति स्म प्राप्नोत्यपि चित्रमभवत् त्रिनेत्रादुत्पन्नोपि त्रि
नेत्रादुत्पन्नो न भवतीत्याश्चर्यमित्याश्चर्यमित्यर्थः अथ च त्रिनेत्रादुत्पन्नोप्यन्नेत्रादुत्पत्तिमाप्तेत्यपि दपि विरुद्धं अथ च त्रिनेत्रामर्त्ती सति
स्यानं यस्य तस्माद्दृशः तस्यान्येषु नेत्रेषु त्रिनेत्रात् श्रितः पाश्चर्यं स्वपमत्पादं प्राप्येति तदपि विरुद्धं अथ च त्रिनेत्रो विरोधपरिहारः सहजसौंदर्यमाश्च

आदर्शदृश्यत्वमपि श्रितोयमादर्शदृश्यां न विभर्त्ति मूर्त्तिम् । त्रिनेत्रभूरप्ययमत्रिनेत्रादुत्पादमासादयति स्म चित्रम् ॥ ७५ ॥ उज्ज्व
लदेवव्रजभोज्यऋद्धिः पूर्णा सुधादीधितिमंडलोयं । हंसावस्यासेवलयोगमेष धत्ते कलंकं मलिनं विभर्त्ति ॥ ७६ ॥ एकः पिपासुः प्र
वहानिलस्य चुलोरथ्याश्वाह्नमरंकुरेषः । अर्यस्तवरेऽमृतमिलेलिहानः पिवन्नमुष्य मलिनं विन्दुरेषु ॥ ७७ ॥ इमाहात्म्यं वामेन चंद्रस्य व

र्णितं चंद्रस्यात्रिनेत्रसमुद्भवत्वे पुराणप्रसिद्धं ७५ उज्ज्वलेति देवानां व्रजैः समूहैर्भोज्याचैषा ऋद्धिः समृद्धिर्यस्याः सा पूर्णा धवला इयं सुधादी
धितेरमलकरस्य मंडलो उज्ज्वैव भाग इव शोभत इति शेषः उज्ज्वापि देवव्रजभोज्यवैरूप्यरोडानादिसमृद्धिपूर्णापवित्रा च भवति तथैव चंद्रमं
डलोकं तं कास्य ये हंसपयत्तीतं मंगमवद्धं मलिनाकारं तथा विभर्त्ति यथा सेवेतैव पर्वैरमलविशिष्टा सत्यापि एकं पपुष्टे हंसात्मकं
कं कर्मसाधनं पानहेतु मलं विमलीपरोपकारशीलायाः सर्वोत्तमायाः पूर्णाया अपि चंद्रमंडलादेवादिकमगमलिनं जातमित्यर्थः भागे हि हिंसमात्मने
व मालिन्यं सुधांशमपि लिप्तं कलंकरूपमकमंगमलिनं शोभेव भवति पूर्णायामालिन्ययोगस्थानेनोन्नियादित्यर्थः पूर्णस्यापि श्रीमनर्थमेवस्य सांख्ये
दोषारोपणमालिन्यं प्रायेणेत्यर्थः उज्ज्वाद्यजयज्ञोरितिमिवय ७६ एकः पिवन्नमृगोंकोदृश्यभावः प्रसिद्धः एकः पिपासुः तृष्णाक्रांतः सप्रवा
पुरुषवर्त्तिनः प्रवाहस्य वायुर्गवाक्षस्य गगनचारिणोरथ्याश्वलोचनो मृगो सानंदं निर्जलवरेलेलिहानस्य निलरापोवः

का॰ नै॰ २२ डी॰ २६

मुकुलितमिति एवं विलोकः पदानां सुप्तिङां तासां प्रयोजकास्तिसृषु व्याकरणस्य कृत्तिप्रत्ययविभागपूर्वं शब्दव्युत्पादनकारिणः शास्त्रस्य मद्‌।
धीन एव सकलशब्दप्रयोग इति गर्वः अन्तं स्वाज्ञापितं प्रभुः समर्थो यद्यस्माद्देशोऽयं चेद्‌ पापोऽस्यास्तीति नकारे तोऽशशोभयोः लोकेऽपि
योषः एवमप्रभुर्नैवमकारेण न गोऽस्यास्तीतिसगो नेक्तः पापोऽस्यास्तीति मन्तुवर्थेऽत इति ठनादिति नोपयार्यं पापी स्तूयते तथा लेनेक्ष
मत्वेन गोऽस्यास्तीत्यनेनः पापी समानमपि सगीति नोक्तः तस्मादिति व्याख्यादेवं व्याकरणमूल एव लोकप्रयोग इति नियमानुपपत्तिः किं
तु केनचित्‌ समासानोन्यमभिधाने नियामकं लक्षणमित्येवं एतदुत्पत्तिर्न तु लक्षणमुत्पल्लक्षणमित्यत्र हेतुरितितस्मात्प्रयोगमूलं व्याकरणमि
ति व्याकरणालोक एव प्रयोगे बलीयानिति भावः अप्रस्तुतप्रशंसा ८४ यावन्नमिति मुकुलमप्रतिपत्त्यार्थं लयस्मात्तनेक केवलमङ्कुर
मतिस्मरितापितावात्तत्समापनकुलकेवलं एतावत्‌ प्रसादमनुसरणं इत्यर्थः एतत्प्रपञ्चजातमिति तत्सामाह तत्कालेति यस्मिन्काले समुद्रादु

26 मे कुंभमयाकरणस्य पदप्रयोगाचव निलोकनवः पाको यदस्यास्ति पापीति तेऽप्यमेधं सगोऽस्यास्तीति सगीति नोक्तः ८४ यावं
तम्मुकुमतिपत्त्यर्थस्तेन्यासादितावान्नयम् विभिन्नापि तत्कालमीयेन घनम्यमर्षैर्वियोरणीयःत्वमिदमस्तीति लिङ्गं ८५ आरोपितेचे
दिहकेतकत्वमिदं द्विलाकारकलाकलापे तत्संवदत्वं क्रमगस्य नाभिः कस्तूरिकामोदरभवा सनाभिः ८६ ॥

त्यन्ते रवमतेन एवं इशोन मूर्छिघनस्य विधेः रणीयसत्त्वं विनरां कायमेवे दैवकलत्वे लिंगं ज्ञापकमनुमापकं स्ते रास्ति यदि समुद्रेण संकलो
यमजनयिष्यत्तर्हि विधिजायितद्रनामेव स्थितेरसिरपि तावानेवाधास्यत तनु तथाल स्मात्मतिपदार्थकरत्नमसलः तावान्समुद्रेण पातीति प्रति
पक्तुं सोऽप्ययं रत्नकेतकत्वादेवनरूपत इति भावः ८५ आरोपितमिति केतकत्वमिदं दोचेष्ठदि आरोपितं स्थिते द्विलाकारं केतकी पत्र सदृशः
यवलः कलानां कलापः समूहोऽयस्मिन्‌ तस्मिन्‌ तत्र स्यात्केतकदलवत्‌ कृष्ण कलापत्वाच्चेन्दुः केतकमिवेति यदि तर्ह्यपत इत्यर्थः तर्हि अस्य कम
गस्य मृगत्वे न नाभिकस्तूरिकां केतं नयितं तत्केतकत्वं कमीभक्तसौरभवासनाभिः कृत्वा संवदतिचेन्द्रे केतकत्वं युक्तमित्यनुमयत इत्यर्थः
नाभिरिति पाठे मृगकमृगस्य नाभिः कस्तूरिका संबंधी सौरभवासनाभिः कृत्वा संवदतीति केतकी कस्तूरीमृगो वर्तते चेद्रकलं कमला
मिश्रपाकस्तूरीवर्तते तत्स्याच्चेन्द्रे केतकत्वमारोपितं युक्तमित्यर्थः नकेतकत्वं तत्र कमगस्य नाभिकस्तूरिकायाः परिमलयस्य वासनाभिः सं

८१ इति हेमाप्य विधोरंकइव यथा चेद्दस्योऽस्यंगे कलंकमृगो वर्त्तते न त्वयारंकुः अर्थेऽपि यथा जागेऽपि किं निरुक्तिरथ प्रतिरुक्तिरिति मम शंका
चेदन्तेन इति शेषः मद्धि त्वं तत्त्वाय यथा व्याख्यास्यमानार्थं स्वे निजे मुखे एव विधेयेति अर्थः स्व निजमुखमेव निर्णयं अर्थे इत्यर्थः यत्त्वन्मुखं दैरध्ये समानयो
भाभिलाषादिरयसंबंधिनि दंडदुर्मे अस्य त्वन्मुखोऽनुमानत्वात्यत्ताय मम स्वचंद्र अर्थः पश्चाद्भूर्भ्यापश्यत् तस्मान्न त्वन्मुखमेव निर्णीतत्वेन
अर्थे इत्यर्थः त्वन्मुखे च दधिकमिति येन यन्नत्वन्मुखवर्णनं कृते तत्राप न त्वं ज्ञातुं कियार्थोपपदे इति चतुर्थी नाद्यर्थमात्रेवा तिष्ठस्व याख्या चांद्र स्वे
वैकल्पिकत्वात्स्यिन्भावः ८१ उत्तानमिति भुक्तिः उपोपलिरसमार्दनाय स्यादेवस्य चंद्रस्य मध्यवर्त्ति नैव्यं कंकलंकरूप शशांउत्तानं स्वर्गसन्मुख
मस्मदादिदृष्यमानं एष भागमोदृत्यते अलोभलक्ष्णदुद्दिं यत्र लोदरमध्यं शशकोऽस्मत्सन्मुखोदरः उत्तानोमविष्यन्नहि भध्यवर्त्तिशशकोद
रस्यधवलत्वाच्चंद्रमध्यभागोऽपि धवलोभविष्यन्नचेत्तत्या दृश्यते किंतु मलिनस्तस्मादुत्तान एव शशश्वकृष्यं दृस्तीति भुक्तिपादेत्यर्थः नेनैव

अर्थेऽपि किं तिष्ठति नाथ नाथ रंकुर्विधोरंक इवेति शंका। तवाय तिष्ठस्व करेण स्वल्प मध्ये रयो अर्थमस्य दस्य ८१ उत्तानमेवास्य व
लक्ष्म कुक्षिं देवस्य भुक्तिः शशमंकमाह लेनाधिकं देवगवेषु पिसांभ्रवालुस्तानगतो भुलायाम् ८२ दूरस्थिते वस्तुनि रक्तनी
लेविलोमाते केवलनीलिमा यत् शशस्येति पृष्ठमपि दृष्टलो। भोनन्तः परीतः केसुरभागः ८३॥

द शशांकनिष्ठिंतो नामत्वेनैव
हेतुमाह देवगवेषु पि सुरभी प्रभृतिषु विधये भुलायानुत्तानगतो सुरलोकसन्मुखचरणनयागमनेविषये पृष्ठं पेत्तयाभ्यधिकम
तितरां भ्रवालुतास्तिका उक्तायां उत्तानाः देवगवाभ्यंतरीति श्रुतिन्यायोपपन्नार्थं स्यात्तस्यैवेत्यदृमिदानीमधिकं मत्यइत्यर्थः दे
वगवेषु गोरतद्धितत्लुकीतिरुच् देवगवी धिति पाठे टित्वान्ङीप् ८३ दूरस्थिते दृष्टिभिः रक्तनीले भिन्नेलोभववर्णे वस्तुनि केवल
उत्तरीयो भागतो भिन्नायामपि शशः कस्यरक्तः पृष्ठत्वान्नीलत्वेन प्रतीतिः कृष्णाभिरूपतत्स्मात् इत्याह दूरस्थिते दृष्टिभिः रक्तनीले
भिन्नेतो मध्यवर्णे वस्तुनि केवलस्याभरागभागो नीलिमैव यद्यस्मात् भुलो भासते न न तस्मात्कारणात् शशकस्यैर पृष्ठवर्त्ति रोमाणांति पृष्ठ
पिशभागोऽस्ति माम्रः नोऽस्माकं भाति दूरास्थितानां वस्तुभिन्नितं परीक्षितो दृग्गोचरो न भवति किंतु नीलमेव दृश्यत इत्यर्थः तिष्ठव
नेमानोऽपि परो दृश्यतिविरोधाभासः दूरस्थत्वान्नदृश्यत इति न त्वपरिहारः तेनतत्त्वे तायोजाव ८३॥ ॥ ॥ ॥ ॥

का॰ नै॰ योरपि चंद्रकामयोः प्रलीनत्वाद्दर्पोऽचंद्रस्याप्यनंगतया च समो शोभत्वात् उचितैव मैत्री स्यर्धः तथा च कामस्य च द्रस्य विनाशे सिद्धे मृत्येव
२२ टी॰ मुक्तेभावः ७०॥ ॥ नेत्रेति एतरामुरवे यदुत्र यस्मिन्काले रस्य मृगांकः अरातास्य पूर्वेन्दुः कलंकरूपवक्नो निकाया इहोदरस्य भ्रमरस्य सुंदर
१७ त्वं अस्मिन् मायातः स्यदादि निपाठे अयं श्री विष्णुस्य चंद्रस्यां के विषये कनी निके दि हिरसुंदरत्व मदात् नेत्रेदिकनीनिकयाभावय म
रविदेच्यभ्रमरेणतथा चास्य नेत्रारविंदरूपत्वात् अंकमेवोमय श्री विष्णुः स्तनबा निस्यर्धः अंक एव कनीनिका अं भ्रमरेण सुंदरत्व
प्रस्यादादि निवादे दो देरा लिषउच्चरणं चेचरोकालिनोधि रेफा स्मरिति सूलायुधः ७७ देवेनेति तेन देवेन श्री विष्णुना एष चंद्रः का
पय पिर्ग रुड श्चैतो द्वावपि साम्येसमानधर्मे तामसी रूपं तुल्यां नयनं क्रियायां क्रमेण नेत्रव्यापारे बाहनव्यापारे च यन्त्रियुक्तौन
युक्तश्चित मित्यर्धः चान्योन्यसमत्वे यो साम्यमेवाह उभयपक्षो पुष्करपत्र तुल्यसबन्दो भजति ताद पोषो द्वावपि नयावि जानां नायरण।
नेत्रारविंदत्वमगान्मृगांकः पुराणस्य यदेवपुंस अस्यां कुणावायमगान्मदोनीकनीनिके हीदर सुंदरत्वम् ७० देवेन तेनैषच
२२ काश्यपिश्चाप्ता साम्यं समी येपां भयपत्त भाजो द्विजाधिराजो हरिणाश्रितो च युक्तौ नियुक्तौ नयनक्रियायां ७८ येस्त्वमपि
ज्वलनस्तुषारे सरोजिनी दाह विकारदक्षः नदीयदर्पोघ तयापशांके योकलंकोपि मलिवेदमन्त ७३॥ नो राजा चेद्र गरुडस्तु पक्षि
णां राजा ता द्वयो स्वस्वस्थो हरिणैकयंकं मृगेणाश्रित श्चंद्रः गरुडस्तु हरिणा विष्णुना वाहनार्थं माश्रितः ता द्वयो एवमुभयोसाम्या
त्समएव व्यापारे नियुक्तौ नतु विनीवित्युक्त मिति भावः नापपिवाह्य दित्वाद्विजे ७९ येस्त्विति येः पवित्रैः सतो निन्याः दाहस्त पाविकाराद्येतो
तुषारज्वलनोग्निरत्नमा पिलषाः सा ग्निर्भ विरुम ईलि सर्वधे सनिद्रा हको रेत्वात्साग्निर्भूदेवःशक्त मोदकं वदति हिमविष
येवहिरनुमितः इत्यर्थः तैः पवित्रैः हिमा शोस्तुषारम येचंद्रे वर्त्तमानः कलंकोपित दीप धूमोघन याप्ति माग्निसंबंधिधूमसमूह
पलेन समर्थितमिस्पदं एतं के विहोहि धूमे नमार्थ्येचंद्र श्च तुषारमयत्वादुरोरीस्यावहिमालथा च कलंकोधूमसेमम् एवेतितेः समर्थितेनिमि
स्पदं संभवयामीत्यर्थः ७२ स्वर्लस्येति वसुधाच्छायादेशा त्वीयप्रतिविंव व्याजेन सुधांबुधा चंद्रेनिमज्यालः प्रविश्य स्वेदं जगज्ज्वार दृष्ट
यरिश्रमेपीडं अउनीव्यार्किम् नीजगद्भ्रमण विभिते परिश्रमः तेन स्वान्नीमिति रां पीडिताः स्त एवस्वेद स्यधारा सि हिताय गामि व्या ग्रासम १७

आसीदिति एवं राशीयथा ज्योतिर्विद्गर्गादिप्रणीतस्य दृगणितप्राप्त्या नातिक्रमेण गोलो नारिकेलफलवद्वर्तुलो परितनभाग एव
पूर्वमासीत्तर्हीदानीं कथमन्यथा दृश्यत इत्याशंक्याह तेनोन्नतरंका लक्रमेण रक्तस्र्गनो राहोः पृथ्वी धोभागस्थितद्रष्टाक्रमेणयन्त्रेनि
ष्पीडनचक्रं तेन कृष्णं तिरः कृष्णमहीतं पीयूषममृतं यस्य यस्माद्वासश्चासौ पिण्याक इति प्राग्हीनरसतो स्तनितालादिपिंडो मात्र चक्रनिष्पी
डकृतो भागो यस्यैवं भूतः सन्धिपिटः पर्यटन्नायो भूदिति सति समस्तमिदानीं प्रत्यक्षेणानुभूयत एवेत्यर्थः ज्योतिरथि तस्य कृतो ग्रन्थो
ज्योतिषं अधिकृत्य कृते ग्रन्थे इत्यण् ततो यथा थौल्यमयीभावः ज्योतिः पाशे त्र्ये योदृष्णांगुले शृंगे षोडशांगुलस्य सूर्यस्यार्धभागस्योज्ज
लरूपं काचकूपिकाप्रायो यथोदितस्तथैव पूर्वमासीदित्युक्तं ८७ असाविति असौ चन्द्रो वितनोरनंगस्य सखा भूमिवतिकृतो ऽसा
म्यादेसादृश्याद्विवाद्भेत्ररात्रिमुवं तिसमथीलयोः इति प्रासाद्नयोः सौंगाऽनंगयोः सादृश्याभावात्मैत्रीन संगच्छतइत्यर्थः त

आसीद्यथा ज्योतिषमेव गोलः शापी समन्तं चिपिटस्ततोऽभूत् । स्वर्भानुदंष्ट्रायुगयन्त्रकृष्टपीयूषपिण्याकदशावशेषः ॥ ८७ ॥
असाव साम्याद्वितनोः सखा नो करैरमिङ्ः खलुतस्य मित्रम् । दग्धो हि तेनाव्ययपूर्वरूपास्त्वयैव तां ममधिकं दधाने ॥ ८८ ॥
स्थाने विधोर्वीमदनस्य सख्यं सपत्नभूने नेत्रज्वलतिप्रलीनः । अयं ललाटे तदिनांभिज्ञानि भास्त्वन्मयेय च दृशेमिचादिदेशः ॥ ८९ ॥

हि अनयोः लौकप्रसिद्धा मैत्री कुप्यमित्यत आह खलु निश्चितं करैरापरनामैवेंदुस्तस्यानङ्गस्य मित्रं तावलेऽपि सिद्धि विरोधाभावर
सर्थः तत्र हेतुमाह यतस्तस्मात्सौम्याद्विपिकाभ्यकरैरौद्ग्धो भूत्योपवीनपायाद्ग्ध दृशायाः स कामस्य दधिको वीर्यवतां हि स्यसैर्ष्या ते पक्षे
हि रूपैरो वीर्यवत्तरो भवति कामो पिदाहानां अथिकेनोद्यानं अनुभूयतनदुक्तं कर्पूरखंदग्धोपि शक्तिमान्योजनेनतेन मोसवदीर्यायां
तत्सेकुसुम धन्वन इतिस्वात्कामकरैरयोर्मैत्रीयुक्तायनेसार्थे इक्षुरसश्च इति निषेधः कुरुरस्मत्त्विया मित्यमरवचनात्करपाल्वेनुपोस
कोपि ८८ स्थानइति विधोर्मदनस्य सख्यं स्थाने युक्तमेवेत्यर्थः तत्र हेतुः सकामा प्रज्वलति दोप्यमाने शंभुनेत्रे प्रलीनः प्रकर्षेणलीनइ
कलां प्रलयं गतो विनष्ट इत्यर्थः अयं चन्द्रश्च दूरशोभा त्रिदशीसाधापार्श्वस्य चासोमानां गते भास्वन्मये पैंत्रपे आहित्यसो विस्मोश्च इति वि
लयमेकलां गच्छति दर्शो दिने चन्द्रः सूर्ये गच्छति अत एव दर्शस्य सूर्येन्दुसंगम इत्यवि श्रादर्शितं च चन्द्र तपोव तत्त्वयोहरिहरयोर्नेत्रयोर्दि

काप्रे॰
२२ टी॰
१९

नीले भाण्डे शोभमानं स्वं इतितरां शोभते इति भावः तेजोहितो भेदेन स्यर्थः तस्मादेतेन सायो स्तनमिस्त्रा नोऽस्तो रूपमेव पविविषये स्वसमो भया
मे विलोभा रमिलापात्मे येन वपन्न्योर्या शोभा माम्मिलत् दृष्टिलाघातुयम्बघणा मलग्रसंवि धात्वत्मिसाजेनात्मोः शोभमाम विनत्यति
तिन्मयं चंद्रः सिता सितांथवलो यथा मलान्त्वमतिकाय विभूतिर्वाः कार्याः शोभाग्निलोमसद्दिवे समत्रयः नीलमागेनानमो मियांधार
यिलुधवले चता मसी मिति यथा यसंख्या ९७ ॥ ॥ वर्षेति आर्दवालेषुनतु म आविकसितेषु तारा मुनचन्द्रे वेवकवके शुक्तत्रा
केषु गमे चिरकालोत्पन्नत्वादिकस्वरीभवंतं विकासितमति स्थूलमेवं अन्नाकमेव वे दृश्यवे अवे मिमयो दृश्यते तारा कवचे के शुचि
रायवद्कालं वर्षास्व तो मये माध्मलोचवर्षे पजलवृष्टि भुम्मातपे भूमेसेषु चसत्स्वम्लावर्णा समनाच्छादितका रो दृक्समम्
हमेवदास्सम् इत्यालय्यसमुत्थितेषु सत्स्वं वर्षाकाले मनाक्तेषु जलसिक्तेषु पश्चात्तु स्मतम्रेषु चकारोवसत्स्वमस्थूलानिछोत्राकौ
वर्षातपानावरणं चिरायका शेषु मालंघ्यसमुत्थितेषु वालेषु तारा कवलेषु देकं विकस्वरीभूतमवेमिचंद्रस्य ९८ क्लिनाव
सावेन रणे नरस्मा क्लिन्न मजनानि मन्नविलोचनानि अस्य मसादात् उडुपस्यान के नमो विपवीपवतीनां तिरं ११ किं नाक्लि
नो पिचणो को नुकोयमात्र क्लित जोमयविंदुरिंदुः अतेत्तु नेपरते यदा सोम्मे सेवना पीमहतो महीयान् १०० ॥
विभवंति तयाच तारा अल्पकर्मकानि भवंतिचंद्रस्तु स्थूलकवचमिवे तु मेदा ९८ क्लिनेति विध्वस्पजननीविलोचनानि क्लिनावसावे
नरणैः स्पष्टस्याक स्मादसेभा वितदेतो विभजन्त ना स्मलीची सागरनीरप्रसादाः प्रपंति चंदेलत मो निरस्य सर्व मकाशिमनि तिभावः
अन्येपिराज्ञो रणे नैकाद्याः अकस्माक्षमजनानि तोस्वे उस्मपामायन्नदीं उदुपस्याकस्मादागतस्यात्यमपा नमानुप्रसादान्मपंति ९९
किमिति नो स्माकमर्दतां पमसरालामपश्यद्दिणानेत्रे विषये तो जोमयस्ते जोमयो विंदुरे वायमिंदुरंगुल्या न ग्रमं पातचिपिटीकरणेथव
लवस्तुलाका रत्नमा रथो भ्रमामः किं नासि अपितस्मदा दिनेत्रेविंदुर्व र्तते एव परमाणकोऽल्पीयोथासत्याप्यासनिराः चलित्मात्रावस्थायी
यावच्चिपिटीकरणमेव दृश्यतेऽस्य यः नहिस्माचेद्रा नस्य वेलत्वं एवकषामिसनस्याद् अतेत्रे मुनेत्रे तु पुनस्तेजोमयविंदुरयमिंदुर्महो
यानितरापेक्षयानितरांमहान्परिमाणेन्यास्तीत्यामासे वल्लत्वात्यासानासावसावे नामदिवाप श्वाभ्रदितियत सद्व रतेएनयुज्यते रा॰ १८

78

तोयदैता अमृतसमुद्भूनि मुञ्चते हि स्वेदो गच्छति वयस्याश्वितस्मृ दिग्रूपः स्वेदः तस्या श्रमहरो सुधासमुद्र एवउचितः एतेन कलंकस्यापगुणः
शापाभ्यामप्रक्षालितमतभेदा वर्णिताः ॥ ६२ ॥ ॥ मनेति हेमशैलो मेरुः खलु निश्चितं सर्गभारभाग्ययावत् अतिक्रांते न बहुना कालेन स
त्वानिलीविपातः एषामिकालगमे तेन मत्त्वा नीलः बहुकालेपि त्वान्नीलमलनं बंधान्नीलवर्णः एव जातो स्तीति एवं प्रकारामनानुमान
मेव महसंभावयामीत्यर्थः अस्यप्याय दिस्वर्णिंबलः कालान्ययत्वेन नीलो भूतः किं तु हेममयत्वात् अतीति विंवस्यान्तर्हि इंद्रोजोगच्छायम
येजगत्यान्तिविंदितम सेकलेकरूपे प्रतीकेवयथेमेरोः पीतोपिभागः प्रतिविंबितः स्यात्‌ पीतों शोद्रूपे तत्रस्यात्स्वर्णिचलो नीलएवजा
तस्तथापि सकलाया अपि भूमे नीलवर्णत्वात्तस्य प्रतिविंबरूपः कलंकोपि नीलएव युक्त इत्यर्थः जगच्छायेति विभाषा सेनेति षंढत्वं
७४ मेलिरापीउ नीट्टे र्विकसितैः सरोजैः सत्वायाप्रजातज्जनितां श्रियमावापत्‌ मात्मलभ लयतः पद्मनिमीलिकमलसंकोच कते

ममानुमेवं बहुकालनीलीनिपातन्नीलः खलु हेमशैलः इंद्रो जगच्छायमयेस्य यांके पीतोपि भागः प्रतिविंबितः स्यात्‌ ७४ मावा
पदुन्निद्रसरोजप्रजाश्रियं दशप य अविमीलितेजाः अहि दयेनेवनिजां कुरंकोपलं कृत स्तामयमेतिमन्ये ७५ यदेषु भाग निरा
दाः पाशांके बुधो विधत्ते कुरखात्र चित्तं ध्वंसतः किलेतत्प्रियं वधूरापो राशी गुरं गोपि मलं गजोपि ७६ गोर रसिये भातितमातमि श्राज्योत्स्नी
चकोलेढ पिताय दस्मिन्‌ कोभाति लोभाडमयो स्तयोर्वासितो मति भवं विभर्ति ७७ ॥ जोयस्य सः विकसिता नाम पियकलानां एजार्यं चं
द्रसविधे कियमाला गं चंद्रतेजसा सं कोचस्थेयसे भवाउन्निद्रसरोजप्रजाश्रियं कथं प्राप्नोति प्रकारांतरेण मामोतीत्याह निजांकस्थल
स्परंको रंगस्यादिह येनेवालं हृतो यं चंद्रः लो उन्निद्र प्रजाश्रियमेति पाप्नोतिमन्ये मनयोरुत्प्रेक्ष मलं रूपत्वादिलयर्थः इत्यदंमयेत्री
कमृगनेत्राभ्यां त्यायं चंद्रो विकसितकमलाभ्यां प्रजाश्रियं वोवोधान्यां नीतिभावः ७ तेनेतिवा ७५ मंडति यत्र एषपता वृदयः शोशः धा
शांके जागर्ति स्फुरत्यत्र विषये कुरवधश्चितं गाढथ्यैर्यं विधत्ते पिलुनकोपि किलम स्वादेत्वात् प्रियेतु रंगुरा शोरंत मम उच्चैः श्रवस संहस्त
रंगोप्यासीत्‌ हि वरात्मा व्योमतले गजोप्यासीत्‌ यदीयपितुर्मेघ्यस्वगजादिकं भवतितदोषपुत्रमध्येपशशामात्र संभवे किमाश्चर्यं इत्यर्थः ७६
गोरइति तमिस्रालमीव दुल्ला स्पद्यितारात्रिः गोरेमि यचंद्रविषये भातितमां तन्यां ज्योत्स्नी चकोर द्विकांयुक्ताथवलाः स्पद्यितारात्रि

सा

कविलत्वशक्तितया प्रसाद्य हिरण्यपुञ्जान्मानिः वाणीभिः स्तुत्वा तं नरेन्द्रं आनन्दजडं हर्षपरवशं चकार तथा प्रहृष्टं अद्भुतापरनाम्ना हर्षे-
का॰नै॰ णारसेनापि आचरतः स्वरूपेण जलेन हैमी नृपस्य सर्वं चिन्त्यां वृष्टिरिव भैमी स्तुतिमिति नमति स्मेह तया प्रसन्ने भैम्या प्रयत्नाद्यं चकार हि । अन्यदपि यो
२२स॰ यामन्यं जडं मार्ष्टि चेत्करोति तस्येयमपि आनन्दजडं मा तिस्मे हं चकारेत्यर्थः प्रतिपत्तिः मासिडित्वा न्निवृत्ते यः किं अद्भुतम् १०३ ॥
१९ ॥ इत्थमिति इत्येवं जल्पन्त्वदस्मलः अभिभुजा नो स्वावदकानि तरो संवादि नी श्रीयैस्य लाहृतां कमलतुल्यको भ्रमस्य भैवं दुर्वे-
वमन्येव तं चंद्रकमलतुल्यं भैमीमुखं पीत्वा निरामयाः दृशं वदिरार्थः इतिकिं हेभैमि इयेंडजप्रकाशपीयूषधारावन्मधुरा वाक्स्थलं
प्रत्यन्तरहस्या अन्यमुखो नाविरासी न्निसते ति इति इत्थमनया भाष्याभिनयक्षारिणा करेण भैमीमुखं चिवुके स्तनमिति अभिव्यनक्ति प्रवे-
स्येंद्रबिंबत्वेन च पीयूषधारासंवेधा विति स्मच्यते तयाच पीयूषधारया मधुरेत्यपि आख्येयं संवाद इकेत्यादिना च भैम्या पुष्टिमीन्वे-

इतो लोप्रसको कामियमाविरासी पीयूषधारा मधुरेति जल्पं आर्येवं दस्माः सुमुखेन्दुबिंबं संवाद एकम्रियमेधुतांको १०४
प्रियेण साथ प्रियमेव युक्ता विदर्भ भूमी पतिवेशमुक्ता चित्तो प्रपुञ्जालविलतानतारादिवः दिवःस्फुरंतीव नतावता १०५
स्ववल्लीनान स्वयमर्दता ति नियुञ्ज्यमांस्त्वन्मुखेमिंदुरूपं स्थाने मुदा स्तेपाशिनः प्रशस्तो धरानुरासादिमितिस्मआह १०६ ।

प्रसिद्धं चंद्रबिंबस्य कमलैः सहसंविवादो विरोधित्वादे तन्मुखे चंद्रबिंबस्य तु कमलैः सह संवादः कमलसौभाग्यभाक्त्वा दितिप्रसिद्धं
चंद्रबिंबादेतन्मुखे चंद्रबिंबमधिकमिति स्वाले अस्यार्थः संवदति संवाद इत्यक्का संसर्वो भैमी आवर्तते १०४ प्रियेणेति प्रियेणैव य-
तो प्रयुक्ता दिव्यादित्यर्थं प्रियं स्ववंदं जनामभविता विदर्भभूमो पतेर्वेशमकुलेन मुक्ता जनिता तयास्फुरंतो दीप्यमानकातिः कोक्लासासा
भैमीमत्यचन्द्रलवेन च साधनेत रंस्मितो पुञ्जालं विस्तृतनतेदेवनलापपीति इन्नामि वदत्ता विस्पर्धाः केदिवः सकाशमते सीमप्रपतनया
स्वेच्छया वाकुलावतारा भलो कसा गता से हितोमितारेव स्फुरंती किरणजालं विलताविलितं प्रस्तोय मावा वशकुलमेव प्राप्ते ए सुखजाता त्र
देवधार्य मुक्तामौक्तिकरूपाः तुलाव तारे मन्त्र तरलेन यः अस्य दोस्यत दलत्वात्स्वार्थे । पिपक्षे स्वशब्देन सहसु पेति समासः १०५ स्वेति सा १९
पातुरामादं स्वर्भीं द्रस्माहस्म इति किं हेप्रिये इंडरूपे त्वन्मुखे इतिहेतो श्वंद्रपास्त्यम सुतो मोनियुञ्जानाप्य प्राशिनः प्रशस्तोवर्णनविष

रसर्थः यतः कौरूपस्यात्रिनेत्रस्तोमहानुभावस्य सर्वेऽद्रिगृहस्तां मदृद्धिति न्यायेन मद्रतोत्रिनेत्रतेजोमयविंदुरप्युवमिंदुर्मेहापरिमाणलक्ष्मिरूका
लस्याधीवे तस्मात्रिनेत्रतेजोमयविंदोरिंदोर्वैलक्षण्यमुक्तमेवेति भावः । अप्यणुकमप्यल्पमुलिकनमाणोऽत्र स्वर्पर्धे तूर्णि १०० ॥ ॥ आत्मनीति सु
तसंजो विन्यावधत्त्रो ओषधयः स्वशक्त्या सामर्थ्येन विजरसवीर्यविपाकाभ्यां कृत्वा औषधीशत्वात् पतिमेने चंद्रदीपितां प्रतिदिनं कलाऽक्ष
यं वलमप्य चस्वपरोगिणं मेनं आतुं न शेकुः सधाविप्राः द्विजराजत्वान्ति तस्वामिने स्वपितं मंत्रेण श्रुति सामर्थ्येन कृत्वा रक्षितुं न शेकुः तथा
पयोधिरपि स्वापितामेनं मणिभिरनेकप्रभाव रत्नस्थैरत्नैः कृत्वा रक्षितुं न शशाकेति अत्र न परिणामः तथा सुधापि स्वाधारभूतं स्वपितर
नं अजरामरत्वजनकैः प्रभावैः कृत्वा आतुं न शशाक नामसमुच्चये औषधः पादपः स्वशक्त्यादिरक्षणसाधने सत्यपि ब्राह्मणत्वात् मंत्रत्वात् निजा
श्रयत्वाच्च स्वपादरक्षितुमर्हमप्येनं रक्षितुं समर्थावभूवुरिति विशेषोक्तिः पूर्वं जो रोगो महानुभावेरप्यनेन तु न शक्यत इति अप्यर्थ तेन

आत्मनः पतिमेनं ओषधयः स्वशक्त्या मंत्रेण विप्रा स्वपितेनंपोकुः एनं पयोधिर्मणिभिर्न चुक्षं सुधापि भावैर्न निजाश्रयं वा १०१ सुधानिधा
नाय महः सुधाकरे दस्मो दस्मो नाम जराविनाशो न पीत्वा यत्र न परश्च चकोरविधो मरीचीनजरामरास्युः १०२ वाणीभिराभिः
परिपत्क्रिमामिन्नैरेंदुमानंदजडं चकार मुहुर्मुमामूर्ध्यरसेन भैमी दृष्टिमेवहृष्टिः सितिमिर्न चनसा १०३ ॥ विंशोद्विमणिमं द्वोजधी
नाप्रभावरस्योषधीनां सामर्थ्ययसिद्धं १०१ महोति निधानाय यस्य चंद्रस्य महः तेजः सुधानामपीयस्तत्पमेवेति लोकवादोऽयमस्य सत्य
एवाभवत् तत्त्वापवादि चंद्रतेजः सुधानामपीयस्तत्पमेवेति लोकवादोऽयमस्य सत्य एव तर्हि सो चंद्रतेजो रूपा सुधा जराविनाशो जरा
मरणौ नष्टे वि नाशये तत्त्वं गोचकाभूमिन्यर्थः अथ यस्मात् स्यात् द्विचंद्रतेजः सु
धेति आवदः तत्त्वस्तद्रूपा सुधा अजरामरत्वविनाशये नाई चकोरा अभोः स्थितिः विज्ञो मरीचीनोऽतलात्तिकर्षे किमिति नजरामरास्युर्जराम
रणरहितोऽभवेयुः चंद्रतेजः सुधात्वेन तस्या श्च सुधायाः जरामरणविनाशे सामर्थ्य सद्भावे तस्या श्चकोरैर्भोजनचने तथा तस्यास्तेजसः
सुधात्वं नाम्नैव न वेत्सुधाभूतस्या जरामरणपद्धारे सामर्थ्यं नास्तीत्यन्यतरदंगीकर्तव्यं तथा सुधा न भवेदैर्न विजाश्रयं वेति पूर्वश्लोकोक्ता
समाधान मित्याशयः अजरामरौ स्युरिति पाठे तु १०२ वाणीभिरिति सा भैमी आभिः पूर्वोक्ताभिः परियाकेन मेदुराभिः परिणत

कौ. नै. २२ ली. २०

चं द्रवर्णेनावसरेण तमध्ये मे मो मुखवर्णनादुपागतास्मि तच्च न प्यो अयं श्लोकः क्षेपक इति केचित् १०९॥ प्रागागवस्यापि मुग्धो मे
मो मुखे मोनिं कृपमप्रक्षेप्तुं स्यापां ना दृष्टा प्रायनादिति पादत्रय पः पांचो नित्यच च्छिकाः निपतयो याव सृजामि तावद्यमप्रत्यास्याकल्यो
न वादिगच्छति यस्मादिने ध्यर्पणाल्लये न दुःस्थः स लक्ष्मः तस्मादिने अल्पमेव गच्छतीति तार्थः रात्रेः कृगमने तु माह सुधांशोः अमलमपा
भि कृद्धि भिरापा यनाद्गुणी विलंबलत्वा कालमेव कामनंगमनं तस्मान्मम स्यगात्रे प्रकारजातात्क्षेत्या यातेअस्तोऽभाव लमसः सोभो
वादेस्पाभावछे मम अलसएवरात्रौ चच्छु गच्छतिदिने चो अन्न प्रांत इव ह्रष्ठ नागगच्छति प्राप्नोति स्वभावादिति दूरे किमस्यात दिवातन
प्यापयिको पिरात्रौ ये न्याहूरं गच्छतिदिने चाल्पं दूरं अवलं प्रति पाठको यश्लोकः ११० दूरेपोति देवि ये वेलनि श्वितं त्वयायाः
पतिश्वं द्रो भासस्य दिकाएव स्वात्मनस्ताति चिपतिः मया पोष्टवतिदैमलः दूरे किमस्तिनगं देशमवधानेपि तन्त्र भिद्रमधुरतरं ता

न्याप्यायना याह चिभिः सुधांशोः पे पालेमः कामननस्सम्पो वा यावन्ति पमया मयाधर्मेऽदुःस्य स्वाव स्वजत्यदिनं पावृत्यां पः
१११ दूरेपि तावत्तगमयावाल्लयापि विधिः स्वादुरसो पभोगेः अवनतैवदि पतिस्त्वयायाः पतिः खलु स्वान्यमता निभाम १
११ अमिश्र विस्मापयते यमसंगः अवह्नवअवेषयत्नादिपंसः तद्भिन्नमाद्गुदितस्यतं चितुलाम्बुरपंक्तिलग्नपमस्य ११२॥
ओभिमृगिं द्रदारके ओष्ठाभिः चोपमायारामिरिव ह्रष्टेन आदालिखीलीरुचिरैवरस्यालमोमयो यंरजे कोरजक्या ११३॥ ॥

वकंगानं तस्यपानात् मधु रसवलम्बेतोः स्वादुरसो पभोगे माधुर्यातिशयानुभवे विषयेलधाव धिः साम मर्यादः उत्तेदपते अवगये
व अनुभूतमवक्रीतमाधुर्यापेदे याऽल्यमाधुर्यं तयाऽ भ्रमा वनये वे त्यर्थः अयं श्लोको भिन्नः एवमतुमम् १११ अमिश्रिदे तत्त्वि एवं दृश्य
दिइंसः श्रीविसावीभं वदर्वभवेतिय तआमिनोमोभव मे विषयेनेत्रम लग्नोद्रोस्मान्न विस्मापयति अनायोयं काकस्य अपर्यन भव तीत्यर्थः
किल यस्मा हेतोर्ने वादुदितस्योत अस्यायते सुदम्भवनेत्कुलालम्बुरपंकुलो चिंतं स्वरूपं नेत्रेनपा कारणजालस्य नेत्रोभवन मुच्चितमेव तस्मार
स्पवताएव तस्य नेत्रोभवेननकिं चिद्स्मांकं चित्रमित्यर्थः विस्मापयते निलं स्मयतेरिमात्वं भी स्मोर्हे तुभयइतिन्ड अस्मात्मनो तरावे तथा रुप २०
वद्गुत्वं ११२ आभिरिति देवमृगेंद्रे दरवत्स्मेरामृद्दरेय स्यस्मात्र हृद्यिहे रंजयेवरजकीतयाहरिस्यदुग्धस्य धारामिरिवनूत्वमताभिधिल

येनुदासेऽस्ति तरामुदासीनो भवति एतत्स्यानेयुक्तं हेतुमेवाह इति किं सतामेतदकर्त्तं परनिंदासीनो भवति एतत्स्यानेयुक्तं हेतुमेवा
ह इति किं सतामेतदकर्त्तं परनिंदा तानः स्तुतिरित्यादिवचनात्स्वमात्मनैव स्ववर्णनास्तुमार्हं तिनयुक्तेति इयस्यर्थं तं मयाचं होवर्णितः उ
दासीनं त्वयावर्णनीयस्तत्स्त्रीभावो नष्टइत्याशयेन भैमीचं इस्तुनोतसोन्यासंमानसंपदितिभावः तरासाद्दमिरस्व तनीपसर्गेधरावुरसाही
त्येतस्लोकस्यापोकाज्ञातव्यातन्त्रोत्तरं दुरपेत्वन्मुखं चेदस्यात्सस्तु नैमोनित्रजपाणिनुः प्रपास्तो न्यस्युहास्ते माऽईधरत्वदनरानुसाला
वेगावाएसीघफ्रंभीरेत्यर्थः स्यर्धातुमाहसेतिताननयं १०६॥ ॥ नयेति सफलोकेसारः श्रेष्ठ नमोनलः स्मितवाकनुमारभानं
चेहं भाणिष्यमवलीयत सम्तुभगांसोभाग्यवतीं भैमीं वभाण किंभूतः पासम्बभ्याभैष्या परिहासस्यान्तिकरामुज्ज्ञावधिं गिरमीरितः उ
कतया प्राणसमोऽसिभैयान्तयाचं इव लोनेपेरितः स्मन् परिहासस्योक्तिरांगिरं सुभगं यथास्यात्तथाभाणेतिवाअन्किणोमिउपमेतिकः एवं

नयेरितः प्राणसमः सुमुख्याः गिरं परीहासरसोक्तिरम्यः भूलोकसारः स्मितभाकुनुमारभाभुं मणिस्तुभगामभाण १०७ नयाम
नेजातचरीनितीयगितां सदाकर्णनलोलुभोयं हानुनजातुसंस्पृत्यवैधिविधुं मगन्त्वं त्वनभ्रमेण १०८ इंदोर्भमेणागेमायमेव
गेवेत्रि कालेनवान्से विधुवास्तुमैंतर गीत्या प्रगेवभुंतु वत्सरताकिंपाणीवभवेमवर्णयैव १०९॥ ताषडीसमासः भाणिसमरहैनो

तदूपाता १०७ नयेति हेप्रिये न्यायं मगः तवाभनेजातचरीभतस्वांगीतिं स्वरमाधुरीं निपीय सादरमाकर्ण्य दानोमपिरसागवेक्ति
लेरकर्णनायं लोलुपोऽभिलाषोऽस्तिमाहपश्या स्वदाभ्रमेणामेहेतुं मानुकस्माचिदपिनस्पृशतीतिप्रहमवेमिमृगा दृग्गनप्रियाभ
वंतिइतिचं हं त्वन्मुखभ्रांत्यात्वदैनं नवतीत्याहेत्वोंऽत्याह अन्तश्चमनपैवचरलोलुपः स्वदुःनाम चोद्यचिवतिपदेलुके १०८ इंदोरि
ति स्मतिसाहपश्याहिदुरेनेदमिमिरिंद्रोभ्रमेणमृगेसागमनाव योग्येभाभुमर्हे तवास्यैवर्त्तमानाजिकाकेन्नीगीतावर्णस्वरमाधुर्यं कुत्वाविधुरूपं
धास्तुवसतिरीहं न हितोनेपुस्यतदेधुवास्तुमंनेचेदसधस्याधिनुमपिमनकेर्णतुगीतेर्मधुरतरत्वान्मृगस्यचवितमान्त्वात्तसमीपमानवि
स्यार्थः नदाकर्णसाधनुप्रस्यवाततेर्भस्यताः आगमिष्यतोमृगस्यातोवासार्थविघनकरियेताश्रवणहर्षेन पाणीवभवेर्देनं इपधावेथम
उत्रासमाकर्णितम्यर्थः अन्यापि गीतामृगमाकृष्य पाशेनवभातिभवमुखं मिष्टलेकमृगताहिनगीतिदुःखं यच्चेदस्तुसकलेकइतिभावः

का॰नै॰ लब्धमिति हे प्रिये अहं सर्वैरपि देवैर्विवशीकृतायां निःशेषं पीत्वा धुतोऽपि बीकृतायां अस्य विधोः सुधायां घूर्णं जुगुप्सां दधे धारया
२२टी॰ मि किं कृत्वा लेखानां देवानां प्रथमतो दोषपिपासालुः न लब्धं कृतप्रयत्नस्यापि त्रस्याव रणान्तेन दुःप्राप्यं केनाप्यनुच्छिष्टं तन्मे सुविंदोरधरस्य
२९ ममृतं निपीय पीत्वा चंद्रसुधायाः प्रकाशान्त्व दधरामृतं स्वादुतरमिति भावः अन्योच्छिष्टभोजने जुगुप्सां धारयामि १९७ तनमि
मिति समिंद्र पुत्रीपतिः शंभुरेव शेषधीयां विधुमुत्तमांगे शिरसि बिभ्रत्धारयन् अन्ध्रिजन्मसमुद्रोत्पन्नं घोरं दारुणमेव विषं
अश्नाति भक्षयति भुजंगं सर्पराजं वासुकिं बध्नाति शंभुरप्युपकारकत्वेन प्रज्ञश्रेष्ठो धर्मिति भावः औषधिस्वामिनो सुधारसधा
रणादिव निःशंकं विषं भक्षयन्ति सर्पाश्च धारयतीत्युत्प्रेक्षा तत्र जन्मजात्यपि मृत्युयोगे कवचनं १९७ नेति हे प्रिये द्विजेन्द्रस्याचंद्रमसा
स्य गुरोर्बृहस्पतेर्दारान्भार्यां तिवतो पितृसुतत्वगामि नोऽपि यातः स्वर्गादृषीणां अन्यच्च पातित्यं च नवम वेपथ्यच्चित्रमेतद्विलोक
लब्धं नलेन प्रभुणापि पातुं पीत्वा सुखेदं स्वयं रसमतेन निपीय देवैर्विवशीकृतायां घूर्णं विधोरस्य दधे सुधायां १९८।
२१ एनं स बिभ्रद्विधुमुत्तमांगे गिरींद्रपुत्रीपतिरेष धीमान् अश्नाति घोरं विषमब्धिजन्म धत्ते भुजंगं च विमुक्तशंकः १९९।
नास्य द्विजेंद्रस्य बभूव पाप्मा दारान्गुरोर्यान्ति च योऽपि पातः प्रभूतयोग्यान्मय प्रकाशान्निमग्नं नितमहं हृमामाम्नाप १२०
स्वधासनं यन्नवयोपितृभ्यः श्रद्धापवित्रं तिलवच्चितमंभः चंद्रं पितृस्थानतयोपतस्थे तदद्यतोचिः सुविनाश्यधेयैः १२१॥ ॥
ये त्वर्यः अस्य वा युक्तं मेलशमत योर्धर्मो धर्मेहेतुकर्मारंभात् पित्र्यात्मकस्य स्वसत्यमेव प्रकाशोऽयं येषां तान्प्रकाणां तरविरपेक्षाप्रका
शस्त्वन्नपुग्म अस्य च परमात्मनो वश्यकाशो येषां वान्ये परमात्मस्वरूपा तिरिक्तं प्रकाशमनभिज्ञाय स्वप्रकाशात्मवादिनो न स्यजातिर्मोऽस्मीति
मदर्वेतेजोऽस्य शरीरेऽपि रणांतिवा प्राप्तानपुष्यानं तरस्याविमोक्षात्त्वो मावी न पारीरप्रवादापेक्षया शेषं पारीरं स्वाप्नान्नजो यमनात्न
रूपाक्रियस्मान्नसंस्थितं प्रमाणमफलसंबंधमसंबंधं तीर्थ्यः जेषां तेजो विषो वेणम स्थवायोऽनविषतः इतिमामाहितं वचेमात्तेजो नस्य स्या राम
स्यचंद्रस्य पातो नाभूदिति युक्तं समस्याच्च विति भावः चंद्रोप्यात्मप्रयप्रकाशः अतिमदेहं सरणं ता प्राप्तश्च १२० स्वधेति तन्मयेः पुत्रैः २९
श्रद्धया परलोका स्तित्वबुध्या वितीर्णत्या आविर्भूता तिलैश्चितं मिश्रितं पितृभ्यः स्वधा लोनं यदंभः पितृस्थानतया चंद्रो वेपितृलो

तराभिः कौमुदीभिः कृत्वा वस्त्या तमोमयीयं नीली कज्जलनेत्कालीरुचिः क्षणमात्रेण क्षालितिरस्ता रजकयावत् अस्याः कालीकोटितुल्यया कृभि
क्षालेन क्षालयितुमुत्कलाको शोभते लघने नतच्छाप्यज्जलेर्डुग्धेन कज्जलं नाशयेद्वरस्थं तु मुलं क्षारेण लोपन इति चंद्रिका भिगोगअंगं निर्मली
कृतमितिभावः मृगेंद्रोदरेण नासिकोदरे तिङीप उभयोरपि सालित्वाचित्वाभावान्नीलीति ङीप समर्थनीयः रजकोऽसनः विद्यातुङीप ११३॥ ॥
पयस्त्विति हे वामोरु शरत्स्वतुः पयोमुचां मेघानां वर्षाकालीनमुच्छ्लकेरतिश्यामितमपि पेचकिमानं कालिमानं उच्चाटया भासनया कालिमापनयने
कृष्टरसा मासमर्थ्या यापारहारणस्य चंद्रस्य लांछनरूपः कालिमा किंचिदल्पमपि प्रोंछितुं स्फोटयितुं नापारि शरद्भवचंद्रे मलिनः कलंको तिस
रांपो भत इतिभावः मेचकिमानं वर्णीवर्णी वाचित्वादिमनिच ११४ एकेति अस्तंगतो गच्छतो स्य चंद्रस्यैकादशावस्थाणकादशानां रुद्राणां मौली
न्यमितियां तिकिलगच्छंतीव शेषाः पंचकलास्तु पुनः पंचेषोः कामस्य लक्ष्मी अल्पमिषुत्वं प्रविष्टाः अर्द्धचंद्राकारत्वादर्द्धचंद्राख्या इषवो भवंतीति नाथ

पयोमुचां मेचकिमानमुच्चैरुच्चाटयामास शरन्नृतुः शरद्यापारि वामोरु तयापि किंचिन्न प्रोंछितुं लांछनकालिमास्य ११४ एका
दशैकादशरुद्रमौलिन्यस्तं ययौ यातिकलं किमस्य प्रविश्य शेषाश्च भवंति पंच पंचेषुतूणीविशिखायुधेंदोः ११५ निरंतरत्वेन वि
धायतन्विताराः सहस्राणि यदिन्द्रियेण सुधाप्लुरस्याः सकलंकमुक्तस्तदात्वदास्यं प्रियमाश्रयेत ११६ यत्यस्यमादित्सुतया चनो
यां कुरंगलक्ष्म्याच्चमृगोकलक्ष्मीं एकार्थ्येलि ... उपेक्षाकेरर्योर्विरोधः ११७॥ समये ... परापकारनिरंतरत्वमाने

तृणीमत्यत्वविवक्षणस्त्रीत्वे गौरादित्वात् ङीप ११५ निरंतरेति हे तन्वि ताराणां नक्षत्राणां सहस्राणि निरंतरत्वेन अत्यासन्नत्वेन संस्थापि
मुधां मुः य धायैकीकृत्यइंदुरन्यः क्रियेत निर्मीयेत तत्सद्यतर्हि सर्वं दृश्यतारणगमकलंकत्वात् अमृतत्वात् कलंकेन मुक्तः संस्त्वदास्यस्य श्रियं शोभा
माश्रयेत क्रियातिवर्णे रविरचितत्वात् लृङ् भावः ११६ यदितिहे मृगाक्षि यस्मात्तवाननेनोयोमर्त्यांसंबंधिनी लक्ष्मीमादित्सुरादातुकाम
कुरंगलक्ष्म्या चंद्रश्च तवमुखवर्णोभागदीर्घेकामः तेषां ... रूपयोरेषविरोधः तन्मुखवर्णोभालत्वलक्षणोर्थस्तस्यलिसातृतः मा
स्रिवो क्षादिमितएवेत्यद्यो ... आमिलाषित्वेन विरोधः सुप्रसिद्धः वैरूप्यद्वयोरपि विरोधः प्रसिद्ध एवचंद्रप्रशस्यकामपलेमु
खमप्युत्कमितिभावः आदित्सुचंद्रपदे विभक्तिविपरिणामतलक्ष्मीनलोकेतिषष्ठीनिषेधः ११७॥ ॥ ॥ ॥

का॰ नै॰ यतो हरिणी तेन तस्मादिंदोर्वराणी यस्मान्मृगी चेन्न स्यात् त्वं किमस्मिन्नीरूपा अग्रे भागे न मिव श्चंद्रः सामर्थ्यात्वदस्य न तुल्यो यश्चंद्रत
२२ श्लो॰ न्नत्वेन स्थितः कांतं सुंदरं मुखे च तुल्यं जातो यं स्वामियं मृगउपरिष्ठाच्छिलोके नैविकासितकुसुमनेत्राणां उभयसोरितानि दृश्यं तेन तद्दृष्टा
२२ येण चंद्रस्य मृगपरिवर्त्तमानेन निजमूर्त्तारिंभ्यो पयपातो मर्त्यः त्वदानन मयं श्चंद्रस्त्वां चंद्रत्वा दनुमेय मृगो मृगपरिष्ठात्पश्यति त्वं मामालो
परिवर्त्तसे उत्थं चातो दृष्टो वर्त्तते न वेति पदच्छेदं कृत्वा चंद्रमाजं विजमारोह्यं मृगमुपविष्टान पश्यतीति किं तु पश्यतीति वा व्य
यं १२५॥ ॥[illegible]मिति हे प्रिये त्वं वनिसदानि वा मातन्त्र पश्यतां केरवाणां कुमुदानां समापदि वा संको चस्येव प्यानस्य
गंगेतान्नेवि पयनिमि ते वा विधुपागमात्रा अपराध्या या रात्रे श्च मुखमेवास्य पश्येमि मन्ये दिभे तमुत्वंमतमेवाभ्य रो
द्धे उष्टो यसा पचामृततुल्यो यतोष्टो यस्य यामृतमधुरं यस्मात्पीयूषाद धिक रसडोष्टो यस्य तस्या मये त्वा एवं स्मिते अप
तपश्यतामंबुनिधे रवाणं समाधि भंगो विधुयोगमायाः अवे मितेनृ रमृता परोष्टं मुखं मयपत्वामिति चारु चंद्र म १२६ म
त्या कयकौ विधुमंडलो यं पियूषनीराम रसोमरस्य पाना सुधा मज लेप्प मत्युविकर्णे विभत्येन्न भवं समानं १२७ तारास्य
२२ भाभा विज कुजाभ द्युत्तरां मुपं छकु रितद्युतिर्षो: द्वायाय पेयः पअकएतीं झसारामम निमाहमुकुमरम तेः १२८॥
च तत्समाधि भेगादेव चंद्र रवउज्वलं यास्मिन्नातेन त्वा रूचं द्वि विपो व लोलिंगपति णामः देवांगनामध्येवं विधं मुखेतानौ जले तपस्य
तां दुश्चरं तस्य श्चरतामपि मुनीनां समाधि भंग करोति तपश्चरकर्मणो रोमेष नयो अपामिति कप्रतपसः परस्मैपदं चरणात १२६।
[illegible] मत्यों न एव वयं को पस्यांत प्यापीयूषमे वनीरं यस्या सेयं विधुमंडलो मारस्य सरसी दिव्यालसरए व अत एव सस्माद्
त्रभवं अस्यां चंद्र सरस्यां समुत्पन्नं सुधा नामैतद् द्वीयाम तपानाद जलरहि ते पिस्थले जलाभावे पि वा मृत्यं मरणराहितमीन
चिन्हं अप च सुधा सरोजातत्वाद नुपमायवं लिंगं विभर्त्ति मीनाहि जलाद्धहिर्भूतास्त्रियंते वालु नम्नियंते तस्मादेवामृतसरसीभव
त्वात्सदामृगपभाजलाभावेपि मृत्युरहित इति सर्वमिलत्प्रित्यर्थ: १२७ तारेति श्रीः स्वमानमानं मप्यमत्तेदरस्य मूर्त्तिशाति रसकुंठ राम
यत्नमाह नवीतियतः किं मूलालाराएवास्थीनि शेषयस्याः लप्याय मयि नमेव जन्मनां चेगंगां च वा विभर्तिभूत नयाचे शेषाएव २२

हं

क इति श्रुतेः पितृलोकत्वाच्चंद्रमुपलक्ष्य चंद्रेण संगतममृततरलं स्तिलमिश्रजलमेवांजलस्य कलंकस्य यच्चंद्रोचिः कांतिः तया स्वचित
मिश्रिता सुधापीयूषं तु स्वतिला एव कलंकस्तत्संलग्नं जलमेव एवमनुत्प्रेक्षाः कालं क्षोन चान्यत्पीयूषमित्यर्थः श्रूयते पितृलोकमानो दे
तु गर्भे उपलक्ष्य संगतेन करणेन तद् ॥१२१॥ ॥ पश्येति हे प्रिये त्वं उच्चैः सौधस्थिता सत्ता सो खेन निरंतरायं लक्ष्ये एतत्स्वं लिंगं त्वया
अत्र वृतिन्न इंद्रो विंवं पश्य त्विं राजिकै सी इस्तु त्वा जले निमज्ज्य चिरं सतां नर्वर्त्ते मानस्य प्रियस्पर्शसुखस्य श्रमेण यच्चेदं विंवं चुंबति सोत्य
स्यादि सुखिनो भाव इति भाव वाच्यत्र सोत्स्याति पाठे त्व स्पत्येन लक्षेप उच्चैस्तरदेशस्थितं मध्यथो देशस्थितं वस्तु स्तंभमतिभाति १२२
सौवर्गेति स्वर्गभवो यो सौ स्वर्गो देवास्तेषां वर्गे दे रम्यत निपीया क्रित छारिणः हृतोयं सलोक्ष्यो नोमिथिलेनवान्न क्रीडा नद्यां प्रति मां छलेन प्रति
विंवव्याजेन मग्नः सम्यु रं न रम्यता मां जलेर स्य च पीयूषे पूर्णः स्यात् अवेत स्यद् सम्भाव्यामीत्यर्थः एतेन वद्देजलस्य अमृतत्वं सचिंतत

१रेषा च स्रोच सौधस्थितिसौख्य ल... स्पवत्ते लि कल्पां कुनि विवमिंदोः चिरं निमज्ज्योरुसततः प्रियस्पर्शमेणाय चुंबति राजहंसी १२२
सौवर्णवर्गे रमृत निपीय कृतो क्रि तुच्छः शशलांछनेष्य पूर्णमृतानां निपातितन यो मग्नः स्फुनः स्यादिति मां छलेन १२३ समम स
मेतन्न करेण सत्त्न पाणा वि दधे रविण्याः विवाहलीला मनयो रिवाह मध्ये छलत्याः जलाभिषेकः १२४ खेलो सिनी लो पयत्तय
षा नेत्राम्भोय सिंदावरिणी मनस्या किलकतेकोन मि हो परिष्वङ्गतलन वेषाननचंद्रमाज १२५॥ अक्षिरुहः तो पिसूनः स्मे

णाम्बुलैः पूर्णः सन्नणम्बो लय क्रीडानद्यां प्रति मां व्याजेन मग्नः स्यात्पुनः पातमया द्वितयं शंक इति वारणीम्लानां तु स्मे यत्स्वात्करेण वशी
१२३ समममिति इदत्तव क्रीडानद्यां करविण्याः छामु क्रियाः अस्य नरपेण प्राणेन पिनः करेण रविण्याश्च पाणिना समं सह समत्ते सं
गते सति मधुः पुष्पेरस एव छलेय स्यात्तथा जलस्य अस्या नृपस्य वृष्यिभिर्लया इस्य प्रिये वकः कर्त्ता नयो प्रवे इकुसुदिव्यो विवाहे लो
लाः अहेवस्त व यतीव चंद्रकरस्पर्श मूत्रेण कुमुदानिविकासितानि मकरंद इरणानि जातानि चभवः विवाहे उभयोः पाणिमेलने पा
णो दानजलाभिषेको पि भवति विकासो हे प्रिये इह तत्त्वकेलि नयां वन स्या जले निवासिनी अत्र चकमलस्यातया विकासिनो लंभाय
तं मायितं वि स्तृतं पुष्पनेत्रं य स्यापत्तु त्वानेत्र चेयं सत्यदृष्ट्या देवरिणीयस्मान्नगो च नस्त्रे त्वाक्षिकासिनी लायततृष्णनेत्रवाज्वय
त्ते

का॰वृ॰
२२ टी॰
२३

सांख्य इत्येतावंति अज्ञानि पुरुष्कपत्त्वादीनि तावद्वधीकृत्वानिजांपर्वेदपांपर्वे पर्वे इति नाथस्यांजपन् मुनि कम्म मुत्नरो तारदिनेषु
कलात्स्याधिकीभवं तस्याष्ट्या इत्यंतिदिनानि अयस्ता वजार्येत्येव इह ३ इत्यनयारयाणां एषां नालावच्छेदः मानयेव परिपाट्या सर्वांवितो
यं त्वयास्येन सह तुलां साम्यं प्राप्य चलोलनकावंधामाख्यारूढ श्वेतां तर्येनेत इति कृतं त्वमेव सः श्रमत्येवास्पभंगं पश्यजयचरस
सि उल्लमेन सहस्य इमानो हि मेगंधाश्रोत्येवतुलादिवेन दीर्घ स्पवराजयः सर्वे दृश्यते मत्तानि मत्तानि मत्स्यंतत्र योगे द्वितीयाम
तुलोपमाभ्यांमिति निषेधेपि सह योगेन तृतीया तस्या चकालिदा समस्तुलायां यदा रोह निटलवासेस्यादि १३२॥ ॥ तत्राणीति।
द्विजेंद्रो जमदग्न्य पत्यत्वात्सो तिमसिद्धपरा क्रमो रामः परशुरामः सर्वाणि तत्राणि प्रयापि तत्र रामे देवरा मेदाशरथेः सकाशात्
प्याभज्यत पराभवं प्रापत यातेनैव प्रकारेण यमपि द्विजराजः सर्वाम्न्याभिम्य यसं कौ चकारणात्य राम्न्यापित्व हृत्क्रपश्चात्स

तत्राणि रामः परिभूय रामात्तत्राध्यथाभज्यत द्विजेंद्रः तथैव पश्यात्रभिभूय सर्वांमत्वदास्यप्रथामापरिभूतिमेति १३३
अंतः सलक्ष्मीक्रियते सुधांशोः रूपेण पथ्येहरिणेन यस्य इत्येष भैमी मणिदर्पणं दप्यकदाचिदंते सकदाचिदंतः १३४॥ ।

काया स्य रिभूतिं पराभवमेति सकलस्त्रियाधिकं त्वमुखं प्राप्येति भावः वाडवसि वर्ण मिसमरः १३३ अंतरिति हे पथ्ये चंद्र
योन मस्त्रेत्वे भैमी हरिणेन पांडुरेण रूपेण वर्णेन अन्याः सुधांशोरंतः मांतभागः पूर्वं मणिकोपीरमौ सलक्ष्मी क्रियते सश्रीकः
क्रियते सपथ्यं अथच चंद्रस्य मध्ये हरिणेन मृगेण अन्या रूपेण स्वीय नीलवर्णेन स्वात्मसलक्ष्म सलक्ष्म क्रियते सकलं
कं क्रियते इत्यर्थः पथ्येषु सलक्ष्म इत्यमुना प्रकारेण स्वचंद्रस्यांतं पर्यंतं भागं कदाचिद्दिक्षणमाणां भैमीमदर्पणायामासक
दाचिद्वांतर्मध्यभागं दर्पणायामा सत्स्ये गुल्याधिनाचंद्र श्वेतनील मांसमध्यभागप्रदर्शनेन पर्वं श्लिष्टपदेस्तया सह क्रीडा
चकारेति भाव इति मध्ये केवः उक्तिः हरिणः पांडुरश्वेत्यमरः अंतरित्यकारांतमे कंमत्यनंतर स्यैवय मपरत्र मध्यवाचि सलक्ष्मी
शब्दस्य समासांतविधेरनित्यत्वात्केव भावे सलक्ष्मीशब्दा चिः पक्षे सलक्ष्मपरा शब्दाच्चिः पथ्यका ग्रादिना कर्तृये वच्चः हर्षेवे व

पत्र
२२

पांसवो भस्मानि ऐर्वैः छुरितास्ताङ्गरागाङ्कितीर्यस्याः तथा कृष्णापपयः गगने दंडाकारा वद्धितो न्यस्याय वलारे वोऽस्मय स्वच्छायापयस्तु।
पः स्फटीको वासुकिः सएव कुञ्जा हारो यस्या सा हारमूर्तिः पुनःकवि शेषतलविपिछा नौरप्येतार्श्री लिम र्त्यतरां पद्मा म्यक्तमद्मसेव मदेशास्य पूर्णिगं
गतेक थयती त्यर्थः १२८॥ ॥ एकेति एतस्यैव रूपजनकस्य तस्यप्रसिद्धस्यात्रिमुनिलोचनस्य लाराकनीनिकाद्विलिके वजाताम्रतु किलशरणा
दो न्यस्यलस्पुत्र स्पलुप्तमरियंदस्य मानासंपत् तालान्त्रिजपितुरत्रिनेत्रात्स्फाराशादधिका यद्यस्माद्दस्यलाराकनीनिकान्यच्यनदन्ता लिसमभिरवि
लाविराणि रसतु इति कुलेपितुः सकाशादधिकसंपत्तिलात्स भाग्यो यमितिवामः सप्तविंशतिमिंदवउतिदृष्टिः सप्तविंशतिकन्याश्च स्थिन्यादिका
श्चेदाय इतिपुराणं १२९ मगाद्धीति हे मृगाङ्कि हरिणीनेत्रे यदेतन्प्रत्यक्षं दर्पणं दोर्मंडलं स्पष्टस्य पांडुरं ध्येत साम्राज्यस्यकं च्छत्रमेवस्ये
तच्छत्रदर्शनेसति सेभ्राजो यथा भवंति रस्मीमवलं चंद्रमंडलस्य श्रीः दीपकत्वान्न हर्षने सर्वेषिकामस्य वशाभवंति तस्माद्देत्रकामस्य चेतासप

मृगाद्धि यन्मंडलमेतदिंदोः स्मरस्यतत्पांडुरमातपत्रं यः शूलिमानं तरमस्य भंगः स खलु न भंगः खलु मन्मथस्य १३० इत्यानमेनापि जगंति
जित्वा मोयंप्रतापारिमजालुजेतुं म्नातिविधीर्माति निसर्गे लयं तस्यत्वदेकान्न निर्जितस्य १३१ इहे निर्जानावद्धियंत्यहानिर्जेयनयं
सर्वदर्शोषाणोकः पूर्णस्वदामेन तुलांगतस्ये दन्नेतरं इत्यसिभंगमस्य १३२॥ त्रमेवेनि भावः यश्च शूलिमान्तरमेतस्य छत्रमूलसंघुष्टं
उत्तस्य भंगो मोपटनं कलादयश्च समन्मथस्य वच्चभंगः खलु छत्रस्य भोटनं राज्यदयं स्वरूप तिक्तृष्टपदे चो हे पेक भिन्नचंद्रदये कामः तीराएव
भवतितस्मात्स्सपदेपो स्य भंगः सकामस्य छत्रभेगइव सत्यवेतिभावः खलत्येना यानि ध्वयेना १३३ दिवेति द्विविजयोजयो ग्रलेनदर्शगव
नेनापिजगंतिजित्वापियोर्यं चेद्रः भूराएवंजानुजदाचिदपिजेतुं नायाति हे माननिचेद्रमुखस्पर्द्धि नेचंद्रं स्मरसदृमानेदृश्येमितस्यास्य विधारिये
पत्याहर्षाद्रूपकलंकनया म्नानिलीन्ना संगत्वास्तत्रार्थ्य च षष्ठे वयततत्वएवहे नाननेमत्तसंजितस्य योद्धिदृणानेनेमदृशोधिरपिमुखेन्जेतुनाशब्द
तस्यस्त्रियामस्त्वैकेनमुखेन विजितत्वेनलज्जया मालिन्यमुचितमेवेत्यर्थः त्वन्मुखमेतस्मादधिकमितिभावः मतोयमानोत्ते ताल त्रयान्नां
निर्भवनीतिराव लक्ष्यं हेजेनुमहतसुधारा निनाद्यगानां कंपमाननतुं तमजित्वेवपराहताहति उत्तरकांडेकृष्ण १३४॥ इत्यादित स्मभेरा

का.नै.
२२ सी.
२५

ण्डपि विनिः सारं मिलितयावल् अयच्चं व कृषिकं स्तं व्यस्मात् लावपिनिः सारं यद्यस्मात् तुलं तिन त्त स्मा द्के तो र्भगएवं चंद्रमगसं वे धिस्यात्
लयात् स्तण कोमल तृण कवलमात्रि मात्रये तेवा पवार्वं देयगृत्य स्यवद्गुस्तण या त्स्यव कुचेत नत्तं अव कु निस्तणानिप्रस्मिंस्तात् पापिति
त्येव रपार्थयत् स्तगन्व्यथाभ्ना स्येव गत्य नतिमृगोहि वकु थन्न तेर्द्दिपां वानमुंच तिनन्वनुभवेस त्सथ्या संसारे कृपेम्ना तिवाहुल्यो नास्येतिउ
लपिलमर्थं लरंस्या स मा हृणा था वे भ पञ्चसं वयितोभु मौतिक्षु शान्ते च विषये मोह मह्निमाभ्रांति वाहुल्यं नास्येति वकुकालातिक्रमे राप
यातिपणवो हि सर्वं रामहत्वाएवं वेत्यमृग त्वभ्रांति तेन यथाति त स्मात् देवं तन्यज लोतिकृत्स मित्यर्थः वृद्धिपिति पाठे व्यापारे शुभवात् त्य
वलोपे पंचमी वेदुस्तापदेश इषदूपमा श्लो विभाषासु पोवदुजा तिवद्ध १२७ स्वर्भानुरिति हे प्रिये सुधा एनं स्मुधांशुं अवधय स्तकान्तेषा
धरोरमवलंव्य मु खरस्य श्यो स्वरागेरत्रवर्णेः स्त्वासिन स्य भाव : मितिधाया भाव स्य मेव विकृंय स्मनात् हं राधवलरूपमपि स्वेमात्मामनि

स्वर्भानुना ग्रसम पानविभी षिका भिर्दुः खा कृतेन मवधुयसुधासुधांशुम् संनिकृते मितिमवेक्ष्य मनुष्यरागे त्वां कलनामृगमवलं
२५ व्यगवाधरोष्ठम् १२८ ऊर्ध्वं हरी भवतानुरंगमुदरे प्रविश्य ये न स्मसं जातसकीलततनो मुहुरितासुतस्य पत्न्या हरेः भंगं त्वदनुजात्
जनियमस्य सन्नदेकाकिना स्यादेकाभुनरस्य संप्रति भरोयः सिंहिकायाः सुतः १२९॥

कुतेऽपनः स्वर्भानुतिरोदधाति यतः स्वर्भानु
नावारं वारं ग्रसम पानेन विभीषिकाभिर्भयोत्पादनैः सत्वा दुःखाकृता प्रातिलोम्यावरणोत्पादनदुःखार्दिभृत मधरोष्ठं पासिद्धस्य तांव
लस्य वृता स्रोव र्णो यस्य तां वूले नैव वा ज्ञां दैस्वं रक्त वर्णं उनः तदु भेया त्वदधरमेव स्य मांतरं मा स्मिन्नन्य पोत रेगात्मनं गेपाय तीत्य
र्थः अन्योपि समयं स्थानं हित्वा स्थानांतरमाश्रियत न्नापि रूपांतरं धृत्वा स्वं निकृन्तनस्य धर्या चंद्रस्य परित्यागात्वत्तु त्वो ष्ठयणात्वन्मु
खचंद्राद धिक मिति भावः तो क्लतां अपि तु कृतेत्योपमात्ते दावा दुःखाकृता दुःखाप्राति लोम्यात्तिडाच १३० हर्यं सीतिभ हे
प्रियेमत भेदेन रूपंक्रं गंय हाय णां उदरे मध्ये मद्ध्यं जाता प्रणान्तनुर्यस्य हे शरिंडस्यपत्न्या हरितामाच्या दिपास्त्र त स्पतन्तो दिन
स्परणी स्यात एव हरेः श्रोविश्लो कीमासिद्धो भवतः यत्त्रासंजात रणेशरीरस्य मन्सः यद्धा या णां कलं कं मध्ये निर्विप्य मयास्थित कल राम
मस्यकेनो निका तुल्यत्वात् श्रो विश्लवामेन त्रीभवतो ष्ठ व्यचंद्रस्यपत्व हृदस्रं कुजात् सकाशायद्रंगः पराजयो उजनितदेका किनः सर्वदेन्त्र २५

सागरादिति अथ चेद्रः सागरात् त्रिविलोचनात् तत्स्वरूपाद्वा ब्राह्मणात् यस्मात् त्वन्निरुत्पन्नस्तेन कारणेन ताभ्यां जातो द्विजः किं एवमेव चान्येषे
वरोत्पा ताभ्यां जातत्वाद्देव द्विजो भवन्तु पर्यं विधु रक्षेभु गर्जौ नः किं कथं पर्यवस्यति याभ्यां जातत्वे सत्य पि अत्रि मुनेरेव जातत्वमिति तात्पर्यं कृत्वा कथ
यतोत्पा ताभ्यां जातत्वाद्धि द्विजो भवतु अयं द्विजः पर्यवस्यति किं ताभ्यां जातत्वाद्यथा द्विजः उच्यते न
मुच्यत इत्यर्थः अथ चैवमेव यथा अन्येन यं कारणं द्विजत्वं तथैव वा निमुने द्विजो भवत्वयं द्विजः पर्यवस्यति किं ताभ्यां जातत्वाद्यथा द्विजः उच्यते न
या द्विजाद् त्रिमुनिर्जातत्वादपि द्विज उच्यते द्विजोत्पन्नो हि द्विज एव भवतीत्यर्थः अथवा ताभ्यां जातत्वाद्विजो भवतु एवमत्रि अयोजायनुत्य
त्रिजइति तात्पर्यं कृत्वा कथ्यते यो द्विताभ्यां जायते स द्विजो न भवति एवमेवायमत्रिजः उच्यते किमित्यर्थः द्विज द्विजोऽनुभवत्येव १३५ तारेति
हेतन्वित्तप्राधातारा एणं नेदत्राणे विहारसुविराजे चंद्रमयीमंडलीविंबजिनस्य पुरा णपुरुषस्यश्रीविशेषेति नु मतो सत्यां तदा दिवः
सन्यतसत्यां तदा दिवः सन्यत् चकार निर्ममे ते सुरते नशोभने नलोको त्रव्यापारेणकृत्वा स्वलोकः स्वर्गभुवनं सं वेधि नालोकानां सु
कणरानु त्रिविलोचनो दशयजनि तेन किं द्विजः एवमेवच भवत्वयं द्विजः पर्यवस्यति विधुः किमत्रिजः १३५ तारा विहारभुवि
चंद्रमयीच कारयन्मयीं चकार यन्मंडुली हि मसु बभ्रगना भिवासा तेनैव तन्निसुरते न मृते जिनस्य स्वलोके तिलकत्वमवाप्यता
पात १३६ इंदुमुखायहृत्स्त एणं तस्य यत्र एणं तिनेनमरण स्यजन्मितन्पूर्वंगत त्वमेव भ्यस्येति मोरम हिमानद्विमं पुवेंवलक्ष्मी विडंवे
मुखिविलिखितापावीक्षा १३७॥ एणं भृग्येति तिलकत्वं श्रेष्ठत्वं अवाप किंभूतां मंडलीं हिमस्य तुषारस्य अंशुवस्यानभ्रतां अतिशीतलां तथा
मृगस्य नाभो मध्ये वासो यस्या मध्ये मृगो स्तीति यावत् तद्युक्तां अथवा सुराणां प्रेता दूर व्यापारकरणेन मध्यानाभावात् तदैव अशोभद्दित्यर्थः
२ अथवा तारा यावद्देवस्य विहारस्थाने स्वाने हि मत्रवैधी नलांछनं त्वाद्धिमाचलनपां वासत्वात् मृगनाभिः कस्तूरी वास यस्मिलब्धस्थानं वा
वस्यां ताकस्तूरीविभ्रिता चंद्रमयीकरं रमयी एणं चकार तेनैव पुण्येन जिनस्यमलेवो देव ऐति नु सासुरअभेत्त्वमयन्त्वो हि तु इंदवमसा
दृश्यसत्यजार्थे कृत्त रौनात्रिं वर्तते ति स सदैलोक मध्ये श्रेष्ठो भवतीति स्वर्द्रोनिमत्तपाद्यन्त अस्यचैवम तत्तस्माद्देव सर्वश्रेष्ठो जात इत्यर्थः
तेनैवेति पाठे इस्त्रेदोनु दाहेवांक्षता तारा १३६ इन्दुमिति इहिमांपुविंब सालक्ष्या: एणाभागावि डुविभ्रमाप्यनत्वात्यरिहासकारिणेनोप्य
थिकपोभ एवं यस्या ला इत्शिगेमि यं डिला इंदु तव मुखाय कायात्वन्मुखभवे सवायदूतलगपी यदेसमास तलेत्वमपियस्यरणि संपन्नं न

पा॰नै॰ नन्नयेवानीरावेलसा सन्मध्यमासीचंद्रश्वद्रजटजन्दवासोत्रिभासितंवा अन्गुरीणरूचिरिमित्रस्य विशेषणं वा अत्रयद्यपत्यवस्य
२२टी॰ णंपिसौदर्थंवागणो अन्यरसस्तितुःपद्मस्य सौंदर्यं मनसापिणाचरोनेमयुनोत्यर्थः त्वन्मुखस्यचंद्रस्यचमरहस्तुरं माम्यसंभवनो
२५ पिनास्तोत्तिभावः एतेनचंद्रादिसुंदरहृदंत्रसमासद्धभुवनीयमुखस्यतु अत्रसृणेपिसदृशत्वात्सर्वोपितिप्रतिरचितम्मवनेः
सादिमाचंद्रस्य अतिदैन्यस्थितेत्वन्मुखसाम्यप्राप्त्यर्थं तपश्चरणलक्षितं अत्रमापिविशिष्टरुचिस्तु ७ प्रामयोशिवृत्यानय
ननुदीनीरवभीरवासोत्रपस्येत्नितदीनोरवानीरवासित्वकजातिः काकारीणाभावार्थे राष्ट्रावीरयारोत्र अथवावित्यत्रापिवृद्धीता
इपोतिवचनात्व: २४०॥ ॥ जानीमितिअत्रइंद्रोरंकोवलविजयिगजेस्यगजयामणीरंत्रिभुमध्येप्रधानेप्रामामवत्तमानो
मेरावतस्तस्यगंडयोः कपालयोः पिंडयोः शिरःस्थितकुंभस्थलयोश्चंद्रद्रोगंदन्द्वचर्तेभवापादानेनिर्गमनस्यानयेवातेचने
जानंपाणनकस्त्वांद्रविरितिविरहितः काकतालीयमस्यामत्वकमत्यस्थितसकलकलानिर्मितेनिर्मलस्यइंदोर्बिंदा
25 वराभेवलविजयिगजेग्रामणीगंडपिंडेवकापादानद्भवलवल्लभाद्धकमेकेविशोके २४१॥ नानवलवामवजललेयाश्च
देयांगलनात्सेपद्धाकाकतालीयंश्राकस्मिकंदेवासिद्धंइंदीवराभेनीलोत्पलतुल्यंजानमेकेकलेकेविशोकेमन्येकिंभृतस्य
देःअस्यापेगुलीनिर्दिष्टायोडरोहृष्टायांपातकेतोरियंपात्तत्रनवीनस्यहरिरितिदिशिविरहलउज्ज्वलत्पावापामन्वेव
षयेरेकमत्यसर्वपवादस्तेनतत्रवास्थितासिर्वर्तमानाभिःसकलाभिःपंचदशभिरपिकलाभिःकृत्वानिर्मितेर्यस्यापपा
मत्वेकमत्येनस्थिताभिर्वर्तमानाहृष्टस्यवानएवनिर्मलस्यपत्येकंकलानांधावल्यस्पष्टत्वात्केवलासकलकलानि
र्मितत्वात्कारणधावल्यात्केवलस्याप्यकमत्वेकमत्येनस्थितायाःसकलाःकलास्ताभिर्निर्मितस्यावाहेतोःकेवलस्यापूर्वक
रणधावल्यात्सकलोपयंधवलएवाभवपश्चात्तुएवदिग्भ्रमणवशात्तन्नेवभ्रमतःऐरावतस्यकपोलकुंभस्थलगलेन्म
वजलंदैववशात्तत्रतेनायंमध्येकालःप्रतिभातीत्यर्थःतालतत्पदेतदेवकाकस्यउपवेशनंतदेवदैवात्काकस्योपरितालफल राम
पातइतेकाकतालमिवसमायातंक्रियादितिछः निमित्तेपसेहेतोःपंचमी १४१॥ ॥ ॥ ॥ २५

सहायाद्देवस्मात्स्यात्तत्त्वमस्मात्कमलात्तस्यैः पञ्चरं पराजीयतेऽस्य तापेऽव पञ्चाज्यपराभवनीत्यर्थः अथवा बुद्धतु
ल्यात्वद्वदनादेव पञ्चात्र पञ्चपञ्चसंख्याकात्त्वद्वदनेऽपादं उजायद्दस्य संगो जातस्तद्देकाकिनो सहायस्यात्त्वभवेत बहुभिरे
कः पराजीयतइति युक्तिमेवेत्यर्थः यः सिंहिकायाः सुतो राहुः सएवानेकोऽन्योस्य प्रतिभटः प्रतिमल्लः पराभावुको राहुरेव नत्वन्यः
इति संभवतीति पाठे पुनरस्यैकः प्रतिभटः सिंहिकायाः सुतः स्यात् एकाकिनोऽस्य त्वन्मुखपद्मः प्रतिद्वंद्वी न भवति न तुल्यत्वात् किं
त्वेकाकी राहुरेवास्य प्रतिभटो युक्तोऽयमर्थः किंच स्वशत्रुभूतात्राहोरप्यास्याः पराजयइति अहह दुःसहं कष्टमित्यर्थः अथच
भूरि हर्षयाहरेः सिंहस्यापत्या सिंहिका या प्रसूतस्य तयापि राहुणा शंसावायं च न पञ्चजनरैनिष्पिष्य भक्षयित्वा स्थितस्य गणएवसं
जातपुष्पराशिरस्य तत्वहर्षेत्रीभवतः सिंहिकाप्रसूतेऽस्य त्वन्मुखाद्यपराजयोऽनिशं एकाकिनः केवलात्तस्मात् कुतो देवप
राजयः सिंहस्याजनाऽङ्गीयप्यात दं देवमहाश्चिनैमित्यर्थः अथच पञ्चसंख्याकादेकस्य पराजयः सिंहस्य कोवहुसंख्येयं पराजीय

पत्यज्जांभयनेन्द्रघ्येत्सलमयी गे थावधात्यस्या भूर्वी क्यारोणरुचिः संचेन्मुखमयं पद्माः प्रियेतावकं कः श्रीतां छुरसोत्त
दामरसमता व्याधोत्तमांगस्थाभ्युसत्स्रात्टिनी तटरावेनिवसी वानीस्त्वासीवकः १४७॥ तदेवस्पष्टे: अथच पञ्चाद्दरमाटस्प

देवभंगः सिंहस्यकेवलमस्त्रापदादेवभंगः पञ्चचंद्राभ्यां संकाशात्त्वन्मुखाधिकमिति भावः हर्षे त्वः लेसरोरुहरीत्यमरः गजाजन
रभाः पञ्चा इत्यनेकार्थभोजः प्रथमपदे हर्षेति पाठांतिः द्वितीयपदे हर्षेऽद्वाण्वदेव १३७ म ॥ यदेति स्मिपेयवेधानह
यमेजोत्पलं तन्मयी तद्रूपा तरचिरतां यस्य पद्मभः स्वजननस्यायस्य पद्मस्य पितृभूत्पानेत्र कृयेनैव नीलोत्पलेयुगेन मद्रूतोरजाम
रूतवाकूपारो गाराज: पराभोरथवावाचावर्णोद्धितेम पराजाम्बु चिर्यस्य सोपिपद्मस्थेता वरुसुतं सएवभवन्मुखत्रयोजातः अनंतरंत्र
ह्मणास्वचित्तवु ध्यानेन नीलोत्पलाभ्यां सतपञ्जनत्वात्तन्नतवमुखेनेलोत्पलाहेययतइत्यर्थः इति चेत्तहि अस्तोरोगानां मुकः कोनामअपितु
नकश्चित्त न्मुखस्यपुरस्तादयं वराकः स्मरणहोपिनेत्यर्थः गोचिन्नसोऽकइति चत्वात् अयंवकः किंभूतः स्तमवत्वस्वत्सस्वयाधोहर
त्तस्वेभमांगे भरस्ससलक्षणस्थले स्यात्तुः स्थिति शेनाले सात्दिगीगंगातस्थाससदो वन्यातीरेभस्यामबवीमद्दत्वंवायत्कानं

राम
का॰टी॰
२२ टी॰
२६

दिमयी मित्यापं ब्राह् तन्मलमिति विशालं तद् ... यत्र कुशलं परिस्त्र पि व स्फल त्वं ... स्मुवे मिति भावः परि मत्युमिति एतन्ने
अरामरणीय कमा स्मुपायं प्रसु मिवे त्यर्थः । पिण्डः सुम नर्भ्य इति स ... मिलुं पितु पदं आद्यन्ते स्वरे निगरणा ... पित्वे पदं प्रति वेयो
वत्सप्य: इति कास्या न्निगरणादि परस्मै पदाभत्वे तिच श्रुति ... पिपु ना आदि वो घो नेति स्मृतेः कर्मत्वाभावेः द्राघीयसी स्मृते
रणायन दूप कुलि पियास्थिति रतिद्राघेद्राः । लोप्सु विधि स्मृति तिच नन्वे ... णी निबंधः १४३ ॥ ॥ लावण्येनेति दृग्विये
बद्धना ... चित पात्रे संचितेन यत्र विले नलावण्येन कृत्वा तत्वा स्पर्शे वा स्पर्शे वा रंभमिति ... स्तु ... नः तस्य लावस्या धारयान्ते स्पृश
तीति स ... न तेन लावण्ये स्था न पात्र मात्र ... नालत्यपि ... नेन पात्र नि प घर्षणेन ... त्वा या लम ... पात्रे न ... स्वतंत्र
उमलिनं कस्य तेन किं विन्यलिस नशी घेण भवन्मुख निर्माणाय । पि हेनां ... नकृत्वा रंभिनिर्मितः अनन्त वरा वल मंडलोदय शोभन

लावण्येन तव वालिलेन वदने न त्यात्मना स्पृष्टा चंद्रः ... नलस्य तादृङ् मलिने नारंभि ... एषः तस्तैलापि पिर्वाम
ि ... सत्युमया ... स्य परिभाव ... यत् ... स्पृ ... तः पर्णं च समस्त्रियः १४४ लावण्येन ... स्पृशं बद्धना तन्यात्र
मात्र स्पृष्टा चंद्रः ... नलं ... तादृङ् मलिनेनारंभि ... निर्माय ... सदस्य ... विधिना पाणि ... दालिते तत्रै होरेश
नाभिनो रंभि लौघैरंभोजमारभ्यते १४४॥

इत्यपेः ... तु निर्मितं इति वा विधिना एतत्वन्मुखं मृगांकलक्ष्मणा व्यनिमीय स्पृष्टा
... स्पृष्टा लीमहालितो ... लावण्य लेप ... जलेन ... व नाविव तत्स्मात्तस्य ... नरंजो मिलित लावण्य लेप स्य लेशो लेशं
पौरेव ... मिः ... नापिनीरविलये जलस्यायिभिः ... रंभोजमारभ्यते निर्मीयते कमलं निर्माणे ... कोपि मयासीने त्यर्थः
कमला ... कलस्यादपि ... लावण्यसाकल्येन निर्मितत्वाद्धिकमिति भावः अंभोजे जात्येकवचनं १४४ लावण्येति
... विलेनलावण्येन ... नारंभि ततो भवद्धन कामनीयत्व ... नाति वितानानि हरेति ... त्य ... करणत्वादित्यर्थः उक्तरीत्या त
मात्र मात्र स्पृष्टा ... नलस्य तादृङ् मिलतेन ... एव तु ... रूपिकला मात्रत्वादेव निष्कलंक त्वात्सगुणमय । परमपिमय । कृत्वा हं
... स्यायेत्था इमेवरमणीये तिदर्प मवलंब्य प्राभोः ... तीः ... शिव ... हत ... पदपि सदर्प ... मु

राम
२६

ज्योत्स्नामिति हे प्रिये लोकाः रजनीभर्तुः षोडशमेषां कलामामनंति सत्यं कथयंति तादृशषोडशीं सम्यक्पाः प्रतिपदादितिथिस्थित्य, ये तिथिकलाः प
तिथिमपि व्याप्य वर्द्धमानाः प्रतितिथि एकैकाभिरूच्यावर्द्धमानाः पंचदश सत्याः काश्चन कलाः एवं चंद्रं दृश्यं तिर्यक् लं कुर्वंति तिथिषु ज्योत्स्ना सा
मान्यरूपं मंडलं कुर्वंती तत्पर्यः षोडशः कला षोडशीति तिथिमते उक्ताः प्रयोजनाभावाच्चंद्रमंडले दृश्यता सा षोडशी कला शेषाः पंचदश कला
भोगवशिष्टा सतीय षोडशीं तिथिं विनामध्ये अनाभावात् सावधिष्टा सा निःप्रयोजनत्वात् उक्ता चंद्रा त्र्ब्रह्मनिष्ठा शितांशनीट्
वालेक तिथिरोमपलेष्वमपि चंद्रे प्रयोजनाभावात् कुतः ल उक्तिरियाम ल्लिमित्यर्थः अरे तस्याश्चोद्धृताथाः षोडशाः कलाया सम्यग्मि
न कौमोमीलिम्यासरूवतेमानं स्थानस्य एवास्थितेः मंमंत्यविलेविधि रंतकोलानवस्थितया कृत्वा पश्यंतीलेन भोग मेवेद्धचंद्रमंडलमध्ये क
लंकं पश्यामि कृमध्यवर्ति नीत त्स्थान विलमेवा स्कलं वचनेन शक्यार्थः शेषपदस्याभिधेयलिंगत्वे स्वं मेवदर्शिते श्रोणकालिधा
अशेषं षोडशमामनंति रजनीभर्तुः कलां षोडशीं दृश्यं त्यंतं पंचदशैव ताः प्रतिपदादिषु वर्द्धिताः याः शेषाः तन्महस्तूस्थितिम्
तेन कस्मिंस्त्वालेकृ तिस्थिता स्थानविलेकलंकमिहाद्भुतं एवमिति सख्यामिकं १४२ ज्योत्स्नामारायते चकोरवक्त्रसारीयसे
लोचनेलिपसुमेलमिवापजोति तुमितः संतर्पनलमी कृतानि अंकं रंकुमयं करोति चपरि सरहुं देवा दृतस्त्व तन्नेत्रयन
श्रिया प्रागधिकं पुण्यैरिति सुर्दिशः १४३॥ कस्त्वमरः दृश्यंति तत्करोतीति तिलि च वर्द्धमानः अलं हनीति सुच तिथिरते
अनेत्याणागितिवल्लु अप्यामिकामयोर्ताद्रेशन्तिलालत्वाद्रवेकज्ज १४२ ज्योत्स्नामिति हे मृगाक्षि सुंदरि त्वद्भक्ते दृशनेत्रद्विगुले
समानमपिनयनश्रियापि तुत्वाऽन्यथि नं समानमेव द्विधिन्नु एम एवस्वप्नद्राघीयसी अतिनेत्रद्रोहे लोचने लिप्सुलयुगमिव
दिशुपद्मकोरशिष्णुना प्रयोजनास्तीर्थान्यो तस्मात्सदर्यमेभस्य पतित अत्र स्पर्द्धा तेचेद्धि कामल मयेनहत्स न्यकृतवत्सला नालसात्स्व
प्तिहमादिस्वशको रबालकासकामलेसंचंद्रिकापामदे नुभलमेत द्विधेयाति दीर्घेनेत्र नयनपञ्जीवितुमाद्यानुमिवयत्वाकिं वित्स्वचेद
कोपयित्वा नतो नेत्र दृश्यल सीप्राप्यास्वलंच्चंद्रिका रूपमलगमवर्द्धयितुम्यो [illegible] लंपनली [illegible] विदरवः त्वातेव पोह सोऽत्स
पि एवमिव स्तुत्ताग्र [illegible] तित था अये चंद्र अहतेअहर [illegible] मध्ये पयो त्सो रंकुं चकोरांति उत्सगधार लेअलानयतीत्यर्थः

का॰नै॰ इत्युपलेपदेत्यर्थः यथा मल्लिकस्योदकाशुभ्ररागाय मल्लिकाक्षविवेचकः स्यात्तथा तत्र माणिक्यैः परस्परं मिलित्वा सुधापानं च कर्तुं
२२टी॰ परिवेष्टितस्य सुधापरितस्य यच्चंद्रमल्लिकस्य शुभ्रविस्फुलिङ्गरागाय पाशानाशनाल मल्लिकाख्यचषको नित्वित्त इस्तु स्निह्यत्तु पात्रमतः
२७ मर्थः चषको सुधापानपात्रमित्यमरः समीपस्थोपसर्जनस्येति वा समस्यस्य इति योगविभागान्नाससमासः कविभिः स्वल्वर्थयोगान्म
धीसुधाकृ इति १५६॥ ॥ आस्यमिति हे सुंदरि विधिना पीतममृतं यस्य मंडलैविंबं तस्य रत्नत्वा क्वाद कृत्वा दिशु लादस्मात्कृष्य
यतो ग्रहीत्वा तस्मात्स्थानं निर्मितं तेन गुणागुणो लक्षणादेतुस्त्र पार्श्वस्थैः परिवृतः समभुवं दोषाणां माकरउत्पत्तिस्थानं न तु दोषाणि
स्तत्कारित्वाद्दोषाकरः स्मर्यते इत्यर्थः यथा केलयो आरामे दोमेगा स्तकाश्च सारं दृष्ट्वा वाहयति स्त्रीणां नैगतासी त्वा उदधुक्षत्वे
निरिते स्थितेपि रते इसहजाने कृतो ज्ञात मिस्मतस्मा हसुंदर ते रूपत्वत्कानकेमति अनेन स्वलक्ष्मानुभेयतारतम्यविवा
रचनतुरोऽयं मगो विधो चंद्रेरत्नं स्थितिमं पक्षं च समीचीनमाध्याशयारेतो पंकृतो वा धारयेदपितु न कथं चित् इत्यर्थः तन्मुखे चंद्र प्र
२७ आस्यं पीतममृतं यस्य मंडलगुणान्नाकृष्य तेन निर्मितं चंकसुंदरि पार्श्ववीथि परिवृतस्तैरयं दोषाकरः आदायेंदुमृगादपोहितिरते
पश्याम्नि सारं दृष्टोत्व त्वकीर्तिं वा विधोः स्मितिभयेद्धादूनेयः कुतः १५७॥ मुनिरिह गगनतट मनु ... [illegible]
मनुगगन उलितटमनु प्रतिनिशा शाणितलदमलरविरथ्य हृयचयत्वरविकुलमिव १५८॥
कं ने त्रेच मृगे नेत्रा भ्यामधिक इति भावः सारे इति कचित्पाठः १५७ मुनीति हे कृशातनु त्वं गगनतटनभस्थलं अनुलक्षीकृत
भुविस्तृविश्वेत कांतिं तथाविकृत्वा दर्शनेन सत्यात्तु मशकाशमंगंगुल्या निर्दिश्य प्रसक्षगम्य उडु गणान्प्रतिनिशं तारा शोधित
लांछन्मृगाद्धोभागाद्विगलतां स्ववतां अम्लतेन मलतं तरलं रविरथस्य हयचयपतस्पारवुराणपाणि विला नि अस्मस्थान विवरणि तेषां
कुलं वृंदमिव मानितिभावे न कलयत्किम्पितु तद्दिवाप्तितरांजानीहीत्यर्थः प्रतिनिशं चंद्रो चंद्र इति तुग्रापव तल नमस्तटे नन राम
परणीः सर्याश्वखुरगतास्वलतारकाः शोभंत इति भावः गगनटकर्मप्रवचनीययोगे द्वितीयाप्रतिविप्सा वीप्सायामव्ययीभावः २७
सर्वलघुः १५८॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शिरोधिरोहतीत्यर्थः कुमुदं कर्तृ यद्यस्मात् स्पाशस्य चेद्रसपदं प्रतिबिंबस्थानं जलमस्ति आत्र श्रियः पद्मात् मृचंद्रकरसंस्पर्शादिव हि
कुमुदं सश्रीकं भवति पद्मा च श्रियः समाश्रितं तत्तस्य चेद्रकिरणस्पर्शात्य अस्य तन्त्रो यत्नत्वाद्वर्तमानत्वात्कुमुदं सादृश्यात्कृच्छ्रम
पिलक्ष्याख्यात्म भत्स्य रूपपर्यंचोतः कुमुदा हेतोः श्रियः समाश्रित अन्नत्वं जातियोगात्कुमुदाधारयोगाद्द्वंद्वे कुमुदादिव परं पश्याप
आनीलश्रीगृहत्वमेभ्यो दिव्यपद्मैः यद्यापातल्लेवापांभोजिनीवामणिमश्रित तस्यापि वामलेश्चेद्रस्य पदस्थाने शिवमस्त कंपजासम
येय स्यात्कुमुदे पद्मेचास्य प्रश्न तस्मात्तत्तदुभये श्रियः पद्मात् तचंद्रसंबद्धोरः सर्वधा दुभयं श्रीमद्गृहमभ्यदिव्यपद्मः यद्वालस्य एभोग्य
दंचरणं प्रजावशात् तस्मात्कुमुदे पद्मं चास्य प्रमाणं तत्स्मादुभयं श्रीसमाश्रितं तस्य लावण्यस्थाने विधिहस्तलावण्यलेपजालमजलंय
स्मात्कुमुदे पद्मं चास्य प्रमाणं यद्वापद्मपेवास्य प्रातर्यनोक्तं तस्मात्कुमुदपद्मेचवयमेवास्याः श्रीसमाश्रितेति वात्वस्तु वेलावण्यलेप

सपीतिः सप्रीति रजनिरजनीरणः परिषदापतेतस्ताराणां दिनमणिमणिश्चायमणिः छायेयपश्योत्सेहाक विमिरभिधानाय
सुपाकः सुधामसृणस्वच्छः पानपात्रं नीलाश्मचषकः १५६॥ परंपरासंपर्कप्राप्तशोभाश्चेद्रादीनीति तत्वन्मुखलावण्यं वाङ्मनस
गोचरेण भवतीति भावः अर्थात् रस्य सत्त्वाभ्रस्त्रीईस्य तत्पर्योत्त र प्रतिपादनार्थमनुवादरूपत्वान्नार्थश्लोकपुनरुक्तः अदशिति विभ
क्तिरूपति नृप कमप्यर्थं तस्मात्कालेन सहद्युवेतिसामासेत्कोल्यए १५५॥ ॥ सपीतीति हे प्रिये संप्रीते स्ताराणां मन्योमेत्रसम्यक्पा
प्रीतिः सो हार्दं तस्मा हेतोः पासपीति मद्यपानं सहदेहि सहपानं कुर्वेति तस्मात् सोर्पशासपद्या भद्रेतोर्मा सम्यक्प्रीतोरुच्यामि दृढस्त
स्माद्धेतो स्ताराणां परिषदा संघेन परीतः समंतात्प्राप्तोयं रजनीशः दिनमणिः मणिः स्वर्यकांतमणिः सूर्यकांतमणिस्तस्मया वा पिला
तया घटितोऽतिथवत्लः स्वच्छः येयद्भ्यायाथरमतेमणिकोऽलिंजरणवा जमिसंभवः विधिनात्पारापारिमदावाच्य रविरतिप द्यकोहशः
साहृ येपच पालरसंभावना रूपायामुत्प्रेक्षायां विषयेकवि शिष्ट संभावनाचतुरैः श्रीहर्षाभिमेहाक विभिः ताप्रापरेपदे चसुधामभुय
तैस्थलोयो मध्यास्थितः शशांकः केलंकरणरूपनीलाश्मानीलमणिस्तेन घटितं चषकं पात्रं पानं वा भिन्नेनैवं भवतइवायमिति अभिधाना
यमणे यित संपाक सुदेन शक्यः चंद्रोथाव त्वात्सूक्त्वात्मापीयरसर्पणः सूर्यकांतमणिरूप एव कलंकश्च नीलमणिघटितं चषक पिब

का॰ प्र॰
२२ टी॰
२८

चराकुर्दंतम्मंतच्छिद्रं परं परागलक्ष्मं तपार्श्वं छेगलज्जलधारसहस्रच्छिद्रसुवर्णकलशशोभमान: पूर्वोक्तवर्णनयोक्तविधत्व
त्वात एतज्जयाच सुरतप्रवृत्तउभयो राधयोरुद्दीपकं तथा परमानंदं कुर्यादिति भाव:। एवं च तत्समयोचित रति कामविवाहा सवाभिधा
नेन चंद्रेऽस्तु नस्तु श्रृद्ये इत्यनेन च विलासिनानलेन स्वानिश्चत्यतु तीयण तृषार्थ पयोधियी यूषरसास्वादन लालसामि कृपते सुधा
धारस्य पिपाठे दीधिति सुधायाधारायस्य सुधाया आधार इति वा आमंद पदं न तु श्रृद्ये त्रिवाशिवा च यस्माद्विद्योतयति म
हाभारताले वर्णितमप्यपुत्रनलचरित्रस्य वीररसात्वान्नायकानुरूपवर्णनेरसभंगसद्भावाच्च काव्यस्य च स्वहृदयहृदयाह्लादन
फलत्वा च्चात्रोत्तरचरित्रे श्रीहर्षेण नवर्णितमित्यादि ज्ञातव्यानि इति एतेऽस्मदाद्यो श्वेतिद्विचोपि वहुवचनं १५०॥ ॥
श्रीहर्षमिति द्वाविंशतेः चरणः सर्गोगत: समाप्तिम् आप किंभूतस्य श्रीहर्षस्य वकीय: साहसांको नामराजा तस्य चरिते विषये चंप

२८ श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीर: सुतं श्रीहीर: सुषुवे जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं द्वाविंशोऽनवसाह
सांकचरिते चंपूकृतोऽयं गत: काव्ये तस्य कृतौ नलीयचरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वल: १५१॥ ॥ यथा रत्नसूत्रपरमे
रमणीयापि रमणी कुमाराणामंतःकरणहरणं नैव कुरुते मधुक्तिश्चेत्तथैव मदयति सुधीभ्य य सुधिय: किंतस्या नामस्या
दरस्य वरुणा नादरभरे:॥१॥ गद्यपद्यमयी कथां करोतीति तस्य तस्य वि निर्मितस्यवत: सोपि येष्वेये न इत: इति तस्य तेन स्य साह
सांकेति पाठे तु पश्चात् साहसांकश्च तस्य गोड्ड स्य चरिते विषये च एकृत: भोजराविक्रमार्कस्य केति केचित् द्वाविंश इति प्रसादि
त्ति विंशते रिति तिलोप: १५१॥ ॥ यथेति यथा परमरमणीयापि रमणी स्नेहस्तरुणस्य कामिनोंतःकरणं कुरुते तद्वत्तथा कुमा
राणां बालिशानां हीरलाभमोच्चेणपरमपुरुषार्थमाप्नुमिच्छिमयमानामतुम्भतकामसुखानां चित्तं स्ववशं के वलं कुरुते अपि तु न
का पितथैव यकाव्यरचनात्यापरमरमणीयामधुक्तिरपि श्रवणमनोदिवशात्सुधीभ्य यजेमत्तत्वं प्राप्य सुधियः सकलदर्शनरहस्य
वेदिनोऽतिसरस्य पंडितस्य चेत् ...यदि मदयति आनंदयति तर्हि स्या: सुधियात्मतया हृतायामधुक्ते: अरसानां नीरसानां सर्वथा वा राम
सेवस्त्ररसस्फुट्वानामपि चल... याणामतःणादिपृच्छप अनंतरुषा णा मनादरभरे स्तन्न तावत्सा सम्मदे कि नाम स्यात् २८

उपवनमिति हे प्रिये रक्तोऽभोभी यानि : कुसुमानि : पील: कवि रित्यादि द्योतिः वात्सल्यादि सामान्यान्यानां वृर्णोक्त सौभ्राग्नि तत्रात्र एवैतत्उपवन
जातं उपवनं सेवन्नमास्तेस्त्रयं महत्वलगो जन: प्रारब्धकामदेव प्रजायास्तव परिचारक श्रुं देना पुष्पचारोपनादिको ऽयत्र संभोग इति भवन्तु
त्वतिलैः संजातं तिलकास्तिलैरेव तिलकवान स्ततो वाय: पर्यटः शालितंदुलपिष्ठ रचितश्चिपिट स्तिलसंकुलो संज्ञउपदेशास्त स्वाभाय
स्यतत्तुल्यं सकलं कुसुमध्यात्वा द्विपिष्टपर्यटस्तद् शामिं दभेवनिवेशुका माये विलरएवपंच बाणंकामदेवं उपास्वपरनयत्र अन्योपिदे वनजक:
पुष्पादिसामग्र्यादेवं प्रजयति कश्चित्परिचारकोऽपि तस्य भवति एव मन्त्रापि सर्वाणि सवीति नहन्त्राणपुद्दितो कामो दीपक श्रुं योऽयं
दिन: सुरतीलनार्यकारी निषिद्ध : सेव्यास समयोऽतिनां न मस्तस्यात्काम मुपास्वेछु रसीतिभाव: पंचबाण इत्येनेनकाम स्याति पिङ्गाका
रित्वं सूच्यते जातिज्ञानिंच सामान्य मि न्या मित्यभिधानात् जात शब्द: सामान्यवाची पुष्पमात्रे पर्यटस्य तिलिल किर्तनि तारकादिवा

उपवनमनु पुष्पजातमास्ते भुवनजन: परिचारकस्तवायम् तिलतिलकितपर्यटा भिमिं दुं दितरम्ने वेदय मुपास्व पंचबाणम् १४
स्वर्गी नु: प्रतिवारया रणमिलेह सौख्यं यंत्रोऽद्व मधुधारा लोघ सयाल्लदीर्घितेसुधा सारस्तुधारयुतिः पुष्पाघासनतान्नियो
परिणयानंदाति वेकोत्सव: प्राज्ञसहस्रधारकलश श्रीरस्तु नस्तुष्टये १५॥ न्मतुवंतान नकारोतीति एपंतान्निष्टा १६॥

इदानींकाव्यसमाप्तिं चिकीर्षु: श्रीहर्षो नायकमुखेनाशिषमाशास्ते स्वर्गीति हे प्रिये देव: प्रकाशमानस्तुषार इति हिमकरो
ऽयत्र हिमकरएव देवो वर्णनीय प्रजाचक्रुर्वतानोऽस्माकंदीनामानयोर्वा तुष्टयपरमानंदायास्तु किंभूत: स्वर्गी नारा होम तिवारं पोन:
पुण्येनयत्प्रारणं चेत्सवगिलनेने नवाभिलनमलन्या या द तोघ: स्वच्छ पयं नच्छिद्र कसाधनेन स्मा उक्त सोपस्या: माध्वनालोवं
स्तहृपान कृत विवरपरंपरा तयातस्या: प्रकाशा माप तयास्तु पतन पालादोघितिः सुधर्कि णमस्त तत्त्वरूप: सारं: श्रु पाभा भोमयसुदो
धिति सुधायाय दाधेतिसुधाया सारो धारासपातो दोधिति सुधाया आसारो धारासंपातो दोधितिसुधासावा आसारे यस्यास
आनंद एव पुष्पा घासने स्तपुष्पधनुषस्तन्नियाया रतेश्चपरिणयमहत्ववाहन्य आनंदस्त्सवे महाभिषेक प्राज्यास्य सहस्रधार राम
स्य महस्त्रा छिद्रगलजलधारस्य करन तत्सव श्रीशोभायमस: महोत्सवो हि महस्त्रपूरगसुवर्णकलश तमस्त्राभिषेक: श्रीयतेतया

का॰टी॰ प्रतुल्यत्वमर्थः यथा क्षीरसागरो गीताऽर्थे नो मितीरमानस्यानलीरे एतदर्थयति लक्ष्मीकौस्तुभामृतादिभिः परमानंददायिभिः
२२लो॰ रुत्तमर्थयति मदीयकाव्यविस्तारयत्स्यैव वेदच्छेदप्रमोदनवचनामृतमुत्पद्यते नान्यकाव्यविचारकस्येत्यन्ये आवलत्यान्ती
२९ तेदमूल्यश्चार्थप्रतिभावः ३॥ ॥ इदानीं प्रसादभूयो गुणाभावात् तिपर्वोधत्वात् काव्यमिति येवदंतित छंकाम्रुपनुदन्नव
विना लदेपदलनार्थं गुरुसंप्रदायेन दुर्वोधमित्यतिगोभीयप्रतिपादनार्थं चतुर्विधं प्रमेयमकाव्यं तत्र तु दुर्वोधं व्यरचीत्याह अ
यत्ति अज्ञात्वानं प्राज्ञंमन्ये तप्राज्ञंमन्यमानो यस्येवंविधोऽस्मिन्काव्ये हठेन स्वीयेनानवलेन पवितमस्या स्तीपठनात् काव्यस्यपा
ठकः खलो माविलंतु किमत्रास्ति अग्यूतमेव व्याकतुपन्यातेहस्यवशापर्वं दर्पोऽभिमानं माकार्षीदित्यवमर्थः ३ हठकाव्येषु विलक्ष
२१ विदपितत्र सत्रस्थ लेमयाप्रयत्नात् तद्बुद्धिप्रवेशे यसंग्रंथ्यर्थ्यमान ग्रंथार्थकुंठिलिकान्यासिविन्यस्तावलंमुखभंगार्थं बुद्धिप्र
वेशमेवेदंकाव्यंमयाऽवंधे व्यरचि नतु प्रसन्नकाव्यकरणाशक्त्येत्यर्थः अविलक्षविदपीत्यनेन तत्र प्रसन्नताप्यस्तीति न काव्यहा
निरितिसूचितेसज्जनसंगत्यापि विवेचनोपायमाह श्रद्धेति श्रद्धयाऽऽदरेदे वतेन गुरुपारार्वेनप्रणितेन गुरुणा एवं गमप्रायाश्चावि प्रा
याः श्रताव्याख्याः सुवोधाः श्रतारेताः स्वरूपेनादुर्वोधार्थयथोऽस्मेसगुरुसंप्रदायावगतार्थमेतएवदर्पं राहित्यात्सज्जनः साधुः
एतत्काव्यसारसोमिस्मततल्लहरीतस्योमज्जनेन तत्र निततसुखेषुपरमानंदेषुआसमेताज्ञावेन सज्जनेप्लवस्नानेन समानायतुमा
श्लो मौतुगुरुपरंपरयापि विनाशकेयापियय स्यापर्यावा कुननाक्ये तस्मात् गुरुपरंपरया एवाध्येयमिदं काव्यमित्यर्थः यश्चैवं गुरुपरंपर
याऽधीते सततं सुखी भवतिइतिमत्स्वविस्तस्याशीर्वाद गतिअस्मिन्नवली स्मृतस्येन्वयस्येति कर्मतिसप्तमी अस्माराध्येति
हाकेरनुदात्तत्वाद्द्विभावः ४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

रम
२९

पितुर्विनाम स्यात् अपि तु किंचिदप्यस्यास्ते रपकर्त्तु शक्तोते सुधापि राद्दरे कृते सति नीरसे र कृतेवाप्यादरेन किंचिदेत्यर्थः सुधीभि
रादृता वा सकलगुणोपेणं निस्मरसेयं मुकुन्तिरिति भावः मुकुलेः सुधारूपत्वाभावात् सेदन्तरं चरसत्वप्रतीतेः सुधात्वा सुधीभये
तिचेः सुधियेयं इति पृजा सुमिप्राये लोके नापि सुधाया आदरे कृते मदजो रवं वृद्धिरप्याश्रेरनादरेण कृते ह्रासि न किंचित्राघवेमि
त्यभिप्रायेण वाच्यं न इति प्रतियोगिन एकवचनान्तत्वाद्बहुवचनी कवेः स्वग्रंथमुद्दिश्येयमुक्तिः १॥ ॥ कविरर्थान् संभाव्य स्वीया
मुक्तिं वर्णयति द्विपीति गिरियावाणोऽद्रिपाषाणाः द्विपि विपिनोतिजो सरस्वतीनदी अन्तर्गतजलप्रश्रवणं वमंतमुचेत
आपाततः सामस्त्येनः स्फुरत्प्रकाशमानः ध्वनिडंबरः शब्दाडंबरो यस्याः तोचनदीति पोऽन्येन घासमं भियस्तुलतुसमीकरोतु अपि सं
गतिपाठे आयाते न समं तानूर्ध्वदेशास्यः पततेनप्रकाशमानशब्दाडंबरोयस्यां तां अन्यनघासमं समीकरोतु जनइत्यर्थः अथवा।

ग्रंथग्रंथिरिह क्वचित्क्वचिदपि न्यासि प्रयत्नान्मया प्राज्ञंमन्यमना हठेन पठितो यस्मिन्खलः खेलतु श्रद्धाराद्धगुरुश्ल
थीकृतदृढग्रंथिः समासादयत्वेतत्काव्यरसोर्मिमज्जनसुखव्यासज्जनं सज्जनः ३॥

पातेप्रथमारंभ स्फुरं भणवस्फुरत्प्रायात न घोषा तो जनो मिपत्तुलयतु उभयथ्यान्याख्याने पि परिणामे तु न वदेन च तस्याः शब्दाडंबर
श्चिरं तनइत्यर्थः सत्तीरोत्कर्षान्न परं केवलमपरं न विघते परउत्कृष्टो यस्मात्सदनुत्कृष्टोऽप्यवाग्यएव यतः स्यसत्तीरो दस्येव यदी
त्य अमृतमेतादृश्यसुदीयते उयेन कोरदंशाप्यावितुर्देवादेः स्वेदुःखे हिमप्रभूजनितक्लेशापहंतथाप्रमोदं निरामानंदं सातत्यात्मोदं
भक्तमास्वादयसि शाल्वनपुंसप्यचैवं भूतपरयुत्कृष्ट अमृतपदीयमुदीयत सत्तीरादुत्कर्षान्नपरस्य पोऽन्योमात्तिकिंत्वेक एव अ
पचभरिते दृपांसदे देशेषु गिरिग्राणामां विषये पाषाणतुल्याजडा अनेकवयः स्वीयामाराभिमुक्ति रतु आयाते प्रतिभामात्रेण स्फु
रद्ध्वन्याव्याख्याविणोऽस्याडंबरोयस्याप्रथमारंभ एवस्फुरन्शब्दाडंबरोनुपासायन्तोवाणीमन्योन्यजनः समीकरोतु नस्य
नवेत् कि रस्येवास्यचतस्येवत्पवतुलयतु आयातनइति विमूजनीयोतपाठे आयातप्रतिभासःतोतुलयन्ति त्यर्थः एवं विधपरं कोम व्या
तेयदोयमुत्पद्यते सत्सारसमुद्रतुल्यः श्रीहर्षकविपरोमास्तिकिंत्वेक एव अन्यकवयः पर्वतप्रायान्तुल्याः अहं श्रीहर्षस्तु सोरसमु

का० नै०
२२ली०
३०

रसश्रीपंडितानंदजननहारास्वकृतेरभ्युदयमाणास्ते तांबूलेति यः कान्यकुब्जेश्वरात् प्रकाशात् सकलपंडिताधिकावेजनं तां
बूलद्वयं विशेषोग्यमासनं च लभते न केवलं राजसभ्य एव किंतु यः समाधिषु अष्टांगयोगेषु ध्यानेषु वा विषये प्रमोदार्णवं परमानं
देस्वरूपं परं ब्रह्म साक्षात्कुरुते न परं पूर्वोक्तं गुणविशिष्टो ब्रह्मविदेव किंतु यदीयं काव्यं मधुवर्षि अतिसरस
त्वादमृतवर्षि न परं पूर्वोक्तगुणविशिष्टोऽतिसरसो महाकविरेव किं तर्केषु शास्त्रेष्वपि यस्योक्तयः धर्षिताः पराभूताः (
परे प्रतिवादिनो याभिस्ता इत्यर्थः तस्यापि श्रीहर्षकवेरियं काव्यरचनारूपा कृतिः सुकृतिनां सुधियां मुदे अस्या

30

तांबूलद्वयमासनं च लभते यः कन्यकुब्जेश्वरात् यः सा
क्षात्कुरुते समाधिषु परं ब्रह्म प्रमोदार्णवम्
यत्काव्यं मधुवर्षि धर्षितपरास्त
र्केषु यस्योक्तयः श्रीश्री
हर्षकवेः कृतिः
कृतिमुदे तस्या
भ्युदीयादियम्

तस्याभ्युदीयात् कृतिनामानंदं कुर्वती सत्याकल्पमस्ति वृद्धिं प्राप्नुयादित्याशीः सर्वत्र यच्छब्देन वीप्सा गुणानां च अभ्युदि
यादित्याशीर्वादिन्यस्येदं ५ संततः संतुपरप्रयोजनकृतः कल्पद्रुमंतः सदा यस्मिन्नेव पथि प्रवर्त्तनपराः संकीर्त्यश्चापरे अन्यैर्निस्पृहणादितिप्र
तिपयासीत्तं तु भग्नाशोषाः कालंतः कुलहप्रियाः कुलजन्माजायं द्विजो वंठवावासनामस्वरामस्यकिंकरस्य जगत्यते नो सरस्य [illegible] व
किंकरः ॥ इति श्रीवेदरसोपनामकश्रीमन्नरसिंहपंडितात्मजनारायणकृते नैषधीयप्रकाशे द्वाविंशः सर्गः समाप्तः २२ [illegible] राम
३०

कृता॥ त्वोच्छितीयमनुरतनिर्मा णासहावसंसवत्यसि तत्समरतिभावः वसले वजनानि वमुंजं तेप विवेधैवनीपरिवेषणा धीत्मारेश्वर्या
त्विपेःपाता श्रीविभिदिवं वंनस्वसमः श्रीविभंग्येतिषशोकमंचवि

संवत्सरे १९८० मासोत्तममासे शुभे मकरस्थे पूर्णिमायां शुक्रवासरे श्री
यमुनातटे लिपि समाप्ती कृतं श्रीमाजि रिमत्मिश्रात्मज श्रीरामना
रायणस्य पठनार्थं नेत्रधीमकां श्रमसमाप्त मंगलमस्तु कल्या
णं भवतु श्रीमद्युगलकिशोर किंकरस्य जयोस्तु श्री
– हरमहाराज इत्यादि पाठ्यावो मुरुर्भरुःवा
च्याः श्रीहरम हरम हरम हरम हरम हर
म हरम हरम हरम हरम हरम हरमः
ऽऽ ऽऽ ऽऽ ऽऽ ऽऽ
ऽऽ ऽऽ ऽऽ
ऽऽ

31